

พระมหากษัตริย์ไทย ในระบอบประชาธิปไตย

นายธานินทร์ กรัยวิเชียร

JQ
๑๗๔๔
ก๑๕๖

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ธันวาคม ๒๕๑๙

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961107203

พระมหากษัตริย์ไทย ในระบอบประชาธิปไตย

นายธานีินทร์ ทรัพย์วิเชียร

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ธันวาคม ๒๕๑๙

ให้เปล่า—ห้ามจำหน่าย

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบ
ประชาธิปไตย ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือ
ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

+

(นายสุรเดช วิเศษสุรการ)

รักษาการในตำแหน่งรองปลัดกระทรวง รักษาราชการแทน

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ผู้เขียนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ
ที่ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์
สำหรับหนังสือเล่มนี้

ผู้เขียนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ
ที่ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์
สำหรับหนังสือเล่มนี้

↑ วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๑๘ ทรงพระราชปฏิสันถารกับราษฎร ภายหลังพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ทรงพระราชปฏิสันถารกับทหาร ในการเสด็จ ฯ ไปทรงเยี่ยมชมฐานปฏิบัติการส่วนหน้าบ้านป็น ตำบลปอน อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. ↓

↑ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๘ ทรงพระราชปฏิสันถารกับลูกเสือชาวบ้าน ในการเสด็จฯ ไปทรงประกอบพิธีเปิดโรงเรียนร่มเกล้า ที่จัดสร้างขึ้นจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และเงินโดยเสด็จพระราชกุศลด้วยแรงงานอุทิศของเหล่าทหารกองทัพอากาศที่ ๒ และราษฎรบ้านโลก ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร.

วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๑๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์ที่โดยเสด็จฯ ทำการตรวจรักษาราษฎรผู้ป่วยเจ็บ ณ บริเวณ ที่ว่าการอำเภอร้อยเอ็ด จังหวัดนครราชสีมา.

↑ วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๔ ทรงพระราชปฏิสันถารกับข้าราชการและสมาชิกโครงการพัฒนาชาวไร่ "ดอนขุนห้วย" ขณะที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา ทอดพระเนตรตัดกรรมของกลุ่มสตรีชาวไร่ดอนขุนห้วย ณ ศูนย์พัฒนาตำบลอังก่อชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ในเขตที่ดินซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์ในการทำกินตลอดชั่วชีวิตลูก ชั่วชีวิตหลาน .

วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๑๕ ทรงพระราชปฏิสันถารกับชาวนาผู้หนึ่งที่ประสบความสำเร็จจากอุทกภัย
ในเขตอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา .

↑ วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๑๘ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิด ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชทานเครื่องแบบนักเรียน และอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนชาย-หญิง ของโรงเรียนแหลมทองวิทยานุสรณ์ ตำบลสูงเนิน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ในโอกาสเสด็จฯ ทรงเยี่ยมราษฎรในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๑๕.

ร้อยเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร(11)และนักเรียน
ร่วมหลักสูตร บนเครื่องบินลำเดียวแบบคาริบูของกองทัพอากาศออสเตรเลียม ในระหว่างการฝึก
โดดร่มที่โรงเรียนฝึกโดดร่มกองทัพออสเตรเลีย.

คำปรารภ

เนื่องจาก นายภิญโญ สาธร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดนโยบายให้หาทางฝึกฝนและอบรมให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา มีความศรัทธายึดมั่นในสถาบันหลักทั้งสาม คือชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้พิจารณาปรับปรุงหลักสูตรสังคมศึกษาทุกระดับชั้น ในเวลาเดียวกันก็ได้พิจารณาหาหนังสือต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และความศรัทธาในสถาบันหลักดังกล่าว เพื่อพิมพ์เผยแพร่และแจกจ่ายออกไปยังสถานศึกษาต่าง ๆ ให้เป็นเครื่องมือในการฝึกฝนอบรมด้วย

ในการนี้ ได้พิจารณาเห็นว่าหนังสือ ‘พระมหากษัตริย์ไทย ในระบอบประชาธิปไตย’ ของศาสตราจารย์ ธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นหนังสือที่ตรงกับความมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้น เพราะท่านผู้เขียนได้ตั้งใจเขียนหนังสือเล่มนี้ เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน จึงได้รับหนังสือนี้เข้าเป็นหนังสือเล่มหนึ่งในโครงการผลิตอุปกรณ์ในการฝึกฝนอบรม เพื่อพิมพ์เผยแพร่ออกไปให้กว้างขวาง และทั่วถึงในสถานศึกษาต่าง ๆ โดยท่านผู้เขียนไม่คิดค่าลิขสิทธิ์ใดๆ ในการพิมพ์ครั้งนี้

หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึง สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ทั้งในสมัยโบราณและปัจจุบัน และยังได้มีส่วนหนึ่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ของนานาประเทศในระบอบประชาธิปไตย เพื่อเป็นการเปรียบเทียบด้วย นับได้ว่าเป็นหนังสือที่กล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ที่สมบูรณ์ที่สุดเล่มหนึ่ง ที่ได้มีผู้เขียนขึ้นในภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการจึงมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้มีหนังสือเช่นนี้รวมอยู่ในโครงการ และใคร่ขอแสดงความขอบคุณท่านผู้เขียนไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

กระทรวงศึกษาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และ เจตนคติอันพึงปรารถนาในหมู่ ครู อาจารย์ นักเรียน นิสิต และนักศึกษา สมความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

เอก อดิวิทย์

(นายจรูญ วงศ์สายัณห์)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

โดยที่รัฐบาลปัจจุบันมีภารกิจหลักอันเร่งด่วน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในอันที่จะต้องเร่งรื้อให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา และ ประชาชนสนใจ และ ตระหนักในหน้าที่ และความรับผิดชอบของตน ที่มีต่อชาติบ้านเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้เรียบเรียงหนังสือ“พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย” นี้นี้ขึ้น เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญดังกล่าว

หนังสือเล่มนี้ถือกำเนิดจากคำบรรยายของผู้เขียน เรื่อง ‘สถาปนพระมหากษัตริย์’ ซึ่ง บรรยาย ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๘ และผู้เขียนได้ปรับปรุงให้มีเนื้อหาครบถ้วน ทั้งละเอียดกว้างขวางขึ้นโดยผู้เขียนได้ถือเอาความรู้ในนิสิตนักศึกษา ระดับชั้นปีที่ ๑ ของมหาวิทยาลัย เป็นมาตรฐานกำหนดความยากง่าย และความละเอียดพิสดาร ของเรื่อง ด้วยความมุ่งหมายจะให้หนังสือเล่มนี้เป็นตำราเล่มหนึ่ง ทั้งนี้โดยที่ระดับความรู้ใน ชั้นนี้ เป็นมาตรฐานปานกลาง ที่จะอำนวยประโยชน์ในตำแหน่งเผยแพร่ความรู้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ครูทุกระดับ ทุกประเภท รวมทั้งพระภิกษุสามเณร ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญ ในการอบรมเผยแพร่ให้แก่เด็กและเยาวชนต่อไป

ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลืออย่างแข็งขันในการเรียบเรียงจาก นายบรรศักดิ์ อูวรรณโณ นิตยศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) แห่งคณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่ง ช่วยทั้งดำเนินการค้นคว้าหาข้อมูล และดำเนินการเรียบเรียง นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้รับความ อนุเคราะห์ จากนายอรรถนิต ติษฐอำนาจ ผู้พิพากษาประจำกระทรวง และนายวิชา มหาคุณ ผู้พิพากษาประจำกระทรวง ในการตรวจสอบข้อเท็จจริง และขัดเกลาถ้อยคำสำนวน จึงขอ ขอบคุณท่านที่เอื้อนามข้างต้นไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

สุดท้าย ผู้เขียนขอขอบคุณกระทรวงศึกษาธิการ ที่รับเรื่องนี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการเร่งรื้อประชาชนให้สนใจในระบอบประชาธิปไตย ตามความมุ่งหมายของรัฐบาล และตาม เจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ.

(นายธานินทร์ กรัยวิเชียร)

สารบัญ

หน้า

บทนำ

บทที่ ๑	ความหมายของ ‘พระมหากษัตริย์’	๑
บทที่ ๒	สถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์	๔
ส่วนที่ ๑	พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณ และ พระราชภารกิจ	๔
ส่วนที่ ๒	แนวความคิดทางการเมือง และการปกครองของไทย ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์	๑๐
บทที่ ๓	ฐานะของพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย	๒๓
ส่วนที่ ๑	ฐานะของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมาย	๒๔
ส่วนที่ ๒	ฐานะของพระมหากษัตริย์ในทางนิติราชประเพณี และราชธรรม	๓๐
ส่วนที่ ๓	ฐานะของพระมหากษัตริย์ท่ามกลาง พสกนิกร	๓๘
ส่วนที่ ๔	ฐานะของพระมหากษัตริย์ ท่ามกลางสังคมแห่งรัฐ	๔๘
บทที่ ๔	สถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย	๕๒
ส่วนที่ ๑	สถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของประเทศ	๕๒
ส่วนที่ ๒	สถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมของชาติ	๕๕
ส่วนที่ ๓	สถาบันพระมหากษัตริย์ในทางพระราชภารกิจ	๖๗
ส่วนที่ ๔	สถาบันพระมหากษัตริย์ในทางพระราชตระกูล	๗๗
บทที่ ๕	พระมหากษัตริย์ของนานาประเทศในระบอบประชาธิปไตย	๘๘
บทที่ ๖	ข้อถกคาน้ำเกี่ยวกับพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ไทย ในระบอบประชาธิปไตย	๙๓
บทส่งท้าย		๑๑๐

บทนำ

สังคมมนุษย์ทุกยุค และ ทุกถิ่นต้องมีผู้นำหรือประมุข แต่สังคมในแต่ละสมัย อาจมีความเป็นอยู่ ชีวิตจิตใจ และความเชื่อแตกต่างกันไป ตามภาวะการณ์อันเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทั้งนี้ ย่อมเป็นผลให้รูปแบบของประมุข เป็นไปในครรถงเดียวกันด้วย สำหรับสังคมไทยของเรานั้น นับแต่ได้กำเนิดมา ก็ปรากฏว่ามีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นยุคที่รุ่งเรืองถึงขีดสุด หรือยุคที่ต้องประสบมรสุมร้ายแรง จนแทบจะอับปางก็ตาม พระมหากษัตริย์ได้ทรงร่วมทุกข์ เพลิดเพลิน กับพสกนิกรของพระองค์ตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นสถาบันที่น่าสนใจ และ นำศึกษาเท่า ๆ กับที่เราจะต้องศึกษา และ เรียนรู้ประวัติของชาติไทย และ บรรพบุรุษของเราเอง.

ในการพิจารณาเรื่องพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนั้น เราจำเป็นต้องทราบถึงพื้นฐานทั่วไป อันเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในระบอบอื่น เพื่อที่จะได้เปรียบเทียบและหยั่งทราบถึงวิวัฒนาการ และ แนวความคิดอันเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ โดยทั่วไป มีสิ่งใดที่ยังคงส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน และอาจจะยึดถือต่อไปในอนาคตได้อีก.

ยิ่งไปกว่านั้น การพิจารณาเรื่องของพระมหากษัตริย์นั้น นอกจากเราอาจจะพิจารณาในลักษณะเป็นรายพระองค์ ซึ่งเป็นเชิงพงศาวดารและพระราชประวัติส่วนพระองค์แล้ว เรายังอาจจะพิจารณาในรูปของ 'สถาบัน' ซึ่งดำรงอยู่คู่กับประเทศไทยโดยตลอด ด้วยเหตุนี้ เรื่องของพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย ก็สมควรจะได้พิจารณาทั้งในรูปสถาบัน และในลักษณะเป็นรายพระองค์ควบคู่กันไปด้วย.

บทที่ ๑

ความหมายของ ‘พระมหากษัตริย์’

ความหมายของ ‘พระมหากษัตริย์’ อรรถแยกพิจารณาได้เป็น ๒ ประการ คือ :

๑. ความหมายตามรูปศัพท์.
๒. ความหมายในทางการเมืองและการปกครอง.

๑. ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า ‘พระมหากษัตริย์’ หากแปลตามรูปศัพท์ย่อมหมายความว่า ‘นักรบผู้ยิ่งใหญ่’^๑ ทั้งนี้เพราะคำว่า ‘มหา’ แปลว่ายิ่งใหญ่ และ ‘กษัตริย์’ แปลว่านักรบ แต่ถ้าจะถือตามความหมายที่ไต่กันอยู่ทั่วไปและตามความเข้าใจธรรมชาแล้ว พระมหากษัตริย์ ก็คือ พระเจ้าแผ่นดิน^๒ คติที่เรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า ‘พระมหากษัตริย์’ นั้น เรารับมาจากภาษาสันสกฤต ซึ่งมีความหมาย ๒ นัย นัยแรก คือความหมายดังกล่าวข้างต้น คตินี้สืบเนื่องมาจากธรรมเนียมการใช้วรรณะในอินเดียซึ่งถือว่า ‘กษัตริย์’ รวมถึงพวกนักรบด้วย และคติที่สอง หมายถึงผู้ปกครองแผ่นดินซึ่งสืบเนื่องมาจากคติ ‘มหาสมมติ’ ซึ่งถือว่ามหาชนเป็นผู้เลือกกษัตริย์.^๓

ศัพท์สำหรับเรียกพระมหากษัตริย์มีหลายรูป หลายคตินิยม แตกต่างกันไป เช่น ราชอาณาจักร หรือ ราชัน ซึ่งหมายถึงผู้ครอบงำจิตใจของผู้อื่นไว้ด้วยธรรม^๔ มหาสมมติ หรืออเนกชนนิกรสโมสรสมมติ ซึ่งมีนัยดังกล่าวแล้วข้างต้น จักรพรรดิ ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองที่ปวงชนฟังใจและเป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีความหมายใกล้เคียงกับ ธรรมราชา อันหมายถึงผู้รักษาและปฏิบัติธรรม ทั้งเป็นต้นเหตุแห่งความยุติธรรมทั้งมวล^๕ นอกจากนั้นก็ยังมีคำว่า พระเจ้าอยู่หัว อัน

^๑ม.ร.ว. กึกฤทธิ ปราโมช, สถาบันพระมหากษัตริย์ (พระนคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๐๘), หน้า ๒๓, และภาษาสันสกฤตว่า กษตริย หมายถึงผู้ป้องกันภัย หรือนักรบ.

^๒พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๐๐, และ สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๔๕.

^๓สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๔๗.

^๔หนังสือเล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๕ม.ร.ว. กึกฤทธิ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า ๒๑.

หมายถึง พระผู้เป็นผู้นำ หรือ ประมุขของประเทศ^๑ ท้ายที่สุดก็คือ คำว่า **พระเจ้าแผ่นดิน** ซึ่งสืบเนื่องมาจากคตินิยมที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดิน (**เขตคาม อธิปติ**)^๒ ซึ่งอาจดูได้จากกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ ที่ประกาศในรัชสมัยพระเจ้าอยู่ทอง เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๓.

เป็นที่น่าสังเกตว่า มีผู้พยายามแสดงให้เห็นว่า **ราชา กษัตริย์** และ **จักรพรรดิ** ต่างกัน แท้จริงแล้ว น่าจะแตกต่างกันในแง่รากศัพท์และคำแปลตามรากศัพท์เท่านั้น แต่ความหมายอันแท้จริงไม่น่าจะแตกต่างกัน^๓ คำแปลตามรากศัพท์ที่แตกต่างกันนี้ แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์มีแต่เดิม ตามคตินิยมต่าง ๆ ซึ่งผสมผสานเข้าด้วยกันในปัจจุบัน ไม่ว่าคำแปลตามรากศัพท์ของคำเหล่านี้ จะเป็นอย่างไรก็ตาม สำหรับประชาชนทั่วไปแล้ว **'ในหลวง'** ก็คือ **'ในหลวง'** ที่เขาจงรักภักดีตลอดช่วงกาลนานนั่นเอง.

๒. ความหมายในทางการเมืองและการปกครอง

แนวความคิดในทางการเมืองและการปกครองที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แต่เดิมนั้น มี ๒ ประการ ประการแรก ถือว่าพระมหากษัตริย์คือหัวหน้าครอบครัวใหญ่ที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดกับหมู่คณะ ประการที่สอง ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของรัฐในทางการเมือง หรือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุด^๔ ในต่างประเทศโดยเฉพาะยุโรปนั้น ถือ **หลักเทวสิทธิ** (divine right of the king) อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยอย่างเด็ดขาด และมี**อำนาจล้นพ้น** (absolute) แต่ในประเทศไทยนั้น คตินิยมสมัยสุโขทัย มีลักษณะหนักไปในแนวแรก คือถือว่า พระมหากษัตริย์เป็น **'พ่อเมือง'** มีคำขึ้นต้นพระนามว่า **'พ่อขุน'** ราชนิกุลมีความใกล้ชิดกับพระองค์ ถึงขนาดสิ้นกระตี่งถวายฎีกาได้ ครั้นถึงสมัยอยุธยาคตินิยมก็เปลี่ยนไป เพราะรับอิทธิพลจากขอมมากขึ้น พระมหากษัตริย์จึงเป็น **'อนกชนนิกโรสมรสสมมติ'** คือประชาชนและเสนาอำมาตย์เลือกพระองค์ขึ้นปกครองประเทศ อย่างไรก็ตามก็ดี แม้คตินิยมนี้จะสืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

^๑หนังสือเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^๒สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๓๔๓.

^๓Encyclopedia Americana, Vol. 16, คำว่า King หน้า ๔๓๔ กล่าวว่า King กับ Emperor ไม่แตกต่างกัน

^๔บ.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า ๑.

ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวความคิดของไทยต่างกับของยุโรปตรงที่ว่าพระมหากษัตริย์ไทยมีลักษณะผสมทั้ง ๒ แนวความคิด กล่าวคือ พระองค์ไม่ใช่เทวดาอย่างเขมรหรือฝรั่ง และขณะเดียวกันก็ไม่ใช่คณาธรรมตาสามัญ^๑ จึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยไม่เคยมี 'เทวสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์' ดังที่เป็นอยู่ในยุโรปเลย^๒ ทั้งนี้ เพราะพระมหากษัตริย์ไทยมีนิติราชประเพณี ทศพิธราชธรรม และพระมโนธรรมกำกับอยู่ และทรงประทับอยู่กับราษฎรเสมอมา.

ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตยก็คือประมุขของประเทศ ซึ่งเป็นองค์พระผู้แทนของมวลชนในการใช้อำนาจอธิปไตยทางรัฐสภาคณะรัฐมนตรีและศาล ทรงมีพระราชอำนาจและพระราชภารกิจดังที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ยิ่งไปกว่านั้นยังทรงเป็นพระผู้เอื้ออำนวยความสงบร่มเย็นแก่พสกนิกร ทั้งด้บริวณผ่อนทุกข์เข็ญ เมื่อมีมหันตภัยมากล้ำกราย ทรงเป็นศูนย์รวมดวงไทยทั้งชาติ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงแสดงธรรมว่าด้วยอาณาภาพแห่งพระมหากษัตริย์ไว้ตอนหนึ่งว่า :

เราทั้งหลายรวบรวมกันตั้งอยู่ได้เป็นอาณาจักรอย่างนี้ เพราะมีพระราชูปการ และต่างคนต่างทำหน้าที่ของตน เหมือนร่างกายมีอวัยวะต่าง ๆ ทำธุระเนื่องด้วยศีรษะตั้งกล่าวแล้ว^๓

^๑หนังสือเรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^๒พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศ์ประพันธ์, 'ประชาธิปไตยแบบไทย', วารสารสมาคมกิจการวิเทศสัมพันธ์และกฎหมายระหว่างประเทศในพระบรมราชูปถัมภ์, ฉบับที่ ๑, ปีที่ ๑, มกราคม ๒๕๐๘, หน้า ๑๕๐.

^๓สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมคดี (พระนคร : โรงพิมพ์มหาภูมิพลราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๐๔), หน้า ๒๕๘.

บทที่ ๒

สถาบันพระมหากษัตริย์ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ในการพิจารณาเรื่องพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตยนั้น เราจะละเลยไม่พิจารณาสถาบันพระมหากษัตริย์ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เสียมิได้ ไม่ว่าด้านพระราชกรณียกิจซึ่งได้ทรงประกอบเพื่อประเทศชาติและประชาชน หรือในด้านแนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของพระราชอาณาจักร ทั้งนี้ เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์แห่งสถาบันนี้ จะทำให้เราทราบประวัติความเป็นมา และความเป็นไปของสถาบันแห่งนี้ในอนาคตได้ดีขึ้น ดังคำพังเพยที่ว่า ‘อดีตเป็นเครื่องชี้ปัจจุบัน และ อนาคต’.

ในการพิจารณาเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อาจแยกพิจารณาได้เป็น ๒ ประการ คือ :

๑. พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณและพระราชภารกิจ.
๒. แนวความคิดในทางการเมืองและการปกครองของไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์.

ส่วนที่ ๑

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณและพระราชภารกิจ

เราคงจะเห็นพ้องกันว่า เป็นเอกลักษณ์ของเราที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์ปกเกล้า ๆ สืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านาน มีพระมหากษัตริย์ทรงรับภาระในการบริหารราชการแผ่นดินเป็นจำนวนเกินกึ่งร้อยพระองค์ พระราชภารกิจซึ่งทรงบำเพ็ญดีแล้ว ยังคงเป็นมรดกตกทอดมาถึงชาวไทยในปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ของการมีพระมหากษัตริย์เป็นร่มเกล้าเจ้าชีวิตของชนชาวไทยทั้งชาตินั้นหาใช่เป็นเพียงเรื่องในประวัติศาสตร์เท่านั้นไม่ หากแต่เป็นปรากฏการณ์ซึ่งยังประจักษ์อยู่เสมอแม้ในปัจจุบัน และ จะยังคงดำรงมั่นอยู่ตลอดไป.

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีบ่งชี้ว่า ชาติไทยเราเป็นชนเผ่าซึ่งมีประวัติสืบย้อนขึ้นไปได้นับพันปี ก่อนที่เราจะสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าเรามีพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่ผู้นำของชาวไทยอยู่ อย่างไรก็ตาม ยิ่งย้อนหลังไกลออกไปในอดีตเท่าใด ก็ยิ่งเป็นการยากมากขึ้นเท่านั้น ที่จะกล่าวว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยได้เริ่มต้นแต่เมื่อใด ทั้งนี้ เพราะเหตุว่า มิได้มีการบันทึกเรื่องราวอันเป็นหลักฐานที่สำคัญ

ทางประวัติศาสตร์กันไว้เลย นอกเสียจากตำนานพื้นบ้านที่เล่าสืบต่อกันมา ซึ่งเข้าลักษณะเป็นนิยายปรัมปรา เสียส่วนใหญ่.^๑

ในปาฐกถาเรื่อง ‘ความเข้าใจดั้งเดิมของคนไทยต่อระบอบกษัตริย์’ พระนิพนธ์พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้ทรงแสดงทรรศนะของไทยในเรื่องตำแหน่งพระมหากษัตริย์ไว้ว่า ตามโบราณราชประเพณีดั้งเดิม ฐานะของพระมหากษัตริย์มีหลักการอันเป็นลักษณะสำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ :

ประการแรก ไทยเรานำวัฒนธรรมดั้งเดิมของเรามาจากจีนตอนใต้ส่วนหนึ่ง รับเอาวัฒนธรรมของมอญเข้าไว้อย่างสนิทสนมส่วนหนึ่ง แล้วรับเอาวัฒนธรรมเขมรเข้าไว้เต็มๆ อีกส่วนหนึ่ง ในวัฒนธรรมเดิมของไทยเรานั้น พระมหากษัตริย์มีหน้าที่ประคองพ่อเมือง เป็นผู้นำออกรบพุ่งในเวลาศึกสงคราม เป็นทั้งพ่อผู้ปกครอง เป็นทั้งตุลาการของราษฎรในเวลาปกติ ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนเป็นไปอย่างสนิทสนมมาก ดังนั้น จึงมีคำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า ‘พ่อขุน’ โดยเฉพาะในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย พระมหากษัตริย์ทุกองค์ในราชวงศ์สุโขทัย คือพ่อของประชาชนนั่นเอง เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นต้น.

ต่อมาเมื่อไทยอพยพลงมาสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้รับวัฒนธรรมมอญแห่งคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เจือปน ก็เข้ากันได้สนิทสนมดี มีความนิยมที่จะให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมิกราช โดยทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ดุจดังพระเจ้ามหาสมมติราชาแห่งคัมภีร์พระธรรมศาสตร์นั้น ด้วยเหตุนี้ ฐานะของพระมหากษัตริย์ในการขึ้นเสวยราชย์จึงกลายเป็นมหาสมมติโดยประชาชน.

ครั้นไทยได้สมาคมกับเขมร ฐานะของพระมหากษัตริย์ก็ได้แปรเปลี่ยนไป กล่าวคือรับขนบธรรมเนียมแห่งลัทธิเทวราชของเขมรมาใช้ ซึ่งหมายความว่าพระมหากษัตริย์เป็นปางอวตารของพระเจ้าเป็นเจ้าบนสวรรค์ จึงมีคำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า สมมติเทพ แต่ลัทธิความเชื่อนี้ถ้าจะพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปถึงจิตใจของคนไทยแล้ว ก็มีได้ฝังแน่นนัก.

ลักษณะสำคัญประการสุดท้ายของพระมหากษัตริย์ก็คือ ทรงมีฐานะเป็นเจ้าของชีวิตและเจ้าแผ่นดิน โดยเฉพาะเรื่องทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินนั้น ปรากฏในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จซึ่งพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศไว้ เมื่อพุทธศักราช ๑๘๐๓ ว่า :

‘...ที่ในแคว้นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาติลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรัมย์ เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทั้งหลายผู้เป็นข้าแผ่นดินอยู่จะได้เป็นราษฎรหามีได้...’

^๑น.ส. สมลักษณ์ โคสกุล, ‘พระมหากษัตริย์กับประชาชน’ พระมหากษัตริย์กับประชาชนและพระราชกรณียกิจใน ๒๕ ปี (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๑.

พระมหากษัตริย์ไทยสมัยสุโขทัย

เมื่อบรรพบุรุษของเราสถาปนากรุงสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานีแล้ว ก็ได้มีพระมหากษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์ ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญไพบูลย์สืบมา เฉพาะพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงมีพระราชกรณียกิจประการสำคัญเป็นพิเศษ ได้แก่ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และพระมหาธรรมราชาลิไทย.

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๐ ถึง พ.ศ. ๑๘๖๐) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๓ แห่งกรุงสุโขทัย ทรงปกครองประชาราษฎร์ด้วยเมตตาธรรม เสมือนตั้งพ่อรักใคร่และห่วงใยในลูกหลานนั้น ทรงเอาพระทัยใส่ในการบริหารราชการและทำนุบำรุงบ้านเมือง ทรงแผ่ขยายอาณาจักรสุโขทัยให้กว้างขวางออกไป ในขณะที่เดียวกันก็ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรมด้วย ทรงประติษฐานลายสือไทย และ พระราชกรณียกิจที่สำคัญ คือการปลุกฝังจิตใจที่รักและเชิดชูเสรีภาพให้แก่พสกนิกร ทรงสนับสนุนให้คนไทย **‘มีอิสระแก่ใจ และเป็นไทแก่ตัว’** ราษฎรมีเสรีภาพในการค้าขายและในค่านอื่น ๆ อย่างเต็มที่ หากเป็นด้อยร้อยความก็สามารถตลาวยฎีกาต่อพระองค์ได้โดยตรง ซึ่งก็จะทรงพระกรุณาสืบสวนทวนความ และพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยตามควร และเป็นธรรมแก่ไพร่ฟ้าทุกคนโดยเสมอกัน.

พระมหาธรรมราชาลิไทย (พ.ศ. ๑๘๘๗ ถึง พ.ศ. ๑๙๑๘) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๖ ของกรุงสุโขทัย นอกจากพระราชภารกิจในค่านบริหารงานแผ่นดินซึ่งทรงปฏิบัติอยู่เป็นปกติแล้ว ทรงเป็นพระมหาธรรมราชาโดยสมบูรณ์ ตามนัยแห่งถ้อยคำด้วย คือทรงมีน้ำพระทัยยึดมั่นอยู่ในพระบวรพุทธศาสนา ทรงมีธรรมะเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งพระราชหฤทัยให้ทรงโอบอ้อมอารี ทรงทศพิธราชธรรมตามโบราณราชประเพณี ทรงพระราชนิพนธ์ เถกมิกถาชี้ให้ตระหนักในบาปและบุญ คุณและโทษ ทรงสร้างปูชนียวัตถุสำคัญของชาติ คือพระพุทธรูปชินราช และพระพุทธรูปชินสีห์ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของคนไทยสืบมาจนทุกวันนี้.

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยา

เมื่ออำนาจการปกครองของกรุงสุโขทัยเสื่อมลง หัวเมืองในราชอาณาจักรแยกตัวเป็นอิสระบ้าง ตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรอื่นบ้าง จนถึง พ.ศ. ๑๘๘๘ พระเจ้าอู่ทองก็ทรงรวบรวมหัวเมืองทางใต้ ตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีได้สำเร็จ และกรุงศรีอยุธยาแห่งนี้เองได้

เป็นราชธานีไทยอันมั่นคงมาถึง ๔๐๐ ปีเศษ จนกระทั่งเสียกรุงแก่พม่าเป็นครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ ตลอดระยะเวลา กรุงศรีอยุธยา มีพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น ๓๔ พระองค์ เฉพาะพระมหากษัตริย์ที่ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง ซึ่งคนไทยควรสนใจเป็นกรณีพิเศษก็ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.

สมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง (พ.ศ. ๑๘๕๓ ถึง พ.ศ. ๑๙๑๒) ทรงเป็นปฐมบรมกษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยา พระราชภารกิจที่สำคัญก็คือทรงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงรวบรวมคนไทยทางตอนใต้ของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งในขณะนั้นเป็นอาณาจักรที่อ่อนพลัง ปลูกบ้านแปลงเมืองขึ้นใหม่ โดยมีกรุงศรีอยุธยาเป็นชัยภูมิ ทรงขจัดอำนาจของเขมรออกไปได้อย่างเด็ดขาด ซึ่งหากมิได้ทรงบำเพ็ญพระราชกิจดังกล่าวแล้ว อาจจะเป็นโอกาสให้อาณาจักรใกล้เคียง เช่น อาณาจักรขอม อาจเข้ามาเป็นเจ้าเข้าครองชีวิตคนไทย จึงนับได้ว่าพระเจ้าอยู่ทองทรงเป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่งของชาติ ที่ทรงมีส่วนสถาปนาเอกราชอันสมบูรณ์ให้แก่ชาวไทย.

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๕๑ ถึง พ.ศ. ๒๐๓๑) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในคอนตันของกรุงศรีอยุธยา และได้เคยไปประทับจัดราชการแผ่นดินในดินแดนทางเหนือ ณ เมืองพิษณุโลก เป็นเวลานาน พระราชกิจที่สำคัญ คือ ทรงวางรากฐานการปกครองแบบดั้งเดิมของไทย ซึ่งแบ่งราชการออกเป็น ๔ ส่วน คือ เวียง วัง คลัง นา และมีเสนาบดี เรียกว่า จตุสดมภ์ กำกับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ทรงตรากฎหมายต่าง ๆ หลายฉบับ เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยทั้งหลายในสังคมให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีพระบรมเชษานุภาพแผ่ไพศาล จึงเห็นได้ว่า ทรงเป็นนักรัฐศาสตร์คนสำคัญซึ่งได้สร้างรากฐานการปกครองที่ยั่งยืนให้แก่สังคมไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น.

พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาพระองค์สำคัญ ก็คือ **สมเด็จพระนเรศวรมหาราช** (พ.ศ. ๒๑๓๓ ถึง พ.ศ. ๒๑๔๘) ซึ่งคนไทยทุกคนยังรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์อยู่จนทุกวันนี้ ทรงเห็น่อยากตรากตรำพระวรกาย เพื่อกอบกู้เอกราชที่เราเสียให้แก่พม่าใน พ.ศ. ๒๑๑๒ กลับคืนมา ทรงพระวิริยะอุตสาหะ ในการสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติบ้านเมือง ทรงเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง ปลูกปลอบขวัญและผืนใจกำลังสามัคคีของคนไทยทั้งชาติเข้าด้วยกัน ขับไล่ศัตรูออกไปให้พ้นจากผืนแผ่นดินไทย พระบรมเชษานุภาพเป็นที่เลื่องลือและเกรงขามทุกทิศทุกทิศ แม้ในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ก็กำลังเสด็จไปในงานพระราชสงครามเพื่อความเป็นไทยอันไพบูลย์ของพสกนิกรในพระองค์ พระกฤดาภินิหารของพระองค์นั้น เป็นที่

ยำเกรงแก่ข้าศึกศัตรู ถึงขนาดที่ว่าแม่เสด็จสวรรคตแล้ว แผ่นดินไทยก็ว่างเว้นศึกสงครามอีกเป็นเวลานาน เพราะประเทศเพื่อนบ้านเขาตระหนกคิดว่า คนไทยซึ่งมีจิตใจรักเสรีภาพนั้น เมื่อได้ผู้นำที่ทรงพระปรีชาสามารถ ก็จะเป็นเสมือนบ้อมปราการที่แข็งแกร่ง น่าสพึงกลัวยิ่งนัก สำหรับผู้ที่จะคิดคุกคามและย่ำยี.

พระมหากษัตริย์ที่สำคัญอีกพระองค์หนึ่ง ก็คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙ ถึง พ.ศ. ๒๒๓๑) นอกจากพระราชภารกิจภายในประเทศ ซึ่งทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขแล้ว พระราชภารกิจที่เด่นก็ได้แก่ พระราชวิเทโศบายอันเชี่ยวชาญ ทรงสมาคมกับชาวต่างประเทศ และเจริญพระราชสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหาอำนาจอยู่ในยุโรปขณะนั้น และผลได้ที่สำคัญก็คือ ศิลปวิทยาการต่างๆ ของฝ่ายตะวันตก ช่างฝีมือผู้มีความสามารถ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนุบำรุงบ้านเมือง ทรงเป็นนักการทูตผู้ฉลาดแหลมคม รู้ทันเล่ห์เหลี่ยม และข้อสำคัญก็คือพระราชวิเทโศบายอันลึกซึ้งนั้น ได้ทำให้บ้านเมืองในรัชสมัยของพระองค์เจริญรุ่งเรือง เป็นทำเลการค้าสำคัญในย่านตะวันออก ซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจของชาติรุ่งเรืองขึ้นมา.

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยธนบุรี

เมื่อชะตาเมืองถึงชาติ กรุงศรีอยุธยา ก็เสียแก่พม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ทั้งนี้เนื่องจากคนไทยด้วยกันแตกแยกออกเป็นฝักเป็นฝ่าย บ้านเมืองจะต้องตกเป็นทาสของชาติอื่นชั่วระยะเวลาหนึ่ง ถึงคราวชะตาเมืองจะกลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นอีก ก็ให้มีวีรบุรุษสำคัญของไทยเกิดขึ้น คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงรวบรวมคนไทยให้สามัคคีกันได้อีกครั้งหนึ่ง กอบกู้เอกราชและความเป็นไทให้คืนคง และทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง แทนกรุงศรีอยุธยาซึ่งถูกเผาทำลาย ยากแก่การบูรณะซ่อมแซม ต้องทรงรบทัพจับศึกอยู่ตลอดรัชสมัย แต่ในขณะที่เดียวกันนั้นเอง ก็มีได้ทรงทอดทิ้งราชการงานเมือง ทรงรวบรวมแบบแผนด้านต่างๆ ซึ่งกระจัดกระจายหายสูญไปในการสงครามเข้าไว้เป็นแบบสำหรับพระนคร สิ่งใดซึ่งชำรุดบกพร่องอยู่ที่ทรงจัดสร้าง ซ่อมขึ้นแทนไว้ในราชการ สิ่งสำคัญที่ได้ทรงสร้างขึ้นใหม่ก็คือความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนไทย ซึ่งตกทอดมาจนถึงคนไทยตราบเท่าทุกวันนี้.

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

ปลายสมัยกรุงธนบุรี ได้เกิดการจลาจลวุ่นวายขึ้นในพระนคร สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕ ถึง พ.ศ. ๒๓๕๒) ทรงระงับความวุ่นวายนั้น และสถาปนากษัตริย์รัตนโกสินทร์ คือกรุงเทพมหานครแห่งนี้ขึ้นเป็นราชธานี มีพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีเป็นฉัตรแก้วของคนไทยสืบมาจนทุกวันนี้ นับได้ ๔ พระองค์ ซึ่งทุกพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชภารกิจเป็นคุณูปการแก่ชาติไทย เฉพาะพระองค์ที่สำคัญยิ่งในอดีตสมัยได้แก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทั้งสองพระองค์ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงบุกเบิกยุคใหม่ของเมืองไทย.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๑๑) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๔ แห่งพระราชวงศ์นี้ เสด็จเสวยราชสมบัติเมื่อทรงมีพระชนมายุสูงแล้ว พระราชกิจที่สำคัญก็คือ ทรงเป็นต้นคิดริเริ่มยอมรับอารยธรรมตะวันตก ทรงเลือกกัตเฉพาะสิ่งซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ทั้งปวงซึ่งจะเป็นของใหม่นั้น ให้เข้ากันได้กับวิถีชีวิตของคนไทย ทรงจัดการทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรับกับโลกซึ่งวิวัฒน์ไป.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓) ทรงเป็นพระปิตุมาหาราชของคนไทย ทรงบำเพ็ญพระราชภารกิจเป็นอเนกประการตลอดระยะเวลา ๔๒ ปี ในรัชสมัยของพระองค์ ทรงทุ่มเทกำลังพระสติปัญญา พระวรกายและอื่นๆ อีกนานัปการเพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์ความเจริญแก่ชาติบ้านเมือง ทรงเลิกทาส ทรงดำเนินพระราชวิเทศนโยบายฉลาดลึกซึ้ง ทำให้ชาติของเราปลอดภัยจากการรุกรานแสวงหาอาณานิคมของมหาอำนาจในสมัยนั้น ที่สำคัญก็คือทรงเป็นนักปกครองที่เยี่ยมยอด ทรงวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้น มุ่งเน้นหนักในด้านจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนพลเมืองเป็นสำคัญ ทรงเป็นที่รักใคร่ของอาณาประชาราษฎร์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อเสด็จสวรรคตนั้น ปรากฏว่าไม่มีอาชญากรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักรไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง เป็นที่เข้าใจได้ว่า แม้กระทั้งคนร้ายประพฤดิชั่ว ก็ยังรักและอาลัยในพระองค์ผู้ทรงเป็นพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐของชาวไทย.

ส่วนที่ ๒

แนวความคิดในทางการเมือง และการปกครองของไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ข้อพิจารณาเบื้องต้น

เมื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว จะละเว้นไม่กล่าวถึงเรื่องแนวความคิดในทางการเมือง และการปกครองของไทยเสียมิได้ เพราะแต่เดิมนั้นพระมหากษัตริย์ไทยคือศูนย์รวมแห่งอำนาจปกครองราชอาณาจักรทั้งหมด ในฐานะพระประมุขของประเทศ ด้วยเหตุนี้ ในการพิจารณาแนวความคิดดังกล่าวอาจจะทำให้เราได้แนวทางที่จะพิจารณาระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในปัจจุบันได้ละเอียดและลึกซึ้งขึ้น ทั้งนี้เพราะคนไทยเราก็มีปรัชญาและแนวความคิดในทางการเมืองบางประการ ที่แตกต่างจากต่างประเทศ อันควรที่เรากคนไทยจะได้ศึกษา และพิจารณาเทียบเคียงกับปรัชญาต่างประเทศว่า อย่างใดจะมีประโยชน์แก่ประเทศชาติ และ ประชาชนมากที่สุด.

ในการพิจารณาเรื่องแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองนี้ พึงทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่า 'แนวความคิดทางการเมือง' คือ ทฤษฎีหรือความคิดในการจัดรูปแบบการปกครอง ส่วน 'แนวความคิดทางการปกครอง' คือรูปแบบหรือระบอบการปกครองที่สืบเนื่องมาจากแนวความคิดทางการเมืองนั่นเอง.

แนวความคิดในทางการเมืองและการปกครองสมัยสุโขทัย

สังคมสมัยสุโขทัยนั้น นับได้ว่าเป็นสังคมไทยแท้ ไม่มีอิทธิพลของชาติอื่น โดยเฉพาะชาติเขมรเข้ามามากนัก ด้วยเหตุนี้การปกครองจึงเป็นแบบพ่อปกครองลูกหรือการปกครองคนในครอบครัว (paternalism)^๑ ดังจะเห็นได้จากการเรียกพระมหากษัตริย์เป็นสามัญนามว่า 'พ่อเมือง' และเรียกพระองค์ว่า 'พ่อขุน' ทั้งพระมหากษัตริย์ในเวลานั้น คตินิยมก็ถือว่าเป็นคนธรรมดา ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งเริ่มต้นด้วยการแสดงบุคคลในครอบครัวของพระองค์ไว้อย่างละเอียด ทั้งนี้เพื่อนั่นความสำคัญของครอบครัว^๒นั่นเอง

^๑ สิมพที เกษมสิน, การปกครองของไทย (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๓๐.

^๒ บ.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า ๓.

และ ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง ของ การปกครองสุโขทัย ก็คือ การจัดรูปแบบหัวเมืองชั้น มีลักษณะคล้ายเจ้าผู้ครองนคร (territorially-based feudalism)^๑ อย่างไรก็ดี ในสมัยนั้น สิทธิ เสรีภาพของคนไทยมีบริบูรณ์ ทั้งนี้ก็เนื่องจากคติที่ว่า คนไทยล้วนเป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกัน แต่ในคอนปลายสมัยสุโขทัย เริ่มมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมของขอมแทรกมากขึ้น พระ มหากษัตริย์ทรงมีฐานะสูงขึ้นจาก ‘พ่อขุน’ ก็กลายเป็น ‘พระยาหรือพญา’ ไป.^๒

แนวความคิดในทางการเมืองและการปกครองสมัยอยุธยา

กรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรแห่งใหม่นี้ แยกตัวออกจากกรุงสุโขทัย รับคตินิยมของขอม มามากกว่าสุโขทัย เพราะอยู่ปะปนกับขอมมาช้านาน จารีตประเพณีก็มีลักษณะคล้ายขอมมาก^๓ ด้วยเหตุนี้ ความเห็นทางการเมือง และการปกครองจึงมีลักษณะโน้มเอียงไปทางขอม จึงก่อให้เกิดลัทธิเทวราชขึ้น^๔ มีลักษณะความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์ก็คือ สมมุติเทวราช อย่างไรก็ดี มีลักษณะน่าสังเกตประการหนึ่ง คือไทยเรานั้น แม้จะถือคตินิยมดังกล่าว แต่ก็ไม่ถึงกับเคร่งครัด กล่าวคือ พระมหากษัตริย์เองก็ทรงถือตามพระธรรมศาสตร์ และนิติโบราณราชประเพณี อาจถือ ได้ว่าประเทศไทยไม่เคยมีเทวสิทธิของพระมหากษัตริย์ (divine right of the king) เลย^๕ ถึง ได้กล่าวแล้วในตอนต้น เหตุนี้จึงมีผู้ให้ความเห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยนั้นเป็นแบบผสมของ สองคติ คือ คติสุโขทัยที่ถือว่า พระมหากษัตริย์ก็คือมนุษยธรรมตา และคติอยุธยาที่ถือว่า พระมหากษัตริย์คือเทวดา ผสมผสานกันเข้าทั้ง ๒ คติ.^๖

รูปแบบการปกครองสมัยอยุธยา แม้จะได้อิทธิพลจากขอม แต่ก็ยังยึดแบบสุโขทัยเป็น หลัก เป็นต้นว่า การปกครองอาณาเขตก็วางแผนทำนองเดียวกับครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

^๑ สมพงษ์ เกษมสิน, เรื่องเดิม, หน้า ๓๖.

^๒ หนังสือเรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^๓ ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ, ประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๐.

^๔ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า ๑.

^๕ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, เรื่องเดิม, (ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๕), หน้า ๕๐.

^๖ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า ๓.

คือมีพระนครศรีอยุธยาอยู่กลาง แล้วมีเมืองหน้าด่านทั้ง ๔ ด้าน หัวเมืองนอกจากนั้น ก็ปกครองกันเอง* ส่วนการปกครองในทางสถาบันการเมือง ประกอบด้วยเสนาบดี ๔ คน คือ ขุนเมือง ขุนวัง ขุนคลัง ขุนนา และตราภฎหมายอาญาหลวง อาญาราชภูริขึ้นไว้^๒ ต่อมาได้มีการปรับปรุงแบบการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพราะได้สุโขทัยมาเป็นเมืองขึ้นและตีนครธม ราชธานีขอมแตกเมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๖ จึงเลือกการปกครองทั้งแบบสุโขทัยและแบบขอมมาปรับปรุงการปกครองสมัยอยุธยา โดยแยกพลเรือนออกจากทหาร โดยมีสมุหนายกรับผิดชอบทางเวียง วัง คลัง นา ส่วนสมุหพระกลาโหมรับผิดชอบเกี่ยวกับการทหาร ทางด้านการปกครองอาณาจักรเล็กเมืองลูกหลวงทั้ง ๔ ด้าน ที่มีมาแต่เดิมเป็นหัวเมืองชั้นใน โดยขยายเขตราชธานีกว้างขึ้น ให้มีผู้รั้ง รักษาหัวเมืองชั้นใน (หรือเมืองชั้นจัตวา) นี้ นอกจากเมืองชั้นจัตวาโดยรอบราชธานี ก็ยังคงเป็นไปแบบเดิม คือ แบบพระยามหานคร แต่แบ่งเป็นเมืองชั้นนอก ชั้นโท ชั้นตรี ตามขนาดและความสำคัญ เมืองประเภทนี้เรียกว่า ‘หัวเมืองชั้นนอก’ เมืองชั้นนอกนอกจากนี้ก็เป็นประเทศราช มีเจ้านายปกครองกันเองตามประเพณีของชั้นนั้น ๆ.

แนวความคิดในทางการเมืองและการปกครองสมัยรัตนโกสินทร์

รัตนโกสินทร์ตอนต้น

การปกครองของไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์มิได้เปลี่ยนไปจากการปกครองในสมัยอยุธยาในสาระสำคัญเท่าใดนัก ในสภาพการณ์ที่บ้านเมืองต้องเผชิญกับศึกสงครามตั้งที่เป็นอยู่ในปลายสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ โอกาสที่จะปฏิรูปการปกครองและการบริหารประเทศจึงมีน้อย แม้ว่าบุรพกษัตริย์ของไทยจะทรงประสบความสำเร็จในการกู้ชาติ และตั้งเมืองหลวงขึ้นที่กรุงเทพฯก็ตาม แต่เมืองไทยก็ยังหาได้เป็นรัฐประชาชาติ (Nation-State) ไม่ ประเทศราชและหัวเมืองชั้นนอกยังมีอิสรภาพในการปกครองตัวเองมาก เพราะอำนาจการปกครองของรัฐบาลส่วนกลางยังแผ่ไปไม่ทั่วถึง เนื่องจากปัญหาการคมนาคมภายในประเทศ เป็นอุปสรรคระบบจตุสดมภ์ก็ยังคงใช้อยู่ และไม่อยู่ในฐานะที่จะอำนาจการควบคุมที่เข้มข้นได้ ทำให้เกิดการ

*กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑.

^๒สมพงค์ เกษมสัน, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐.

สับสนและซ้ำซ้อน ในบทบาทของหัวหน้าฝ่ายต่างๆ คือ สมุหกลาโหม และสมุหนายก และกรมทั้ง ๔ คือ เวียง วัง คลัง นา อันเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะปรับปรุงและปฏิรูปการปกครองต่อมา.

รัตนโกสินทร์ตอนกลาง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยจำเป็นต้องทำสนธิสัญญากับต่างชาติในลักษณะเสียเปรียบหลายฉบับ เป็นเหตุให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (extra-territorial rights) ขึ้น ทั้งนี้ ก็เพื่อรักษาเอกราช และอธิปไตยของชาติไว้ อย่างไรก็ตาม เมืองและการปกครองนั้น พระองค์ได้ทรงวางรากฐานที่ดีหลายประการสำหรับการปกครองประเทศในกาลภายหน้า คือทรงยอมรับคตินิยมทางตะวันตก ในส่วนที่เห็นว่าจะมีประโยชน์ต่อประเทศชาติ ในขณะเดียวกัน ก็ทรงเน้นถึงแก่นวัฒนธรรมไทยแต่เดิม ทั้งทางพระพุทธศาสนา และทางอาณาจักร และได้ทรงแผ้วถางทางด้านการศึกษา อันเป็นหัวใจของการปกครองประเทศ ให้แก่พระโอรส พระธิดา และข้าราชการบริพาร โดยทั่วหน้ากัน.

ยุคเริ่มต้นของประชาธิปไตย

เมื่อสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติสืบต่อไป โดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะยังทรงพระเยาว์.

ได้มีผู้แบ่งกลุ่มผู้นำทางการเมืองของประเทศเวลานั้นเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) ซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำ กลุ่มที่สองคือ พวกอนุรักษนิยม (Conservative Siam) ซึ่งมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้นำ กลุ่มนี้ยอมเปลี่ยนแปลงเฉพาะเรื่องจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น และกลุ่มที่สามคือ กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) ซึ่งไม่ยอมเปลี่ยนแปลงเพราะกลัวจะเสียสถานภาพ กลุ่มนี้มีกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทรงเป็นผู้นำ.

ทั้งสามกลุ่มมีบทบาทที่ขัดแย้งกัน โดยเฉพาะกลุ่มสยามหนุ่มผู้ต้องการปฏิรูปสังคมการปกครองเสียใหม่ อย่างไรก็ตาม การขัดแย้งนี้ก็ผ่านไปด้วยดี และในปี ๒๔๑๗ ได้มีการปรับ

ปรุ่การบริหารหลายประการโดยพระราชดำริ เช่น ได้มีการพิมพ์หนังสือ 'ตรุ่โณวาท' ซึ่งเป็นหนังสือการเมืองเล่มแรกของไทย.

ในปีเดียวกันนั้น โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติเคาน์ซิลออฟสเตท (สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน) และพระราชบัญญัติปรีวีเคาน์ซิล (สภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์) พ.ศ. ๒๔๑๗ ซึ่งนับเป็นความคิดสมัยใหม่มาก ทั้งนี้เพราะไม่เคยมีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดเคยทรงพระราชดำริไว้เลย เหตุที่ทรงสถาปนาสภาที่ปรึกษาทั้งสองก็เพราะ:

'ทรงพระราชดำริเห็นว่าราชการผลประโยชน์บ้านเมือง สิ่งใดที่จะเกิดขึ้น และการที่ยังรกร้างมาแต่เดิมนั้น ถ้าจะทรงจัดการ แต่พระองค์เดียว ก็จะไม่ใคร่สำเร็จไปได้ ถ้ามีผู้ช่วยกันคิดหลายปัญญาแล้ว ความดีความเจริญก็จะบังเกิดแก่บ้านเมือง เมื่อทรงพระราชดำริการสิ่งใด จึงจะเป็นราชการที่สำคัญ จะพระราชทานดำริ ซึ่งทรงพระราชดำรินั้นให้ที่ปรึกษาทั้งปวงดำริตรองดู การจะเป็นคุณฤาเป็นโทษก็ให้กราบทูลขึ้นตามความที่เห็น'.^๑

สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินได้ปฏิบัติงานสำคัญ ๆ หลายประการ อาทิ การประชุมปรึกษาเรื่องเลิกทาส การจัดเก็บภาษีอากร และโปรดให้ยกเลิกที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเสียในปี ๒๔๓๗ ส่วนสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ ก็ได้ดำเนินการมาเรื่อย ๆ มีการตรวจชำระความฎีกาเสมอ นับได้ว่าการที่ทรงพระราชดำริครั้งนี้ เท่ากับเป็นการสร้างแนวความคิด ที่จะจำกัดและกลั่นกรองพระบรมราชวินิจฉัย ให้ดีที่สุด อันก่อให้เกิดประโยชน์เป็นอันมาก นับแต่จุดนี้ จะเห็นได้ว่าพระองค์ได้ทรงยอมรับความคิดประชาธิปไตยเป็นครั้งแรก และเป็นพระราชดำริที่เกิดจากองค์พระประมุขเอง^๒.

ในปี ๒๔๒๘ คณะทูตไทย ณ กรุงลอนดอนและกรุงปารีส^๓ ได้ร่วมกันเข้าชื่อในหนังสือถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลง ระเบียบ ราชการ แผ่นดิน ต่อ พระบาท สมเด็จพระจุล-

^๑ประกาศว่าด้วยการจัดตั้งเคาน์ซิลและพระราชบัญญัติ.

^๒สุจินต์ ทั้งสุบุตร, จุดอ่อนระบบการเมืองไทย (พระนคร : โรงพิมพ์สยามคอมมูนิสต์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔), หน้า ๕, และ ๒๗.

^๓มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรราชวรุณี, พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นเทือกถาพฤตธาดา, สมเด็จพระสวัสดิวัฒนวิเศษย์, พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, นายนกแก้ว คชเสนี (พระยามหิโยธา), หลวงเดชนายเวร (พระยาอภัยพิพิธ), บุศย์ เพ็ญกุล (จ๋มื่นไวยวรนาถ), ขุนปฏิภาณพิจิตร, หลวงวิเศษสาตี, นายเปลื้อง, และสัปเลฟเตอร์แนตสอาด.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะบรรดาคณะทูตไทยเห็นว่า ถ้าหากไม่แก้ไขระบบการปกครองของประเทศ ซึ่งอาจไม่เหมาะแก่กาลสมัย ไทยอาจตกอยู่ในอิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมก็ได้ จึงกราบบังคมทูลหนทางที่เห็นว่าถูกต้องที่สุด โดยเสนอให้มี ‘คอนสตีทิวชั่น’ และให้ปกครองแบบ ‘คอนสตีทิวชั่นแนล โมนาเกี’ ดังที่ถวายความเห็นว่:

‘... ผู้ที่เป็นเสนาบดีก็เป็นผู้แทนของราษฎรซึ่งเลือกต่อ ๆ กันเป็นชั้น ๆ ทั้งต้องรับผิดชอบร่วมกันเหมือนอาศัยปัญญาและความคิดของคนมากด้วยกัน... เหตุนี้จะต้องจัดการบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงพระราชประเพณีเชิงเก่าให้เป็นประเพณีฎากอนสตีทิวชั่นใหม่’.

อย่างไรก็ตาม คณะทูตไทยเห็นว่า เนื่องจากสภาวะแวดล้อมด้านประชาชน ยังอาจไม่เหมาะ ที่จะรับระบอบการปกครองใหม่นี้ได้ครบถ้วนอย่างยุโรป จึงได้กราบบังคมทูลว่า:

‘ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เป็นคอนสตีทิวชั่นยุโรปนั้น หาได้ประสงค์ที่จะให้มีปาลิเมนต์ในเวลานี้ไม่’.

นอกจากนั้น บรรดาคณะทูตไทยยังได้เสนอวิธีการไว้ ๗ ข้ออีกด้วย การทูลถวายคำแนะนำนี้เป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจ และหวังจะให้บ้านเมืองอยู่รอด แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชี้แจงข้อที่ไม่ทรงเห็นด้วย แต่ทั้งนี้หาใช่เพราะจะทรงเกรงว่า พระราชอำนาจจะถูกลิดทอนไปไม่ ดังที่ว่า:

‘การใดที่ควรจะทำนุบำรุงให้เจริญอย่างไรเล่า เรามี่ความปรารถนาแรงกล้าที่จะได้จัดการนี้ให้สำเร็จตลอดไปได้ ไม่ต้องมีความท่วงระแวงอย่างใด ว่าเราจะเป็นผู้ขัดขวางในการที่จะเสียอำนาจ ซึ่งเรียกว่าแอบโซลูต เป็นต้นนั้นเลย เพราะเราได้เคยทดลองรู้มาแล้ว’.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชี้แจงพระบรมราชวินิจฉัยว่า ที่ทรงไม่เห็นด้วย เพราะทรงเห็นว่า ถ้าหากจะปรับปรุงงานนิติบัญญัติ (ซึ่งทรงเรียกว่า ลียิสเลทีฟ) นั้น:

‘เราก็อว่าแต่กำลังคนไทยที่จะตั้งขึ้นเป็นลียิสเลทีฟแค่นั้นจริง คงจะทำไม่ตลอดเป็นแน่’.

หากจะปรับปรุงงานบริหารให้เป็นไปแบบประชาธิปไตย ก็จะมีปัญหาว่า:

‘การที่จะเปลี่ยนแปลงนั้น ในท่านสำหรับแก่นี้จะทำการได้ๆไม่ เมื่อทำการไม่ได้แล้ว ก็มีช่องเคียวแต่จะต้องรู้ชี้้น การทำมินิสเตอร์จะรู้ชี้้นพร้อมกันมาก ๆ ซึ่งไม่เคยมีใน

เมืองไทย...จะเป็นที่ตะจริตตะขวงใจ และเป็นที่พักใจของคนตลอดหัวเมืองทั่วพระราชอาณาเขตไม่น้อยเลย’.

พระองค์ทรงเห็นว่า ทางแก้ที่ถูกต้องยิ่งกว่า คือการปฏิรูประบบราชการ ดังที่ว่า:

‘รวมความก็อย่างเดียวกัน คือคอเวอนเมนต์ฟอรั่ม และเป็นต้นเหตุที่จะจัดการทั้งปวงได้สำเร็จตลอด’.

เป็นที่ปรากฏชัดว่า ได้ทรงดำเนินตามพระบรมราโชบายนี้สำเร็จในปี ๒๔๓๕ การเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครองแผ่นดินได้กระทำทุกทาง ตั้งแต่การศาล ซึ่งแยกกระจัดกระจายกันให้มาอยู่รวมกัน เพื่อสะดวกแก่การตัดสินชำระคดี และ เปลี่ยนแปลงราชการส่วนกลาง ซึ่งยึดหลักจตุสดมภ์เป็นกระทรวงต่าง ๆ รวมสิบสองกระทรวง คือ กรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมท่า กรมวัง กรมเมือง กรมนา กรมพระคลัง กรมยุติธรรม กรมยุทธนาธิการ กรมธรรมาการ กรมโยธาธิการ กรมมูธาธิการ นับได้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในรอบ ๗๐๐ ปี แห่งการอยู่ในแหลมสุวรรณภูมิของไทย จนถึงขนาดที่ถือได้ว่าเป็นการ‘พลิกแผ่นดิน’^๑ นักรัฐศาสตร์บางคนจัดว่า การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ นับเป็นการปฏิวัติ (revolution) ครั้งเดียวเท่านั้น ที่มีในเมืองไทย เพราะเป็นการเปลี่ยนทั้งรูปแบบ และ เนื้อหาของการปกครอง อันกระทบถึงสังคมโดยรวม.

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้พระองค์ทรงมี พระราชปณิธานที่จะสนับสนุนความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงไปสู่คตินิยมของมหาอำนาจฝ่ายตะวันตก แต่ก็ทรงใช้ทางสายกลางคือค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่วิธีหักโหม เหตุนี้ พระองค์ท่านจึงเป็นผู้คอยตั้งวงแนวความคิด ๒ แนว ซึ่งแนวหนึ่งมีว่า ‘บ้านเมืองเราเคยรักษามาอย่างไร ให้ช่วยกันรักษาไปตามเดิม ปลงใจลงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เอาอย่างยกย่องไปตามประเทศใด: อีกฝ่ายหนึ่งก็มีว่า ‘เห็นว่าธรรมเนียมแบบอย่างอันใด จำเป็นจะต้องเอาธรรมเนียมยุโรปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง’.

ส่วนพระองค์ทรงยึดหลักว่า:

‘ให้ผ่อนไปให้ตามกาลเวลา ที่สิ่งใดพอจะทำได้ก็ให้ได้ทำไปได้ก่อน’.

รวมใจความว่า ไม่ต้องคิดว่า จะต้องจัดอย่างนั้นให้เหมือนเมืองนั้นเมืองนี้ เอาแต่การอันใดซึ่งเป็นการไม่สมควรเปลี่ยนแปลงให้ดี ที่จะสำเร็จไปได้ก่อนนั้นขึ้นตั้งและพร้อมใจกันคิด

^๑พระราชนิพนธ์ คำนำ ในพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

จัดการนั้น ให้สำเร็จไปได้ที่ละสิ่งสองสิ่งตามลำดับ จะเป็นประโยชน์อันแท้จริง ที่จะสำเร็จได้โดยไม่ต้องสงสัย และได้ทรงดำเนินกิจการทุกประการ ในการฟื้นฟูการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไทย เช่น การเลิกทาส การวางพื้นฐานเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และอื่น ๆ อีกมาก ก็โดยพระราชประสงค์จะให้ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยนั่นเอง.^๑

ยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของประชาธิปไตย

ก่อนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตไม่นานนัก ทรงมีพระราชดำรัสว่า:

‘ฉันจะให้ลูกวชิราวุธมอบของขวัญแก่พลเมืองในทันทีที่ขึ้นสู่อบัลลังก์ ในขณะที่สืบตำแหน่งกษัตริย์ กล่าวคือ ฉันจะให้เขาให้ปาลีเมนต์และคอนสตีติวชัน...’^๒

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็ทรงโดยเสด็จพระบรมราโชบายต่อจากสมเด็จพระราชบิดา และทรงมีพระราชดำรัสย้ำอีกในเรื่องนี้ว่า พระองค์ก็ทรงมีพระราชภารกิจสำคัญ ที่ทรงรับมอบจากสมเด็จพระบรมชนกนาถประการหนึ่ง คือการมีคอนสตีติวชันและปาลีเมนต์ ซึ่งพระองค์ได้ทรงวางลู่ทางรัฐประศาสน์นโยบายไว้แล้ว เมื่อพลเมืองของเรามีความรู้พร้อมเมื่อใด ก็จะทรงรับปฏิบัติตามพระราชกระแสในสมเด็จพระบรมชนกนาถทันที และทรงฝากเรื่องปาลีเมนต์ไว้ให้คณะเสนาบดีพิจารณาต่อไปตามความเหมาะสมแก่กาลเวลาคำว.^๓

ด้วยพระราชดำริเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง ‘**คุตติสถาน**’ ขึ้น เพื่อเป็นการทดลองปกครองเมืองในระบอบประชาธิปไตย ในกรณีนี้ได้ตรา ‘**ธรรมนูญคุตติสถาน ลักษณะปกครอง คณะนคราภิบาล**’ ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ด้วย การปกครองคุตติสถานมีการจัดระเบียบ และวิธีการตามระบอบประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน มีการแบ่งเขตการปกครอง โดยแต่ละเขตมีนคราภิบาลเป็นหัวหน้า มีสถานที่ทำการรัฐบาลถาวร มีเจ้าหน้าที่รัฐบาลทุกหน่วย มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาต่อสู้หาเสียง มีการเลือกผู้แทนราษฎรตามธรรมนูญ ซึ่งเรียกว่า ‘**เขษฏบุรุษ**’ พระองค์เองทรงเป็นเพียง ‘**นายราม**’

^๑ เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์ ‘แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,’ ประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๒๐๓.

^๒ ดร. ไพบูลย์ ช่างเรือน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๓๖.

^๓ ขงัดภัย บุรุษพัฒน์, การเมืองและการพรรคการเมืองไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๑), หน้า ๔๑-๔๓.

พลเมืองคนหนึ่งของดุสิตธานีเท่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในดุสิตธานี ให้สิทธิเสรีภาพ แก่หนังสือพิมพ์ ดิจมกิจกรบ้านเมืองได้เต็มที่ แม่ดุสิตธานีจะเป็นเพียงเมืองสมมุติเท่านั้นก็ตาม แต่ก็พอแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงให้การสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ทรงทำแบบค่อยเป็นค่อยไป^๑.

อนึ่ง ในขณะที่เดียวกัน ก็มีบุคคลบางกลุ่ม โดยเฉพาะผู้ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ เริ่มไหวตัวในวันที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระองค์จึงได้ทรงเตือนสติ ให้คิดการให้รอบคอบ ว่าการกระทำนั้นๆ จะได้ผลคุ้มค่าหรือไม่ โดยทรงตั้งปัญหาให้พิจารณา ๓ ประการ คือ :

๑. ลัทธิหรือวิธีการนั้นๆ จะเหมาะสมกับคนไทยหรือไม่?
๒. สภาพแห่งเมืองไทยในเวลานี้ควรใช้ลัทธิ หรือ วิธีการนั้นๆ ได้หรือยัง?
๓. ถ้าจะใช้ลัทธิ หรือ วิธีการนั้นๆ จะเป็นประโยชน์แก่คนหมู่มากทั่วไปหรือจะเป็นประโยชน์แก่ตัวเราเอง และ พวกพรรคของเราที่เป็นชนหมู่น้อย?^๒

แต่พระราชดำรัสเตือนไม่มีผลสำหรับคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย ร.อ. ชุนทวยหาญ พิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์) ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ ร.ต. เนตร์ พูนวิวัฒน์ ร.ต. จรุง นະตะเมต และบุคคลอื่น ๆ ซึ่งคิดทำการกบฏใน ร.ศ. ๑๓๐ โดยวางแผนว่าในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๕๔ อันเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จกลับจากการซ้อมรบจากพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม น.อ. หลวงสินาดโยธารักษ์ (ยุทธ คงอยู่) จะเป็นผู้ลอบปลงพระชนม์ แล้วเข้าจับกุมตัวพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และเสนาบดีไว้เป็นประกัน แต่ด้วยเดชบุญ ผู้ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นมือปืน กลับนำความเข้ากราบทูลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ในที่สุด พวกก่อการปฏิวัติก็ทำการไม่สำเร็จถูกจับกุมทั้งหมด และได้รับโทษไปตาม ๆ กัน แต่โดยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แทนที่จะให้ประหารชีวิตบุคคลเหล่านี้ กลับได้รับการลดโทษมาเป็นจำคุกตลอดชีวิต^๓ ในท้ายที่สุด ก็มีการลดโทษจนพ้นโทษไป มีผู้กล่าวว่า การพยายามปฏิวัติครั้งนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากการแตกแยกระหว่างข้าราชการทหารและพลพรรคเสือป่าพรานหลวงเป็นสำคัญ^๔ แต่อย่างไรก็ตามก็ตรัสสม้ยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็สิ้นลง โดยยังไม่ทันได้พระราชทาน 'ของขวัญ' แก่ประชาชนชาวไทยดังพระราชปณิธาน.

^๑ ว.ช. ประสงค์, แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสาส์น, ๒๕๐๕), หน้า ๔๖-๕๕.

^๒ ดร. ไพบูลย์ ช่างเรือน, เรื่องเดิม, หน้า ๓๗.

^๓ หนังสือเล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๔ วิเทศกรณีย์, เหตุการณ์ทางการเมือง ๕๓ ปีแห่งระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รวมการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๘-๑๓.

เมื่อสิ้นรัชกาล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า เป็นการจำเป็นที่จะต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อปูพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตย สืบต่อจากพระบรมชนกนาถและพระบรมเชษฐาธิราช จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดแปลงสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ ในสมัยสมเด็จพระบรมชนกนาถ ซึ่งตกมาถึงสมัยพระองค์ มีสมาชิกถึง ๒๒๗ คน ให้เป็นสภากองมนตรีในพระราชดำรัสกล่าวว่า:

‘เรามีความประสงค์ที่จะทดลอง และ ปลุกฝังการศึกษาในวิธีการปรึกษา ได้ถึง ให้สำเร็จเป็นมติ ตามแบบอย่างที่เหมาะสมใหญ่ เพราะฉะนั้น จึงได้ตัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ใช้ได้เหมาะสม ตามสภาพของบ้านเมืองที่มีอยู่ในเวลานี้ ถ้าหากถึงเวลาอันควร ที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองประเทศต่อไป ก็จะทำให้สะดวก’^๑

สภานี้ได้สร้างวิวัฒนาการทางการเมืองขึ้น กล่าวคือ ในสภานี้ ก็มีฝ่ายค้านเช่นกัน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติองคมนตรีในปี ๒๔๗๐ และได้ทรงคัดเลือกกรรมการที่มีคุณวุฒิต่างกัน เป็นสภากรรมการชุดเล็กเรียกว่า ‘สภากรรมการองคมนตรี’ มีสมาชิก ๕๐ คน โดยให้มีอำนาจหน้าที่ในด้านประชุมปรึกษาหารือข้อราชการ ตามแต่ที่ทรงพระราชทานลงมา แต่ได้ทรงกำหนดวิธีการบางอย่าง เพื่อป้องกันมิให้สภานี้ล้มเหลว และสมาชิกจะหวาดกลัว ในการวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติพระองค์หรือการดำเนินการปกครองแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ พระราชบัญญัติดังกล่าวก็ให้ออกสิทธิและความคุ้มกันเช่นเดียวกันที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระบอบประชาธิปไตยจะพึงได้รับ ทั้งยังให้โอกาสกรรมการเสนอความเห็นต่างๆ ได้เอง โดยไม่ต้องรอให้เป็นพระราชดำริมาก่อน และ นอกจากนั้น ยังให้โอกาสสภาที่จะเชิญเสนาบดี และ ข้าราชการ มาให้ข้อเท็จจริงต่างๆ ได้ การจัดรูปแบบของสภานี้เป็นไปในลักษณะคล้ายกับรัฐสภาของอังกฤษมาก และยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีเสนาบดีสภา เพื่อเตรียมฝึกให้มีความรับผิดชอบเหมือนคณะรัฐมนตรีเหมือนของอังกฤษและอภิรัฐมนตรีสภา เพื่อเป็นผู้ช่วยพระมหากษัตริย์นั่นเอง.^๒

นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชดำริที่จะให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนเสียก่อน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามรูปแบบเทศบาล เพราะทรงเห็นว่า การที่จะให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยหยั่งรากลึกในอนาคตนั้นจำเป็นต้องให้ประชาชน

^๑ พระราชดำรัสในวันทรงเปิดประชุมสภากองมนตรี.

^๒ ม.ล. วัลย์วิภา จรูญโรจน์, ‘แนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ ๗, (พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๗๕),’ วารสารประวัติศาสตร์, ปีที่ ๓, ฉบับที่ ๒๑, พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๑๖, หน้า ๒๓-๒๔.

มีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง ซึ่งนักรัฐศาสตร์ปัจจุบันหลายท่านก็มีแนวความคิดดังกล่าว เช่น ศาสตราจารย์ฮันติงตัน (Huntington)^๑ เป็นต้น

เป็นที่แน่ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่แล้วอย่างแน่นอน ดังจะเห็นได้จากปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ขณะที่เสด็จเยี่ยมเยียนสหรัฐอเมริกา ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ว่า :

‘พระองค์เตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรของพระองค์ แต่นั่นเป็นสิ่งที่ทำให้จากมือของบงกชผู้เบื้องล่าง ไม่ใช่ผลของการเรียกร้องจากมหาชนทั่วไป.’^๒

เมื่อเสด็จกลับจากสหรัฐอเมริกา ก็รับสั่งให้พระยาศรีวิสารวาจา และนายเรมอนต์ สตีเวนส์ (Raymond Stevens) ที่ปรึกษากระทรวงต่างประเทศ เข้าเฝ้าและตรัสว่า :

‘ฉันมีความประสงค์จะให้รัฐธรรมนูญแก่ราษฎรโดยเร็วที่สุด และต้องให้ทันในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นวันครบรอบมหากษัตริย์’^๓

บุคคลทั้งสองจึงได้คิดร่างรัฐธรรมนูญขึ้นตามกระแสพระราชดำรินี้ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกับที่พระราชทานสัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ที่สหรัฐอเมริกา เป็นรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกับที่หลวงประดิษฐมนูธรรมกล่าวว่า ‘ไม่รู้ว่ในหลวงกำลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ร่างอยู่ ปัจจุบันร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้อยู่ที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ในบัญชีเอกสารของรัชกาลที่ ๗ บ. ๑,๓/๒๔๓ NO. ๔๗ ซึ่งเป็นแฟ้มเบ็ดเตล็ดส่วนพระองค์ของสมเด็จพระยาตำราจาราชานาภาพในแผนกอภิรัฐมนตรี^๔ ร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว มีสาระสำคัญที่น่าสนใจดังนี้ :

^๑ ‘...Rapid increases in mobilization and participation, the principal political aspects of modernization undermine political institution. Rapid modernization in brief, produces not political development but political decay.’ (Samuel P. Huntington ‘Political Development and Political Decay’ สนธิ เศษนันท์, แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ๓) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเชม, ๒๕๑๕), หน้า ๗.)

^๒ ดร. ไชยภักดิ์ ช่างเรียน., เรื่องเดิม, หน้า ๓๘. ความจริงแล้ว พระองค์ทรงให้สัมภาษณ์ว่าทรงเตรียมการที่จะให้สิทธิในการปกครองตนเองในท้องถิ่นคือในรูปแบบเทศบาลแก่ประชาชนก่อน ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสที่ให้สัมภาษณ์ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า ‘It is my opinion that the beginning of suffrage should be in the municipalities. I believe that the people should have a voice in local affairs. We are trying to educate them up to it. (New York Times, Tuesday, April 28, 1931, p. 16).

^๓ ขจัดภัย บรมุทัย, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑-๔๓.

^๔ ม.ล. วลัยวิภา จรูญโรจน์, แนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๕), หน้า ๑๖

ในเรื่องอำนาจนิติบัญญัติ ได้มีกำหนดให้มีการเลือกตั้งโดยทางอ้อม และมีสมาชิก ๒ ประเภท คือเลือกตั้งและแต่งตั้ง ทั้งนี้เพราะทรงพระราชดำริว่า ประชาชนยังมีการศึกษาไม่สูงนัก ผู้มีอำนาจแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ ๒ คือพระมหากษัตริย์ ส่วนคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งนั้น ได้กำหนดว่า ต้องมีอายุ ๓๐ ปีขึ้นไป และมีความรู้เพียงอ่านออกเขียนได้ก็พอ ซึ่งไม่เป็นการจำกัดว่าจะต้องมีความรู้สูงอย่างเดียว.

ในเรื่องอำนาจบริหาร ได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีไว้^๑

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงพยายามปลูกฝังระบอบประชาธิปไตยโดยให้ข้าราชการสำนัก ไปเชิญนักหนังสือพิมพ์หนุ่มคือ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งเป็นผู้เขียนเรื่องมนุษยภาพอันสะท้อนให้เห็นอุดมการประชาธิปไตยมาเข้าเฝ้าฯ เพื่อถวายนามคิดเห็นในการจัดทำหนังสือพิมพ์รายวันขึ้นใหม่ โดยไม่ต้องทำให้เป็นรูปหนังสือพิมพ์เสียงรัฐบาลแบบเดิม แต่มีพระราชประสงค์เพื่อการเผยแพร่และปลูกฝังระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะ.^๒

แต่ในที่สุด การยังไม่สำเร็จตามพระราชปณิธาน ก็มีการปฏิวัติในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เสียก่อน จึงได้พระราชทานรัฐธรรมนูญโดยสมัครพระทัย เพราะ :

‘ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสในวิธีการเช่นนี้ อยู่เสมอ และกำลังดำริจะจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามให้เป็นไปตามรูปนี้.’^๓

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงพระประสงค์ที่จะให้มีการนองเลือดขึ้น ทั้งนี้ โดยทรงตั้งพระราชประสงค์เอาไว้ว่า :

‘ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจ อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิม ให้ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร’.^๔

ข้อเท็จจริงข้อนี้แม้ผู้นำคณะราษฎร คือนายปรีดี พนมยงค์ก็ยอมรับ โดยเล่าว่า :

‘ข้าพเจ้าจำภาพประทับใจในวันเข้าเฝ้านั้นได้ว่า ตรัสด้วยน้ำพระเนตรคลอ เมื่อข้พระหัตถ์ไปยังพระยาศรวิสารวาจาที่ไปเฝ้าด้วยในวันนั้นว่า

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘-๒๙.

^๒ อ.ก. วุฒิสภา ‘ม. ๒๘.’ วารสารฟ้าเมืองไทย ๒๘ : ๑๑ กันยายน ๒๕๑๓.

^๓ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติ.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

‘ศรีวิสาร ฉันส่งเรื่องไปให้พิจารณา แก่กับันทีก็มาว่ายังไม่ถึงเวลา และส่งบันทึกของ สตีเวนส์ มาด้วยว่าเห็นพ้องกับแก.’^๑

หลังจากพระราชทานรัฐธรรมนูญแล้ว การปกครองก็เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย ซึ่ง วิจารณ์การมาจนปัจจุบัน ได้ถึง ๔๐ ปีเศษ ฐานะของพระมหากษัตริย์มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และพระองค์ก็ทรงอยู่เหนือความรับผิดชอบทางการเมือง นับตั้งแต่บัดนั้นมาจนบัดนี้พระองค์จะไม่ทรงเข้ามาข้องเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง เพราะการเมืองเป็นภารกิจของรัฐบาล และรัฐสภา แต่จะทรงลงมาจัดการบ้านเมืองก็แต่ในกรณีวิกฤตจริงๆ อันรัฐบาลและรัฐสภาไม่อาจแก้ไข ปัญหาได้แล้ว ดังเช่นกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ด้วยเหตุนี้ ในยามปกติ พระองค์จะทรง เป็นผู้คอยพระราชทานคำแนะนำแก่คณะรัฐบาล ทรงสนับสนุนนโยบายรัฐบาล และพระราชทาน คำปรึกษาในกรณีที่รัฐบาลประสพกัเช่นนั้น.

^๑ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : โรงพิมพ์ นิติเวช, พ.ศ. ๒๕๑๕), หน้า ๓๘.

บทที่ ๓

ฐานะของพระมหากษัตริย์ไทย

ในระบอบประชาธิปไตย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว พระราชอำนาจและฐานะของพระมหากษัตริย์แต่เดิมที่ถือว่าทรงเป็น **รัฐาธิปัตย์ (Sovereign)** ก็หมดไป ทรงเป็น**พระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy)** แทน ด้วยเหตุนี้ พระราชอำนาจและฐานะจึงมีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญโดยชัดแจ้งส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งก็มีกำหนด โดยคตินิยมโบราณอันได้แก่นิติราชประเพณีและราชธรรม แต่โดยที่ทรงเป็นประมุขของประเทศที่จะต้องทรงเกี่ยวข้องกับสภานิติกรและนานาประเทศ ในส่วนนี้ รัฐธรรมนูญไม่ได้บัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง จึงเป็นฐานะโดยพฤตินัย อันเป็นฐานะที่สำคัญอีกประการหนึ่ง.

ตลอดเวลา ๔๐ ปีเศษ แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ เราอาจกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้เปลี่ยนแปลงและทรงเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญพระองค์แรก แต่เนื่องจากรัชกาลของพระองค์ไม่ยืนยาวด้วยทรงสละราชสมบัติเสียก่อน จึงยังไม่ทันได้ทอดพระเนตรการพัฒนาทางการเมือง ที่ทรงเปลี่ยนแปลงไว้เลย.

ส่วนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันตมหิตลธิ์สันมาก พระองค์แทบจะไม่ได้ทรงมีบทบาททางการเมืองเลย เพราะยังทรงพระเยาว์ และต้องทรงศึกษาอยู่ จึงต้องมีคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ปฏิบัติพระราชภารกิจแทน ครั้นทรงศึกษาสำเร็จ ยังไม่ทันได้ทรงปรับปรุงและบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงรับราชสมบัติ สืบราชสันตติวงศ์ต่อมา เราอาจกล่าวได้ว่า ในรัชกาลนี้เองที่พระมหากษัตริย์ ทรงมีบทบาทในการพัฒนา และส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในทางการเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เพราะทรงอยู่ในราชสมบัติถึง ๓๐ ปีเศษแล้ว พระชนมายุก็ไม่มากนัก ทั้งเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์ของระบอบประชาธิปไตยไทยก็เกิดขึ้นในรัชกาลนี้ ประกอบกับพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญนั้นมีเป็นจำนวนมาก และอเนกประการ.

ด้วยเหตุนี้ ในการพิจารณาเรื่องพระมหากษัตริย์ไทย ในระบอบประชาธิปไตยต่อไปนี้จะถือเอารัชกาลปัจจุบัน ที่ทรงมีผลต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบนี้มากที่สุดเป็นเกณฑ์สำคัญ ซึ่งในบทนี้จะได้พิจารณาเรื่องฐานะของพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตยก่อน.

ฐานะของพระมหากษัตริย์อาจแยกพิจารณาได้ ๔ ประการ คือ :

๑. ฐานะของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมาย.
๒. ฐานะของพระมหากษัตริย์ในทางนิติราชประเพณี และราชธรรม.
๓. ฐานะของพระมหากษัตริย์ท่ามกลางพสกนิกร.
๔. ฐานะของพระมหากษัตริย์ท่ามกลางสังคมแห่งรัฐ.

ส่วนที่ ๑

ฐานะของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมาย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดนั้น มีธรรมเนียมปฏิบัติอยู่ว่า พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ย่อมกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ.

ในปัจจุบันนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๗ ถูกยกเลิกไปโดยคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ ๓ แล้ว และมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๙ ขึ้นใช้แทน หรือจะเรียกว่ารัฐธรรมนูญ ฉบับปฏิรูปก็ได้ อย่างไรก็ตาม ฐานะของพระมหากษัตริย์ตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยในภาวะปกติ ย่อมมีลักษณะไม่แตกต่างจากที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับเดิมเท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะในภาวะปกติ รัฐธรรมนูญย่อมกำหนดฐานะของพระมหากษัตริย์ตามประเพณีการปกครองแผ่นดินในระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง.

ในส่วนนี้ จะได้พิจารณาฐานะของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมาย โดยยึดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๗ ซึ่งวิวัฒนาการจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ในระบอบประชาธิปไตยเป็นเกณฑ์ สำหรับรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปนั้น แม้จะมีหลักการใหญ่ในส่วนที่เกี่ยวกับฐานะของพระมหากษัตริย์ทำนองเดียวกันกับรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ก็ตาม ก็เป็นรัฐธรรมนูญฉบับสังเขป วางหลักไว้ในแง่ที่ให้มีความสั้น กระชับรัด ง่ายแก่การใช้ และมีความ

ยึดหยุ่นได้พอควร แต่เมื่อจะพิจารณาในรายละเอียดแล้ว สมควรที่จะพิจารณาจากรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๗ มากกว่า หลักการสำคัญในรัฐธรรมนูญนั้นคือ ในทางกฎหมายนั้น พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ และทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยอันเป็นของปวงชนชาวไทยโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี และทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล.

ในทางนิติบัญญัติ เมื่อร่างพระราชบัญญัติได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว นายกรัฐมนตรีต้องนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ และทรงมีพระราชอำนาจยับยั้งในกรณีที่ไม่ทรงเห็นด้วยกับร่างพระราชบัญญัตินั้น โดยการพระราชทานคืนมายังรัฐสภา หรือเมื่อพ้น ๙๐ วันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา รัฐสภาก็ต้องปรึกษาร่างพระราชบัญญัตินั้นใหม่ ถ้ารัฐสภาลงมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ของสมาชิกของรัฐสภา นายกรัฐมนตรีก็ต้องนำร่างพระราชบัญญัตินั้น ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายอีกครั้งหนึ่ง หากไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยภายใน ๓๐ วัน นายกรัฐมนตรีก็อาจนำร่างพระราชบัญญัตินั้น ประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ เสมือนหนึ่งว่า ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว นอกจากนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจนิติบัญญัตินี้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังกำหนดให้ทรงตราพระราชกฤษฎีกาเปิดและปิดสมัยประชุมรัฐสภา โดยจะเสด็จพระราชดำเนินมาด้วยพระองค์เอง หรือจะทรงแต่งตั้งผู้แทนพระองค์มาในการนี้ก็ได้.

ในทางบริหาร รัฐบาลซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำ ก็มีชื่อว่า **‘รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว’** เพราะตามคติประชาธิปไตยนั้น ถือว่าพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของประเทศ ทรงดำรงตำแหน่งประมุขของฝ่ายบริหารอีกด้วย ทั้งนี้เพราะทรงเป็นผู้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีโดยการถวายคำแนะนำของประธานรัฐสภา และทรงแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีโดยการถวายคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี ทั้งทรงมีพระราชอำนาจแต่งตั้งรัฐมนตรีโดยการถวายคำแนะนำของนายกรัฐมนตรีอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ยังทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้ง และให้ข้าราชการฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนชั้นพิเศษหรือเทียบเท่า และให้พ้นจากตำแหน่งนั้น ๆ ได้อีกด้วย สำหรับอำนาจในการตรากฎหมายของฝ่ายบริหารนั้น ก็ยังอาจทรงตราพระราชกำหนดใช้บังคับได้ดังเช่นพระราชบัญญัติ ในกรณีฉุกเฉิน ที่มีความจำเป็นรีบด่วน ในอันจะรักษาความปลอดภัยสาธารณะ หรือความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ หรือในระหว่างสมัยประชุมรัฐสภา หากมีความจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวกับการภาษี

อาการหรือเงินตรา ซึ่งจะต้องได้รับการพิจารณาโดยถ้วนและลับ เพื่อรักษาประโยชน์ของแผ่นดิน นอกจากนั้น ทรงมีอำนาจตราพระราชกฤษฎีกาตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น ๆ อีก.

ในด้านการต่างประเทศ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพสงบศึก และ ทำหนังสือสัญญากับนานาประเทศ.

ในทางการทหารนั้น **‘พระมหากษัตริย์’** โดยรูปศัพท์แล้ว แปลว่า **‘นักรบผู้ยิ่งใหญ่’** นั้นเอง เหตุที่เป็นเช่นนั้น ก็เนื่องจากในสมัยโบราณทรงเป็นผู้นำกองทัพไทยในยามศึกสงครามเข้าต่อสู้กับอริราชศัตรูด้วยพระองค์เองอย่างกล้าหาญ ทรงเป็นจอมทัพโดยไม่เพียงแต่ทรงบัญชาการรบเองเท่านั้น หากแต่ทรงพระแสงศาสตราวุธเข้ารบพุ่งในสมรภูมิกับทแกลัทธิทหารของพระองค์ด้วย คติและความจริงข้อนี้ ยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทยตามรัฐธรรมนูญด้วย.

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการวิสามัญร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พุทธศักราช ๒๕๑๗ นั้น ได้มีการพิจารณาถึงฐานะของพระมหากษัตริย์ในชั้นนี้ มีผู้เสนอให้ถวายยศจอมพลแต่พระมหากษัตริย์ แต่คณะกรรมการฝ่ายข้างมากเห็นว่าฐานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนั้น อยู่เหนือการเมืองและเหนือยศฐาบรรดาศักดิ์ทั้งปวง ยศจอมพลเป็นยศสูงสุดทางทหารก็จริงอยู่ แต่พระมหากษัตริย์ทรงดำรงฐานะยิ่งกว่าจอมพลเสียอีก นั่นคือทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย ซึ่งมีใช้ศทางทหารแต่เป็นฐานะสำหรับพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ ซึ่งกำหนดโดยนิติราชประเพณีตั้งแต่ครั้งโบราณ.

ด้วยเหตุนี้ รัฐธรรมนูญฉบับนั้นจึงถวายพระราชอำนาจในตำแหน่งจอมทัพไทย และในการที่จะทรงประกาศใช้ และ เลิกกฎอัยการศึก ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก และทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงคราม ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา.

ในทางตุลาการ ศาลเป็นผู้พิจารณาพิพากษาอรรถคดี ให้เป็นไปตามกฎหมายและในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากโบราณคติแห่งการเบ้: **‘กรรมราชา’** ของพระมหากษัตริย์ไทยนั่นเอง กล่าวคือ แต่เดิมพระมหากษัตริย์ไทย ทรงเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่ราษฎรได้รับความเดือดร้อน คตินี้มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกที่ว่า:

ในปากประตู มีกระดิ่ง อันหนึ่ง แขนงไว้หั้น ไพร่ฟ้า หน้าปก กลางบ้าน กลางเมือง มี
ถ้อย มีความ เจ็บท้อง ข้องใจ มั่นจักกล่าว ถึงเจ้า ถึงขุนปรี ไปลั่นกระดิ่ง อันทั้น แขนงไว้
พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมือง ได้อิน เรียกเมื่อถาม สอนความ แก่มั่น ด้วยชื่อ ไพร่ในเมือง สุโขทัย
หญิงชม.

ในสมัยอยุธยาสืบเนื่องมาจนถึงรัตนโกสินทร์ ก็ยังมีประเพณีที่กลองร้องฎีกามาโดย
ตลอด แม้ในสมัยซึ่งศาลได้รับการปฏิรูปใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวแล้วก็ตาม ประชาชนยังถวาย 'ฎีกา' ต่อพระมหากษัตริย์ให้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย
กลับคำพิพากษาของคณะกรรมการศาลฎีกาเสีย แต่ก็ปรากฏว่า ไม่ได้ทรงใช้อำนาจนี้ เพราะ
ทรงถือว่าได้ทรงมอบอำนาจให้ศาลไปแล้ว.

ปัจจุบันนี้ก็เช่นกัน ราษฎรที่คิดว่า ตนหาที่พึ่งไม่ได้อีกแล้ว ก็ยังทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวายฎีกาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทุกแห่ง ที่ราษฎรจะเข้าถึงพระองค์ได้ และทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับไว้ เรื่องใดอยู่ในพระราชอำนาจ ก็จะมีพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตด้วยพระองค์เอง หากอยู่นอกเหนือพระราชอำนาจ ก็จะมีทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ส่งเรื่องไปยังหน่วยราชการ หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับมี
กระแสพระราชดำรัสเร่งรัด ให้ความช่วยเหลือตามควร.

ด้วยคตินิยมและทางปฏิบัติที่สอดคล้องกันเช่นนี้เอง ศาลจึงพิจารณาพิพากษาอรรถกถา
ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ยิ่งไปกว่านั้น พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและให้ผู้พิพากษา
พ้นจากตำแหน่ง และในรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๗ ได้บัญญัติไว้ว่า ก่อนจะเข้ารับ
หน้าที่ครั้งแรก ผู้พิพากษาทุกคนต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระองค์ด้วย ซึ่งในรัฐธรรมนูญฉบับ
ปัจจุบัน มิได้มีบทบัญญัติเช่นว่านี้ เรื่องนี้หากถือว่าเป็นประเพณีการปกครองในระบบ
ประชาธิปไตย บทบัญญัติดังกล่าวก็น่าจะยังคงใช้บังคับได้อยู่ต่อไป.

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พุทธศักราช ๒๕๑๗
ได้ถวายพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษทั้งหลายไว้แก่พระมหากษัตริย์
แต่พระราชอำนาจนี้เป็นพระราชอำนาจทางบริหาร มิใช่พระราชอำนาจทางตุลาการ เพราะมิได้
ทรงก้าวล่วงไปกระทบคำพิพากษาของศาลแต่ประการใด.

*พระราชอำนาจข้อบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๗ มาตรา ๑๖๖
ซึ่งอยู่ในหมวด ๙ ว่าด้วยคณะรัฐมนตรี ซึ่งแม้รัฐธรรมนูญฉบับนี้จะถูกยกเลิกไปแล้วก็ตาม แต่พระราชอำนาจส่วนนี้
ก็ยังปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค ๓ เรื่องของพระราชทานอภัยโทษแก่คนโทษแก่คน
และลดโทษ มาตรา ๒๕๕ ถึง ๒๖๗.

สำหรับการพระราชทานอภัยโทษนั้นเมื่ออยู่ ๒ กรณี กรณีแรก เป็นกรณีที่ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษต่อพระองค์ท่านโดยตรงหรือผ่านทางกระทรวงมหาดไทย การพระราชทานอภัยโทษจะทำเป็นรูปพระราชหัตถเลขา มีนายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ และกรณีที่สองเป็นการพระราชทานอภัยโทษโดยทั่วไป เช่น ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา จะทำในรูปพระราชกฤษฎีกา.

อย่างไรก็ดี แม้พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจตั้งรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ดังกล่าวแล้วก็ตาม ในระบอบประชาธิปไตยนั้น ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง ซึ่งหมายความว่า จะไม่ทรงส่งเสริมหรือฝักใฝ่ในพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง และพระองค์จะทรงเข้ามาข้องเกี่ยวกับการเมือง ก็แต่เฉพาะในกรณีจำเป็นจริงๆ เท่านั้น และในกรณีนั้น ก็ยังต้องถือว่าพระองค์ไม่ทรงต้องรับผิดชอบโดยตรง ไม่ว่าจะในส่วนพระองค์ หรือ ในฐานะประมุขของประเทศ ทั้งนี้ เพราะพระองค์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ หลักประชาธิปไตยข้อนี้สืบเนื่องมาจากหลักกฎหมายที่ว่า *'The King can do no wrong.'* ดังนั้น ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใดๆ ไม่ได้เลย.

ด้วยผลของการนี้ พระราชกรณียกิจก็ดี และพระบรมราชวินิจฉัยทั้งหลายก็ดี ที่ทรงกระทำในฐานะประมุขของประเทศ จึงต้องมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ หากเป็นพระราชกรณียกิจที่ทรงกระทำทางฝ่ายบริหาร รัฐธรรมนูญก็กำหนดว่า บทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใดๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดินนั้น ต้องมีรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ซึ่งในทางปฏิบัติ ก็ได้แก่นายกรัฐมนตรี ส่วนพระราชกรณียกิจที่ทรงกระทำทางฝ่ายนิติบัญญัตินั้น ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เช่น การแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี การแต่งตั้งประธานองคมนตรี เป็นต้น สำหรับการแต่งตั้งองคมนตรีนั้น ประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ.

ดังนั้น ในกรณีที่มีปัญหา เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง เกี่ยวกับราชการแผ่นดินที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการ หรือ ทรงลงพระปรมาภิไธย ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ จักต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบ และชี้แจงแสดงเหตุผลในการที่ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเช่นนั้น หลักการนี้ มีอยู่ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขทุกประเทศ.

ที่กล่าวมาแล้ว เป็นพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญในกรณีปกติ หากในยามคับขัน ที่มีวิกฤตการณ์ทางการเมือง หรือวิกฤตการณ์ที่กระทบถึงความมั่นคงของชาติและความผาสุกของประชาชนโดยส่วนรวม เช่น เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ แม้จะมีรัฐธรรมนูญใช้บังคับอยู่

ก็ตาม ก็น่าจะถือได้ว่า รัฐธรรมนูญนั้นมีอยู่เฉพาะเป็นตัวอักษรเท่านั้น เพราะชาครัตริย์ปัติย์ บังคับการให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้โดยที่ไม่เป็นการแน่นอนว่าอำนาจธิปไตยอยู่ที่ผู้ใด.

ด้วยเหตุนี้ ในชั้นกรรมาธิการวิสามัญของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งเป็นผู้ร่าง รัฐธรรมนูญฉบับที่เพิ่งยกเลิกไป ก็ได้มีการอภิปรายถึงพระราชอำนาจในเรื่องนี้ และมีกรรมาธิการบางท่านเสนอว่า ในยามที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะอันตรายเช่นนั้น สมควรที่จะบัญญัติไว้ใน รัฐธรรมนูญ ให้ถวายอำนาจธิปไตยโดยแท้จริงแต่พระมหากษัตริย์ แต่กรรมาธิการส่วนใหญ่ เห็นว่าการกำหนดบทบาทบัญญัติดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ จะไม่มีประโยชน์อันใดเลย เพราะแม้แต่รัฐธรรมนูญทั้งฉบับนั้นเอง ก็ยังใช้บังคับมิได้เสียแล้ว จึงสมควรที่จะปล่อยว่างไว้ และให้เป็น เรื่องที่อยู่ในพระบรมราชวินิจฉัย ที่พระมหากษัตริย์จะทรงใช้พระปรีชาญาณและพระบารมี ของพระองค์ กู้สถานการณ์อันวิกฤติให้เข้าสู่ภาวะปกติ พระราชอำนาจของพระองค์ในวาระ นั้น จะมีเพียงใด มิใช่เรื่องที่รัฐธรรมนูญจะกำหนดได้ หากขึ้นอยู่กับพระบารมี และความ จงรักภักดีในเบื้องพระยุคลบาท ที่ประชาชนจะถวายในวาระ และ พฤติการณ์เช่นนั้น ความ ข้อนีพิสูจน์ได้ประจักษ์แล้ว เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ในวาระนั้น ประเทศอยู่ในภาวะ วิกฤติ ไม่รู้อนาคตว่าจะเป็นอย่างไร แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงใช้พระบารมี พระเมตตา พระปรีชาญาณ ประกอบกับความจงรักภักดีของประชาชนและรัฐบาล กู้สถานการณ์อันเลวร้ายให้ดีขึ้น จนคืนสู่ภาวะปกติได้ในเวลาอันไม่นานนัก ในครั้งนั้น หากประเทศ ปราศจากพระมหากษัตริย์แล้ว ไม่มีผู้ใดคาดเดาเหตุการณ์ได้ว่า ปัจจุบันนี้ ประเทศไทยจะเป็น อย่างไร.

ในระหว่างที่คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้ต้องถือ ว่า คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเป็นผู้ใช้อำนาจธิปไตยในการบริหารราชการแผ่นดิน และ ในระหว่างนั้นก็ยิ่งถือว่า ประเทศไทยอยู่ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่เหมือนเดิม ดังจะเห็นได้จากประกาศของคณะรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งให้การรับรองคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงเป็น พระประมุขอยู่ดังเดิม ยิ่งไปกว่านั้น องค์พระมหากษัตริย์ก็ยังทรงเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใด จะละเมิดมิได้ ทั้งนี้ ตามปณิธานของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินนั่นเอง ส่วนฐานะ ของพระมหากษัตริย์ประการอื่นก็ยังคงเดิมทุกประการ นอกจากส่วนที่เป็นเรื่องการเมือง ใน ภาวะเช่นนี้พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงข้องเกี่ยวกับการเมืองเลยแม้แต่น้อย ทั้งนี้เพราะ คณะ ปฏิรูปการปกครองแผ่นดินย่อมจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในทางการเมือง ทั้งในทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการแต่ผู้เดียว.

ปัจจุบันนี้ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๙ เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๙ ตามรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปนี้ ฐานะของพระมหากษัตริย์ ก็เหมือนกับที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ทุกประการ ดังได้กล่าวไว้แล้วโดยสังเขปในตอนต้น กล่าวคือ :

ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ เพียงแต่ไม่มีรายละเอียดเหมือนรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ เพราะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูป และรัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตย ซึ่งมาจากปวงชนชาวไทยตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ โดยทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี และทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล ทั้งทรงมีพระราชอำนาจแต่งตั้งถอดถอนคณบดี สมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี มีพระราชอำนาจถอดถอนองคมนตรี ตามพระราชอัยยาศัย ถอดถอนสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินตามที่ประธานสภาถวายคำแนะนำตามมติของสภา ทรงถอดถอนรัฐมนตรีตามคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชอำนาจตราพระราชกำหนดและพระราชกฤษฎีกาอีกด้วย ทั้งบรรดาบทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ.

ส่วนฐานะอื่นในรายละเอียดก็คงเป็นไปตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง.

เหตุที่ฐานะของพระมหากษัตริย์ ไม่เคยเปลี่ยนแปลงในยุคใดสมัยใดไม่ว่าจะมีการยกเลิกรัฐธรรมนูญก็ครั้งก็ตาม เป็นเพราะสถาบันแห่งนี้มีความมั่นคงไพบูลย์ และมีความสมบูรณ์พร้อมอยู่ในตัวเอง โดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอีกนั่นเอง.

ส่วนที่ ๒

ฐานะของพระมหากษัตริย์ในทางนิติราชประเพณีและราชธรรม

นิติราชประเพณี

ตั้งแต่เริ่มก่อร่างสร้างตัวเป็นประเทศไทยมาจนบัดนี้ เรามีพระมหากษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์ตลอดมาไม่ขาดสาย ทำให้วัฒนธรรมของชาติและความมั่นคงของประเทศเป็นปึกแผ่นแน่นหนา ช่วยให้ระบบการเมืองและสังคมมีแบบแผน และเสถียรภาพที่มั่นคง แม้ว่าแต่เดิมพระมหากษัตริย์จะทรงอยู่ในฐานะทั้ง 'เจ้าชีวิต' และ 'เจ้าแผ่นดิน' ก็หาใช่ว่าจะทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาด ทรงกระทำการสิ่งใดได้ตามพระราชหฤทัยเสมอไปไม่ ทั้งนี้ เพราะมีนิติ

ราชประเพณี อันมีความหมายถึง พระบรมราชวินิจฉัย และประเพณีการปกครองแผ่นดินที่บรรพชนชาวไทยทรงถือปฏิบัติติดต่อกันมาช้านาน เป็นเครื่องกำหนดตลอดมาทุกยุคสมัย ดังพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า :

‘พระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ได้มีปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใด ด้วยเหตุถือว่าสิ้นพัน ไม่มีข้อสั่งอันใดหรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้ แต่เมื่อตามที่เป็นจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกิจการอันใด ก็ต้องเป็นไปตามทางที่สมควร และที่ยุติธรรม... เช่น เรียกพระนามว่า เจ้าชีวิต ซึ่งเป็นที่หมายว่ามีอำนาจอันจะฆ่าคนให้ตาย โดยไม่มีความผิดอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ซึ่งความจริงสามารถทำได้ แต่ไม่เคยทำเลยนั้น ก็เป็นการสมควรแก่บ้านเมืองในเวลานี้อยู่แล้ว.’^๑

แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า นิติราชประเพณีแห่งสถาบันพระมหากษัตริย์จะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาไม่ได้ ตลอดเวลา ๗๐๐ ปีเศษ แห่งประวัติศาสตร์ไทย เมื่อสมภารการณบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป นิติราชประเพณีก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย นอกจากนั้น พระมหากษัตริย์เองก็ทรงเปลี่ยนแปลงแก้ไขนิติราชประเพณี เพื่อประโยชน์สุขโดยส่วนรวมของมหาชน ดังพระราชปราวรณ ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า :

‘ข้าพเจ้ามีความปรารถนาว่า การสิ่งใดเป็นการเจริญมีคุณแก่ราษฎร ควรจะเป็นไปทีละเล็กทีละน้อยตามกาลเวลา การสิ่งใดซึ่งเป็นธรรมเนียมบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่สู้เป็นยุติธรรม ก็อยากจะเลิกถอนเสีย แต่จะจู่โจมโหมหักเอาทีเดียวนั้นไม่ได้ จะต้องคอยคัดรอนไปที่ละเล็กทีละน้อยพอ ให้เบาบางเข้าทุกที.’^๒

ด้วยเหตุนี้ นิติราชประเพณีหลายประการได้ถูกยกเลิกไป เช่น การยิงกระสุนเข้าตาผู้ที่มองพระมหากษัตริย์ ถูกยกเลิกในสมัยรัชกาลที่ ๒^๓ ในบางกรณีก็มีการแก้ไขนิติราชประเพณี เช่น การหมอบคลาน ปัจจุบันนี้ผู้เข้าเฝ้าฯ อาจจะยืน นั่ง หรือหมอบคลานแล้วแต่กาลเทศะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (constitutional monarchy) การเปลี่ยนแปลงนี้ ยิ่งเห็นได้ชัดขึ้นเป็นลำดับ เป็นต้นว่า

^๑ เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓, และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบาย แก่ไขการปกครองแผ่นดิน (โรงพิมพ์สรรพสามิต จัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๑๐), หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

^๒ พระราชปราวรณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยทาสและเลขีขออายุ, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.อ. ปรีชา ปาถิกนันท์, หน้า ๑.

^๓ ซึ่งได้มีประกาศยกเลิกเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ ๔, (ดู ประกาศยกเลิกการยิงกระสุนและอนุญาตให้ราษฎรเข้าได้ในทางเสด็จพระราชดำเนิน, ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔, หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๑).

แต่เดิมนั้น ตามกฎหมายเทียบราลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ซึ่ง ยืนยันในนิติราชประเพณีได้กำหนดห้ามมิให้จัดเอาราชนาถีพระองค์ใด ๆ เข้าไว้ในลำดับ สืบราชสันตติวงศ์เป็นอันขาด เพราะยังไม่ถึงเวลาอันราชนาถีจะเสด็จขึ้นทรงราชย์เป็นสมเด็จพระ แม่อยู่หัว พระบรมราชินีนาถได้ นิติราชประเพณีข้อนี้ ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๗ ซึ่งกำหนดว่าหากพระมหากษัตริย์ไม่มี พระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้ แต่ ปัจจุบันนี้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไป และรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็หาได้มีบท บัญญัติดังกล่าวนี้ไม่ จึงเป็นที่น่าสงสัยว่า บทบัญญัติคตินั้นจะยังคงใช้บังคับอยู่ต่อไปหรือไม่ เรื่องนี้หากจะถือเป็นประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ก็น่าจะยังคงใช้บังคับได้ต่อไป

จะเห็นได้ว่า นิติราชประเพณีเป็นเครื่องกำหนดฐานะของพระมหากษัตริย์ไทยมาทุกยุค สมัย เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนนั่นเอง.

ทศพิธราชธรรมและธรรมอื่น ๆ สำหรับพระมหากษัตริย์

นอกจากพระราชอำนาจและฐานะของพระ มหากษัตริย์จะได้กำหนดโดยนิติราชประเพณี แล้ว พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่อดีตสมัย ก็ยังต้องทรงปฏิบัติยึดมั่นในธรรมสำหรับพระมหา กษัตริย์ อันประกอบด้วยทศพิธราชธรรม และธรรมประการอื่น ๆ อาทิ สังคหวัตถุธรรม จักรวรรดิวัตร เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ และ สัมพันธภาพระหว่างพระ มหากษัตริย์ กับ พสกนิกร เป็นไปในลักษณะพ่อปกครองลูก^๑.

ธรรมทั้งหลายนี้มีคติสืบขึ้นไปได้ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี^๒ ต่อเนื่องมาจนสมัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ จวบจนปัจจุบัน สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงตั้งพระราชสัจยาริษฐานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ว่า:

‘เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม’.

ธรรม ที่คว่ำสไว้เมื่อ ๓๐ ปีก่อนนั้น ก็คือธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ซึ่งกำลังจะกล่าว ถึงในขณะนั้นนั่นเอง.

^๑บ.ร.ว. กิ่งฤทธิ์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า ๔.

^๒ดู ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งกล่าวถึงการที่พญามหาจักรพรรดิราชทรงสั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลาย ให้ตั้งมั่นอยู่

ทศพิธราชธรรม

ในหลักพระศาสนา ทศพิธราชธรรม มี ๑๐ ประการ ดังนี้^๑ :

ทาน หรือ **การให้** ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยทรงบำเพ็ญตั้งแต่โบราณกาลนั้น รวมถึงการพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ การทรงเสียสละพระกำลังในการปกครองแผ่นดิน การพระราชทานพระราชดำริอันก่อให้เกิดสติปัญญาและพัฒนาชาติ การพระราชทานเสรีภาพอันเป็นหัวใจแห่งมนุษย์ ดังเช่นที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานความเป็นไทยให้ผองทาส พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานรัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันพระราชทานทั้งพระราชทรัพย์ พระกำลัง พระราชดำริริเริ่ม แก่พสกนิกร.

ศีล หรือ **การตั้งและทรงประพฤติพระราชจรรยาวัตร** พระกาย พระวาจา **ให้ปราศจากโทษ** ทั้งในทางปกครองอันได้แก่กฎหมายและนิติราชประเพณี และในทางพระศาสนา อันได้แก่ **เบญจศีล** มาเสมอ อาทิ สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงปฏิบัติพระองค์ และทรงพระราชนิพนธ์ **เตภูมิกถา** เพื่อการนี้โดยเฉพาะ ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทรงเป็นผู้นำทั้งในการปฏิบัติพระองค์ และ เป็นผู้ชี้แนะทางที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธรศาสนาแก่พสกนิกรเสมอมา.

บริจาค หรือ**การบริจาค**สละอันได้แก่การที่ทรงสละสิ่งไม่เป็นประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยเพื่อสิ่งที่ดีกว่า คือเมื่อถึงคราวที่สละได้ แม้พระราชทรัพย์ ไปจนพระชนม์ชีพ พระโลหิต เพื่อรักษาราชธรรม ตามหน้าที่ของพระองค์ ดังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสละพระชนม์ชีพเพื่อเอกราชและอธิปไตยของชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ก็ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ ตั้งแต่เริ่มเข้ารับราชสมบัติสืบต่อจากพระมหากษัตริย์ในพระบรมโกศ อันนับเป็นความรับผิดชอบอย่างใหญ่หลวง ต้องทรงอุทิศทั้งพระชนม์

^๑ ในการเรียบเรียงเรื่องนี้ ผู้เขียนอาศัยพระธรรมเทศนา เรื่องทศพิธราชธรรม ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ซึ่งถวายในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในทศพิธราชธรรมและหลักพระพุทธรศาสนา ซึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ ถวายสมเด็จพระญาณสังวร ในการฉลองชนมายุ ๖๐ ทศ, หน้า ๑๕-๑๖, และเรื่องธรรมของพระมหากษัตริย์ไทย โดย คุณหญิงเกษทอง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นเกณฑ์.

ชีพแก่ประเทศชาติและประชาชน แม้ในปัจจุบันก็ได้ทรงมีพระราชปณิธานอย่างแน่ชัด ที่จะทรงต่อสู้กับภัยทุกประการที่คุกคามประเทศชาติ จนยอมแม้สละพระชนม์ชีพ.

อาชั้ว หรือความซื่อตรง อันได้แก่การที่ทรงซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัจย์สุจริต ซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตร และอาณาประชาราษฎร์ ทั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบาย ด้วยความซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตรทุกฝ่าย จนประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมมาจนบัดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงดำเนินตามรอยเบื้องพระบาทสมเด็จพระบรมราชบุพการี เฉพาะอย่างยิ่ง ทรงดำรงยึดมั่นในพระราชสัจยธิษฐาน ที่พระราชทานไว้ ต่อหน้ามหาสมาคม เมื่อ ๓๐ ปีก่อนโน้นว่า ‘เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม’ มาจนบัดนี้.

มทว หรือ ทรงเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน เคารพในเหตุผลที่ควร ทรงมีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโส และอ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า ความซื่อ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงยึดมั่นมาเป็นบรมศตวรรษ จนปัจจุบัน โดยเฉพาะพระราชวงศ์จักรี นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแต่งตั้งนักปราชญ์ราชบัณฑิต เป็นสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ เพื่อทรงสดับเหตุผลประกอบพระบรมราโชบายให้ถูกต้องที่สุด ในรัชกาลปัจจุบัน คณะองคมนตรีได้ทำหน้าที่นี้ ฉลองพระเดชพระคุณมาโดยตลอด.

ตป หรือ ความเพียรที่แผดเผาความเกียจคร้าน คือการที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งพระราชอุตสาหะ ปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้เป็นไปโดยดี โดยปราศจากความเกียจคร้าน พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงปฏิบัติมา นับได้ ๘ รัชกาลในรูปแบบต่าง ๆ กัน อาทิ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปลอมพระองค์เป็นสามัญชนเสด็จประพาสต้น เพื่อได้ทรงทราบข้อมูลที่แท้จริง อันเกี่ยวกับความทุกข์สุขของประชาชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันก็ทรงยึดมั่นในธรรมข้อนี้ ดังจะเห็นได้ว่า ใน

ระยะเวลาเพียง ๑ ปี นับตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๒ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๓ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจโดยพระองค์เองถึง ๕๗๓ ครั้ง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเอง ก็ทรงดำรงในธรรมชื่อนี้ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ว่า :

‘การบำเพ็ญประโยชน์ที่แท้จริง คือการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของหน้าที่ ทำเพื่อมุ่งผลของงาน ทำด้วยจิตใจหวังดีต่อมนุษยโลก ทำโดยไม่คิดว่าผลประโยชน์จะกลับมาสู่ตัวเรา ทำเพื่อประโยชน์ของหน้าที่และเพื่อผู้อื่น ไม่หวังเกรงหรือมีความสะเทือนต่อความเข้าใจผิด คำครหานินทา หรือคำสรรเสริญเยินยอ ทำทุกสิ่งโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว ไม่หวังในลาภยศต่าง ๆ ทำการกุศลการเปิดทองหลังพระปฏิมา ... นั่นคือการบำเพ็ญประโยชน์ที่แท้จริง.’

อีกโทษะ หรือ ความไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ไม่พยายามมุ่งร้ายผู้อื่น แม้จะลงโทษผู้ทำผิด ก็ทำตามเหตุผล และสำหรับพระมหากษัตริย์นั้น ต้องทรงมีพระเมตตาไม่ทรงก่อเวรแก่ผู้ใด ไม่ทรงพระพิโรธโดยเหตุที่ไม่ควร และแม้จะทรงพระพิโรธ ก็ทรงข่มเสียให้สงบได้ ครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง สอนสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ว่า :

‘การที่เป็นเจ้าแผ่นดิน ไม่ใช่สำหรับนั่งมี ไม่ใช่สำหรับคุมเหงคนเล่นตามใจชอบ ไม่ใช่เกลียดไว้แล้วจะได้แก้เผ็ด ... เป็นเจ้าแผ่นดินสำหรับแต่เป็นคนจน และเป็นคนที่อดกลั้นต่อทุกข์และสุข อดกลั้นต่อความรักและความชัง อันจะเกิดฉิวขึ้นมาในใจ หรือมีผู้ยุยง’^๑.

อวิหีสฉจ คือ ทรงมีพระราชอัธยาศัย กอปรด้วยพระมหากรุณา ไม่ทรงก่อทุกข์หรือเบียดเบียนผู้อื่น ทรงปกครองประชาชนค้ำบิคาปกครองบุตร ธรรมชื่อนี้อาจจะกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทย ไม่เคยที่จะทรงละเว้นการปฏิบัติเลยทุกรัชกาล ดังจะเห็นได้จากโบราณราชประเพณีที่ทรงบำบัติทุกข์บำรุงสุข ให้แก่ราษฎรในโอกาสต่าง ๆ และปัจจุบันนี้ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชภาระมาก และหนักกว่าเดิมหลายเท่า ทั้งนี้ เพื่อจะยังให้พสกนิกรอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข โดยปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน.

^๑พระบรมราชาทานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ฉบับที่ ๒.

ขลุ่ย คือ การที่ทรงมีพระราชจริยานุวัตร อันอดทนต่อสิ่งทั้งปวง รักษาพระราช-
 ฤทธิและพระอาการ พระกาย พระวาจาให้เรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล
 ปัจจุบันนั้น ทรงถือขันติธรรมไว้ในพระราชฤทธิ นับตั้งแต่วันแรกที่ทรงรับราชสมบัติ ใน
 เวลานั้น ต้องทรงอดทนต่อความทุกข์โศกอย่างมหันต์ ต่อการสูญเสียสมเด็จพระบรมเชษฐาธิ-
 ราชร่วมสายพระโลหิต ทรงอดทนต่อสภาวะบีบคั้นทั้งทางด้านการเมือง และ ความปลอดภัยทุก
 ด้าน อันโบราณนับเป็นทุกข์ของพระราชาประการหนึ่ง ดังที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกลาเจ้าอยู่หัวเคยตรัส ว่า :

‘ตัวพ่อเอง ยังเป็นเด็กอายุเพียงเท่านั้น ไม่มีความสามารถรอบรู้ในราชการอันใด ที่
 จะทำการตามหน้าที่ ... ยังซ้ำเจ็บเกือบถึงแก่ความตาย ... ยังซ้ำถูกอันตรายอันใหญ่
 หลวง ก็ถูกละระหม่อมเสด็จสวรรคตในขณะนั้น เปรียบเหมือนคนที่ศีรษะขาดแล้ว จับเอา
 แตร่างกายขึ้นตั้งไว้ในที่สมมติกษัตริย์ เหลือที่จะพรรณนา ถึงความทุกข์อันต้องเป็นกำพร้า
 ในอายุเพียงเท่านั้น และความหนักของมงกุฏ อันเหลือที่จะจะทนทานไว้ได้ ทั้งมีศัตรูที่
 มุ่งหมายอยู่โดยเปิดเผยรอบข้าง ทั้งภายในและภายนอก’^๑.

พระราชดำรัสนี้สอดคล้องกับเรื่องราวในพระชนม์ชีพที่แท้จริงของพระบาทสมเด็จพระ-
 เจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในเวลานั้นทุกประการ คือทรงกำพร้าพระราชบิดา ตั้งแต่พระชนมายุ
 ๒ พรรษา และไม่ได้ทรงตระเตรียมการที่จะเป็นพระมหากษัตริย์เลย และต้องสูญเสียสมเด็จพระ
 บรมเชษฐาธิราช ในปัจจุบันแม้ระหว่างทรงพระประสูติ ก็ยังไม่ทรงยอมหยุดพระราชภารกิจ.

อวิโรจน์ คือ การที่ทรงตั้งอยู่ในชาติดิราขประเพณี ไม่ทรงประพฤตผิดจากพระราช
 จริยานุวัตร นิติศาสตร์ ราชศาสตร์ ไม่ทรงประพฤตให้คลาดจากความยุติธรรม ทรงอุปถัมภ์
 ยกย่องคนที่มีความชอบ ทรงบำราบคนที่มีความผิดโดยปราศจากอำนาจอคติ ๔ ประการ และ
 ไม่ทรงแสดงให้เห็นด้วยพระราชฤทธิยินดียินร้าย ดังที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกลา-
 เจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พระราชโอรส ว่า :

‘ถ้าเมื่อได้ทำความผิดเมื่อใด จะต้องได้รับโทษทันที การที่มีพ่อแม่เป็นเจ้าแผ่นดิน
 นั้น จะไม่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนแก้ไขอันใดเลย.’

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน จะเห็นได้ชัดว่า ทรงไว้ซึ่งความ
 ยุติธรรมในพระราชอัธยาศัยเป็นประจำ ทั้งในด้านกฎหมายและความเป็นธรรม ทรงใช้ธรรม

^๑ พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ฉบับที่ ๒.

เป็นหลักในการพิจารณา เพราะทางกฎหมายย่อมไม่ทรงทำผิดอยู่แล้ว ธรรมเนียมนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์ในพระบรมราชาวาท ว่า:

‘จุดใหญ่ที่สำคัญที่สุด ในการธำรงรักษาความยุติธรรมในบ้านเมือง จึงได้แก่การสร้างนักกฎหมายที่ดี... มีความกล้าในอาชีพของนักกฎหมาย คือกล้าที่จะปฏิบัติการไปตามความถูกต้องเที่ยงธรรม ทั้งตามกฎหมายและศีลธรรม มีความเคารพเชื่อมั่นในสัจธรรม’^๑

ธรรมประการอื่น

ธรรมประการอื่นสำหรับพระมหากษัตริย์ไทย อันโบราณบัณฑิตได้แสดงไว้ เพื่อประมวลพระราชจริยานุวัตรให้ทรงปฏิบัติประพฤติ มีดังนี้:

สังกหวัดตุ ซึ่งเป็นพระราชจริยานุวัตรอันเป็นที่ตั้ง แห่งความสงเคราะห์ยืตห่วงใยประชาชน เป็นราชนิติธรรมที่มีมา ทั้งในพุทธศาสนา และ พราหมณ์ศาสนา อันได้แก่:

สตุสมะธัม ความที่ทรงพระปรีชาในการบำรุงธัญญาหารพลาหารให้บริบูรณ์.

ปฺริสุเมธัม ความที่ทรงพระปรีชา ในการสงเคราะห์บุรุษที่ประพฤติดี.

สตุมาปตี ความที่ทรงพระปรีชา ในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของราษฎร.

วาจาเปยยัม การตรัสพระวาจาที่อ่อนหวานแก่ชนทุกชั้น โดยควรแก่ฐานะและภาวะ.

จักรวรรดิวัตร คือธรรมะ อันเป็นพระราชจริยานุวัตร สำหรับพระมหากิจพรรดิ พระราชาเอกในโลก ทั้งนี้ โดยพระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองประชาชน ทรงดี และ อาศัยธรรมข้อนี้เป็นธงชัยอันมี ๑๒ ประการ คือ:

(๑) กวرونุเคราะห์คนในราชสำนัก และคนภายนอก ให้มีความสุข ไม่ปล่อยปละละเลย.

(๒) กวรมุกไมตรีกับประเทศอื่น.

(๓) กวرونุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์.

(๔) กวรเกือกกุลพราหมณ์ กนบตี และกนุทนบตีชน คือเกือกกุลพราหมณ์และผู้ที่อยู่
ในเมือง.

^๑ พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่เนติบัณฑิต, รุ่นที่ ๒๖, วันพฤหัสบดีที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘.

- (๕) ควรอนุเคราะห์ประชาชนในชนบท.
- (๖) ควรอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้สี่สี่.
- (๗) ควรจ้กรักษาฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์.
- (๘) ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติผิดธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริต.
- (๙) ควรเลี้ยงดูคนจน เพื่อมิให้ประกอบกรทุจริตกุศลและอกุศลต่อสังคม.
- (๑๐) ควรเข้าใกล้สมณพราหมณ์ เพื่อศึกษาบุญเลบาป กุศลและอกุศลให้แจ้งชัด.
- (๑๑) ควรห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ.
- (๑๒) ควรดับความโลภมิให้ปรารถนาในลาภที่พระมหากษัตริย์มิควรจะได้.

ธรรมทั้งปวงเหล่านี้ ได้กำหนดแนวพระราชจริยานุวัตรของพระมหากษัตริย์ไทย มิให้ทรงประพฤติผิดตลอดมา ทุกยุค ทุกสมัย จนปัจจุบัน หากผู้ปกครองอื่นๆ โดยทั่วไปจะพึงปฏิบัติธรรมเหล่านี้บ้าง เป็นการโดยเสด็จตามรอยพระยุคลบาททั่วกันแล้ว ประเทศไทยเรา ย่อมจะเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอย่างพร้อมมูลเป็นแน่นอน.

ส่วนที่ ๓

ฐานะของพระมหากษัตริย์ท่ามกลางพศกนิกร

‘... ตามถนนผู้คนช่างมากเสี่ยจริง ๆ ที่ถนนราชดำเนินกลาง ราษฎรเข้ามาใกล้ซิดรรถที่เรานั่ง กลัวเหลือเกินว่า ล้อรถเราจะไปทับแข้งขาใครเข้าบ้าง รถเล่นฝ่าฝูงคนไปได้อย่างช้าที่สุด ถึงวัดเบญจมบพิตร รถเล่นเร็วขึ้นได้บ้าง ตามทางที่ผ่านมา ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดัง ๆ ว่า ‘ในหลวงอย่าละทิ้งประชาชน’ อยากจะร้องบอกเขาลงไปว่า ถ้าประชาชนไม่ ‘ทิ้ง’ ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะ ‘ละทิ้ง’ อย่างไรได้’ แต่ร้องเร็วและเลยไปเสียแล้ว.....’

นี่คือความจากพระราชนิพนธ์เรื่อง ‘เมื่อข้าพเจ้าจากสยามมาสู่สวิส’ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่พระมหากษัตริย์และประชาชนมีต่อกันได้อย่างดี ความผูกพันนี้มีมาแล้วตั้งแต่อดีตสมัย อาทิ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงปลอมพระองค์เป็นสามัญชนออกไปทรงตรวจทุกข์สุขของประชาชน ความผูกพันนั้นนับวันก็ยิ่งแน่นแฟ้นขึ้นเป็นลำดับ จนมาถึงรัชกาลปัจจุบัน อาจกล่าว

ได้ว่า ประชาชนคือผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงโปรดปราน และเป็นผู้เข้าเฝ้าใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท ด้วยเหตุนี้ การที่เราจะกล่าวว่า พระมหากษัตริย์ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระบอบประชาธิปไตยกับประชาชนนั้น ต่างฝ่ายต่างก็มีความผูกพันซึ่งกันและกัน จนไม่สามารถจะแยกจากกันได้ ก็เห็นจะไม่มีผู้ใดคัดค้านได้.

ความผูกพันที่พระมหากษัตริย์ไทยมีต่อประชาชนนั้น นอกจากจะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์ดังกล่าวแล้ว ยังอาจเห็นได้จากการพระราชทานสัมภาษณ์แก่ นายซิมเมอร์แมน ผู้แทนนิตยสารลุค (Look) ของสหรัฐอเมริกา ว่า:

“โดยแท้จริงแล้ว พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ก็โดยที่ประชาชนเลือกกันขึ้นมา ดังนั้น หากประชาชนของพระองค์ไม่ปรารถนาในพระองค์ต่อไปแล้ว ประชาชนนั้นแหละจะเป็นผู้อัญเชิญเสด็จให้พระองค์ออกไป และก็เป็นสิ่งแน่นอนว่า เมื่อนั้นก็จะทรงเป็นคนว่างงานนั่นเอง”^๑

จากข้อเขียนของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีความตอนหนึ่งว่า:

“... เท่าที่สมทราบ ไม่มีอะไรจะทำให้ทั้งสองพระองค์ สำราญพระราชหฤทัยเกินไปกว่าการที่ได้ทรงพบปะกับราษฎรของพระองค์ แม้จะใกล้หรือไกลก็ตามที่ ตามที่มีคำพิพากษาแต่ก่อนว่า รัชกาลที่ ๑ โปรดทหาร รัชกาลที่ ๒ โปรดกวีและศิลปิน รัชกาลที่ ๓ โปรดช่างก่อสร้าง (วัด) นั้น ผมกล้าต่อให้ได้ว่า รัชกาลที่ ๔ นี้โปรดราษฎร และคนที่เข้าเฝ้าได้ใกล้ชิดที่สุดเสมอไป ก็คือ ราษฎร มิใช่ใครอื่นที่ไหนเลย”^๒ และ

“... (มี) พระราชปณิธานเพียงอย่างเดียวว่า จะไม่ทรงละทิ้งประชาชน จะประทับอยู่ร่วมโชคชะตากับคนไทยตลอดไป ไม่ว่าจะมิถุนายนหรือธันวาคม เพราะทรงตระหนักแน่นอนในความรัก และความภักดีของคนไทยทั้งปวงที่มีต่อพระองค์ และทรงแน่วพระราชหฤทัยว่าพระองค์เองก็ทรงรัก และ ภักดีต่อประชาชนคนไทยเหนือสิ่งอื่นใด ถึงกับทรงพร้อมที่จะเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ และแม้แต่ความปลอดภัยส่วนพระองค์เพื่อเขาเหล่านั้นได้.

ความผูกพันระหว่างพระเจ้าอยู่หัวกับคนไทยนั้น ถึงขณะนี้มิใช่อยู่มากเกินกว่านิมิตหมายแห่งความเป็นชาติไทย เกินกว่ามิ่งขวัญ เกินกว่าความเคารพบูชา แต่เป็นความผูกพันด้วยชีวิต ระหว่างคนไทยคนหนึ่ง กับ คนไทยอีกทุก ๆ คน ในจำนวนร่วม ๔๐ ล้านคน”^๓.

^๑ สมถักษณ์ โตสกุล, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^๓ ‘พระเจ้าอยู่หัว’ สยามรัฐ, ๔ ธันวาคม ๒๕๑๖.

พระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันก่อสายใยระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน และเป็นสิ่งที่ทรงประพฤติเสมอมา นั่นก็คือ :

‘... จะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม’

ด้วยเหตุนี้ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปตามภาคต่าง ๆ โดยไม่ทรงเกรงภัยอันตรายใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งพระราชดำรัสที่ว่า :

‘ราษฎรเขาเสี่ยงภัยมากกว่าเราหลายเท่านี้ เพราะเขาต้องอยู่ที่นั่น เขายังอยู่กันได้ แล้วเราจะขลาด แม้แต่จะไปเยี่ยมเยียนทุกข์สุขเขาเจ็ยหรือ’

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทุกที่ ไม่ว่าจะมียันตรายเพียงใด เพียงเพื่อให้ได้ทรงทราบทุกข์ สุข และพระราชทานพระบรมราชนุเคราะห์ให้แก่ประชาชน ซึ่งไม่จำกัด ฐานะ เพศ วัย โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ นักการเกษตร และนักวิชาการอื่น ๆ ตามเสด็จฯ หากมีปัญหาที่จะทรงช่วยประชาชนได้ ก็ทรงช่วย หากอยู่นอกเหนือพระราชอำนาจ ก็ทรงรับสั่งให้ส่งปัญหาไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการต่อไป จะเห็นได้ว่าความผูกพันที่พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยมีต่อประชาชนก็คือ ความผูกพันในความเป็นอยู่และประโยชน์ของมหาชนนั่นเอง.

ส่วนความผูกพันที่ราษฎรมีต่อพระมหากษัตริย์นั้น เป็นความผูกพันในสองลักษณะคือ ความผูกพันที่สืบต่อกันมาในสายโลหิต เป็นความผูกพันตามธรรมชาติของคนไทย กล่าวคือเขาเรียนรู้ด้วยธรรมชาติของตนเองว่า เขารักและบูชา ‘ในหลวง’ และความผูกพันประทับใจในพระราชจริยานุวัตร และพระราชกรณียกิจที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อชาวไทย ความผูกพันทั้งสองประการนี้เป็นความผูกพันที่ยิ่งใหญ่ เกินกว่าที่ใครจะลบล้างได้ นอกจากจะลบล้างไทยทั้งชาติออกจากสังคมแห่งรัฐเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่า ไม่ว่าพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปในแห่งใด ในเวลาใด ประชาชนย่อมมาเฝ้าแห่ทูลละอองธุลีพระบาทอยู่เนืองแน่นมิได้ขาด และประชาชนนี้เองที่เข้าเฝ้าได้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทที่สุดยิ่งกว่าผู้ใด ทั้งมีสิทธิที่จะกราบบังคมทูลทุกเรื่องที่เขาต้องการ มีสิทธิที่จะถวายความอาทรต่อพระมหากษัตริย์ ด้วยถ้อยคำสามัญที่เขาใช้กันอยู่ โดยปราศจากอุปสรรคเรื่องภาษาและราชาศัพท์ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าราชาศัพท์ก็คือ ฐานะความยากที่มีเงินของประชาชนก็คือ สภาพท้องถิ่นอันแสนทรากันถาวรก็คือ เหล่านี้ ไม่ใช่เครื่องกีดกันความผูกพันที่พระมหากษัตริย์และประชาชน ต่างมีต่อกันแต่อย่างใดไม่.

ด้วยความผูกพันที่พระมหากษัตริย์กับประชาชนมีต่อกันนี้เอง จึงทำให้พระมหากษัตริย์ไทยเป็นพระมหากษัตริย์ของชนทุกเหล่า ทุกภาค ทุกฐานะ ไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไรก็ตาม การที่คหบดีทูนเกล้าฯ ถวายเงินนับแสนนับล้านบาท ก็กับการที่ชาวบ้านที่ยากจนและอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ทูนเกล้าฯ ถวายเพียงไข่ต้มสองฟอง หรือกล้วยน้ำว้าหนึ่งหวี สำหรับตัวผู้ทูนเกล้าฯ ถวายนั้น คุณค่าทางจิตใจย่อมเท่ากัน เงินหนึ่งล้านบาทย่อมเป็นที่หวงแหนสำหรับคหบดีชั้นใด กล้วยหนึ่งหวีก็ย่อมเป็นที่หวงแหนของชาวไร่ชาวนาชั้นนั้น แต่เหนือกว่าความหวงแหนก็คือ ความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ ซึ่งเขาพร้อมที่จะอุทิศทุกอย่างถวายและสำหรับพระมหากษัตริย์นั้น ของที่ประชาชนทูนเกล้าฯ ถวาย ก็คือคุณค่าแห่งน้ำใจ และความจงรักภักดีที่ประชาชนมีต่อพระองค์ ยิ่งไปกว่าสิ่งของ ประชาชนยังอาจจะสละได้แม้กระทั่งชีวิตหากจำเป็น เพียงเพื่อจะปกป้องรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์เอาไว้ ดังปรากฏจากพระราชดำรัสของ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า เมื่อไม่นานมานี้ ขณะที่รถพระที่นั่งแล่นผ่านประชาชนไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีประชาชนผู้หนึ่งตะโกนขึ้นว่า :

‘ผมไม่ยอมให้ท่านตายคนเดียว’.

สำหรับพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบันนั้น พระราชจริยานุวัตรและพระราชปณิธานที่ทรงบำเพ็ญมาตลอด ๓๐ ปีเศษนี้ ทำให้การเสด็จพระราชดำเนินไม่ว่า ณ ที่แห่งใด ในโอกาสใด และในสภาพดินฟ้าอากาศที่เลวร้ายปานใดก็ตาม ก็ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากประชาชน แม้วันก็ยังทวีขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินบ่อยครั้งเพียงใดก็ตามที่ การเสด็จพระราชดำเนินแต่ละครั้ง สร้างความประทับใจให้แก่ประชาชนได้มาก ทั้งนี้ เพราะต่างก็คิดกันว่า พระมหากษัตริย์พระผู้เป็นประมุขของชาติ ได้ปรากฏอยู่ต่อหน้าของเขา แม้เขาเหล่านั้นจะต้องรอนแรมเป็นวันเป็นคืน มายืนรอรับเสด็จนับชั่วโมง เพียงเพื่อจะได้เฝ้าเพียงชั่วรถพระที่นั่งผ่าน หรือแม้แต่เพียงเห็นสีพระพักตร์และรอยแย้มพระสรวลเพียงครั้งเดียว ก็นับได้ว่าเป็นมงคลไปตลอดชีวิต ณ ที่ซึ่งประชาชนเข้าเฝ้านี้เอง บางครั้งเราอาจจะเห็นภาพซึ่งไม่อาจเห็นได้ในที่อื่น เช่น บ้างก็ปูผ้าให้ทรงประทับรอยพระบาท บ้างก็ขอพระราชทานพระบาทยกขึ้นเหนือศีรษะ บ้างก็ขอพระราชทานกอดจูบพระบาท หรือพระหัตถ์ กริยาอาการเหล่านี้ ล้วนกระทำด้วยความทะนุถนอม บ้างก็น้ำตาไหลพราก สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่การเสแสร้ง แต่เป็นการแสดงออก ซึ่งความรักและเทิดทูน ที่ประชาชนมีต่อพระมหากษัตริย์ของเขาอย่างจริงใจ.

ณ ที่นี้ ใคร่ขอยกตัวอย่าง ความรัก ความเทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์มาไว้สัก ๖ ตัวอย่าง จากบุคคลต่างเพศ วัย และอาชีพ ดังนี้ :

นางสุคนธ์ จันทรางศุ อาชีพ นักประพันธ์ อายุ ๔๗ ปี

คำถาม : มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ?

คำตอบ : การเป็นพระเจ้าอยู่หัว เป็นการยากที่สุด ท่านเห็นเห็นน้อยกว่าคนธรรมดาหลายเท่า นัก โดยเฉพาะพระเจ้าอยู่หัวของเรา ท่านไม่ได้ปกครองคนแบบประชาธิปไตยอย่างเดียว แต่ทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูก เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าหลวงทรงกระทำด้วย เพราะเหตุนี้ ท่านจึงสนใจประชาชนทั่วประเทศ ยิ่งไปกว่านั้น ท่านเป็นศูนย์รวมของคนไทยทั้งประเทศ ทุกเชื้อชาติ ศาสนา เป็นพ่อของคนทุก ๆ คน ไม่ว่าจะจนหรือรวย เห็นได้ว่า เวลาออกต่างจังหวัด ท่านช่วยเหลือคนยากจนทั้งนั้น คนที่ทุนเกล้า ๆ ถวายฎีกาที่ท่านทรงช่วยเหลือ ก็ไม่ใช่คนร่ำรวยอะไรที่ไหน ท่านไม่เคยแบ่งเลยว่าเป็นเราเป็นเขา เพราะเหตุนี้ ท่านจึงต้องมีคนช่วยงานเยอะแยะ ซึ่งก็คือ ข้าราชการบริวารนี่เอง และก็ไม่ใช่ไปทำงานส่วนพระองค์ที่มีคนหาว่า พระองค์ท่านแบ่งชนชั้นนั้น จึงไม่จริง นอกจากนั้น พระองค์ท่านยังต้องพระราชทานเงินเดือนให้ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ซึ่งเป็นจำนวนมากกว่าที่รัฐบาลทุนเกล้า ๆ ถวายเป็นอันมาก ถ้าไม่ได้แรงศรัทธาที่ประชาชนร่วมกันโดยเสด็จพระราชกุศลแล้ว พระองค์ท่านอาจหมดตัวแล้วก็ได้.

คำถาม : มีความรู้สึกอย่างไรต่อสถาบันแห่งนี้ ?

คำตอบ : รู้สึกรักในหลวง รักมาในสายเลือด รักมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และพอจำความได้ดี เริ่มรักในหลวง เพราะคุณพ่อเล่าเรื่องในหลวงให้ฟังบ่อย ๆ ตอนนั้นรักเพราะอะไรก็ไม่ทราบ แต่ในเวลานี้รักท่าน เพราะความดีที่ท่านทำมากเหลือเกิน.

คำถาม : สถาบันแห่งนี้จำเป็นหรือไม่ ถ้ามีคนคิดล้มล้างจะทำอย่างไร?

คำตอบ : สถาบันพระมหากษัตริย์จำเป็นที่สุด มิฉะนั้นคนไทยจะเอาอะไรเป็นหลัก ที่จะรวมคนได้ทั้งประเทศอย่างท่าน คนที่จะรวมจิตใจคนทั้งประเทศได้ คือท่านเท่านั้น ประธานาธิบดีก็ทำไม่ได้ เพราะเราขาดความเคารพในสายเลือด และยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากไป อย่างมากก็แค่ที่เรารักษารัฐมนตรีเวลานี้ แต่ขนาดรักษานายกรัฐมนตรี ถ้าเราไม่ชอบใจ เราก็ต่ำ แต่สำหรับพระเจ้าอยู่หัว ท่านเป็นที่รักของคน คน ดังนั้น จึงไม่ยอมให้เปลี่ยนแปลงเป็นอันขาด.

ถ้ารู้ว่ามีคนจะคิดล้มล้างก็โกรธ มีโอกาสจะตอบโต้ก็จะทำ จะบ้องกันทุกวิถีทาง ไม่ให้เขาทำได้.

นางเปลื้อง จารศิริ อาชีพ แม่บ้าน อายุ ๔๐ ปี.

คำถาม : มีความคิดเห็นเป็นอย่างไรเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์?

คำตอบ : ในหลวงมีประโยชน์สำหรับประเทศไทยมาก เพราะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของคนไทยทุกคน นอกจากนั้นท่านยังช่วยเหลือคนไทยทั้งในเมืองและนอกเมืองโดยไม่เลือกหน้า การเป็นพระเจ้าอยู่หัวไม่ใช่สบาย แต่เป็นผู้รับผิดชอบคนทั้งประเทศ.

คำถาม : รักในหลวงหรือไม่ เพราะอะไร?

คำตอบ : รักท่านมาก แต่บอกไม่ได้ว่ารักเพราะอะไร รู้แต่ว่ามีความรักและอบอุ่น ถ้ามีท่าน ความรู้สึกอย่างนี้เกิดขึ้นแต่จำความได้ ที่บ้านมีรูปในหลวงเป็นกระดาษติดอยู่ พ่อบอกว่าให้ไหว และอย่าไปทำอะไร ก็รู้สึกวุ่นวายแการพมาเรื่อย ๆ เวลาไปเข้าเฝ้าท่าน รู้สึกขนลุก แต่ไม่ใช่เพราะกลัว เป็นเพราะปลื้มปิติ เพราะเป็นสิ่งที่อยากเห็นแล้วได้เห็น ตอนที่อยู่ที่ตำบลบางหลวง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ในหลวงเสด็จภาคอีสานครั้งแรก มีคนที่บ้านเดินทางด้วยเท้าจากตำบลไปค้างที่อำเภอล่วงหน้า ๑ คืน เพื่อคอยท่าน โดยสมัครใจ เพราะเขารักท่านเหมือนนั้น.

คำถาม : ถ้ามีคนจะให้เลือกตั้งประมุขของประเทศแบบอื่นจะเอา หรือ ไม่ ?

คำตอบ : ไม่เลือก เพราะไม่ยอมให้เปลี่ยนเป็นอันขาด.

คำถาม : ถ้ามีผู้ล้มล้างสถาบันแห่งนี้ จะทำอย่างไร ?

คำตอบ : ถ้ามีใครจะทำอะไรในหลวง รู้ตัว จะเข้าไปฆ่า.

นายพล เสงไต้ อาชีพ ชาวนา อายุ ๓๕ ปี.

คำถาม : มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ?

คำตอบ : ผมรักและเคารพในหลวงมาก แต่บอกไม่ได้ว่ารักเพราะอะไร ผมเรียนหนังสือน้อยพูดไม่เก่ง อธิบายไม่ได้ แต่ผมอยากให้มิในหลวงตลอดไป.

คำถาม : สถาบันพระมหากษัตริย์จำเป็นหรือไม่ ?

คำตอบ : จำเป็นสำหรับเมืองไทยมาก ชาวท่านก็เหมือนกับไม่มีเมืองไทย.

คำถาม : เคยเข้าเฝ้า ฯ ในหลวงบ้างหรือไม่ ?

คำตอบ : ไม่เคยเข้าเฝ้าฯ เลย แต่อยากเข้าเฝ้าฯ แทบเบื้องพระบาท ถ้ารู้ว่าจะเสด็จฯ มา ก็จะไปเข้าเฝ้าฯ แน่.

คำถาม : ถ้ามีการให้เลือกตั้งประมุขแบบอื่นจะเอาหรือไม่ ?

คำตอบ : ไม่เอา จะไม่เลือก มีในหลวงนี่แหละดีที่สุดแล้ว.

คำถาม : ถ้ามีคนคิดจะล้มล้างสถาบันนี้ จะยอมหรือไม่ ?

คำตอบ : ไม่ยอมให้ใครมาแตะต้องเป็นอันขาด ถ้ารู้ตัว จะขบป้องกันจนสุดชีวิต.

นางเชษะเกษว ดนอมพันธุรัักษ์ อาชีพค้าขาย อายุ ๔๗ ปี.

คำถาม : สถาบันพระมหากษัตริย์มีประโยชน์สำหรับเมืองไทยหรือไม่ ?

คำตอบ : มีประโยชน์มาก เพราะในหลวงทรงช่วยเหลือประชาชนทุกอย่าง โดยไม่ทรงรังเกียจว่าเป็นคนจนหรือคนมี พระองค์ท่านเมตตาคนจนเสมอมา.

คำถาม : ในฐานะที่เป็นคนจีน อยากทราบว่าตามความเห็นของท่านนั้น ในหลวงทรงปฏิบัติต่อคนจีนอย่างไร ?

คำตอบ : พระองค์ท่านทรงปฏิบัติต่อทุกคนไม่ว่าคนไทย หรือ คนจีนเหมือนกันหมด เพราะพระองค์ท่าน รักพลเมืองของท่านเท่ากัน ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนจีน.

คำถาม : รู้สึกอย่างไรต่อในหลวง ?

คำตอบ : รู้สึกรักพระองค์ท่านมาก เพราะท่านมีพระทัยดี ไม่ทรงดูถูกคนจน เพื่อนบ้านใกล้ ๆ ก็มีความรู้สึกเหมือนกันหมด.

คำถาม : ถ้าจะให้มีการเลือกตั้งประมุขของประเทศแบบอื่นจะดีหรือไม่ ?

คำตอบ : ไม่ดีแน่ ๆ ฉันเห็นว่าเรามีในหลวงนี่แหละดีที่สุดแล้ว.

คำถาม : เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ มีผู้หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มีความรู้สึกอย่างไร ?

คำตอบ : เสียใจมาก พวกนั้นไม่ควรทำกับท่านอย่างนั้นเลย ฉันรู้สึกเจ็บแค้นแทนท่าน วันนั้นยังโทรศัพท์ไปสถานีวิทยุยานเกราะ บอกให้จับพวกนั้นให้หมด.

คำถาม : ถ้ามีคนคิดจะล้มล้างสถาบันแห่งนี้ จะทำอย่างไร ?

คำตอบ : คนที่จะคิดทำร้ายในหลวง เอาไว้ไม่ได้ ต้องฆ่าเสียให้สิ้น.

นางสาว ทวี พูนกำลัง อาชีพกรรมกรก่อสร้าง อายุ ๒๐ ปี

คำถาม : เคยเข้าเฝ้าในหลวงบ้างหรือไม่ ?

คำตอบ : ไม่เคยเข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด เคยแค่รอรับตามถนนเหมือนคนทั่วไป เมื่อในหลวงเสด็จผ่าน มีอยู่สองครั้งที่ยืนคอยถึง ๒-๓ ชั่วโมง ที่ดอนเจดีย์ครั้งหนึ่ง และที่สามแยกไฟฉายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเห็นแล้วก็หายเหนื่อยและดีใจ เพราะท่านทำทางใจดี.

คำถาม : รักในหลวงหรือไม่เพราะเหตุใด ?

คำตอบ : รักค่ะ รักเพราะเป็นประมุขของประเทศชาติ และเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของคนไทยทุกคน.

คำถาม : คิดว่าพระมหากษัตริย์มีภาระอย่างไรบ้าง ?

คำตอบ : รู้สึกว่าท่านลำบากค่ะ ไม่สบายหรอก ท่านมีภาระมาก คืองานของประเทศไม่ใช่มีเล็กน้อย ต้องเสด็จไปถึงจังหวัดไหนจังหวัดนี้ ดูแลทุกข์สุขของประชาชน.

คำถาม : มีความเห็นว่าพระมหากษัตริย์มีความสำคัญอย่างไรต่อประเทศไทย ?

คำตอบ : มีความสำคัญมาก เพราะคนส่วนใหญ่รักในหลวง ถ้าไม่มีในหลวงบ้านเมืองคงจะยุ่งยากมาก ถ้าไม่มีท่าน คนชาติอื่นมาปกครองก็ไม่เหมือนในหลวงปกครอง.

คำถาม : เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ มีผู้หมิ่นพระบรมเดชานุภาพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มีความรู้สึกอย่างไร ?

คำตอบ : เห็นแล้วก็รู้สึกไม่พอใจมาก ทำแบบนี้เป็นการดูหมิ่นฟ้าชายมาก รู้สึกโกรธมาก แต่เป็นผู้หญิงไม่ทราบจะทำอะไร.

คำถาม : ถ้ามีคนคิดล้มล้างสถาบันแห่งนี้จะยอมหรือไม่ และจะทำอย่างไร ?

คำตอบ : ไม่ยอมค่ะ ใครมาชวนก็จะไม่ร่วมด้วย และจะร่วมกันต่อต้านให้ถึงที่สุด.

คำถาม : คิดว่าสถาบันแห่งนี้จะอยู่ในประเทศไทยได้นานหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

คำตอบ : ใจคิดว่าจะยั่งยืนตลอดไป มีความมั่นใจมาก เพราะคนส่วนใหญ่รักและเคารพท่าน.

คำถาม : ขณะนี้เห็นว่าประชาชนมีความรู้สึกอย่างไรต่อพระมหากษัตริย์ ?

คำตอบ : รู้สึกว่าประชาชนส่วนใหญ่รักและเคารพยิ่งกว่าพ่อแม่ ใครจะมาทำอะไรไม่ได้.

นายสุรชัย ถนอมพันธุ์รักษ์ ผู้ได้รับบาดเจ็บจนเป็นอัมพาตในเหตุการณ์ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เดิมเป็นนักเรียนโรงเรียนอำนวยการศิลป์ อายุ ๒๐ ปี.

คำถาม : อยากทราบว่าวันที่ถูกทำร้าย เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้น อยู่ที่ไหน และถูกทำร้ายอย่างไร ?

คำตอบ : ผมถูกทหารยิง ที่อนุสาวรีย์ท้าวสุทนต์ ตอนนั้นคิดถึงคุณพระ ให้ท่านช่วยเหลืออย่าให้เป็นอันตรายอย่างเดียว.

คำถาม : ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์อย่างไรบ้าง ?

คำตอบ : ตอนรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช พระองค์ท่านเสด็จ ฯ ไปทรงเยี่ยมผู้บาดเจ็บรวมทั้งผมด้วย ตอนนั้นรู้สึกตันตันใจมาก ผมยังจำได้ว่า สีพระพักตร์ในเวลานั้นเต็มไปด้วยความอาทร สงสาร และกังวลพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ฉลองพระเนตรทั้งสองข้างมีแต่พระเสโทเปียกโชกไปหมด พระองค์ท่านเสด็จ ฯ มาทรงจับแขนผมและตรัสให้กำลังใจว่า ให้อดทนต่อไป ๓ คนนั้นเขาออกไปแล้ว หากมีเรื่องอะไรก็จะพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ตอนนั้นผมอยากกราบบังคมทูล แต่ทำไม่ได้ เพราะไม่มีเสียง ได้แต่นอนร้องให้อยู่ตลอดเวลา ผมรู้สึกว่่าที่รอดชีวิตมาได้ก็เพราะพระบารมีนั่นเอง.

เมื่อออกจากโรงพยาบาลแล้ว ก็ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผมไปเข้าเฝ้า ฯ ในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ๒ ครั้ง ครั้งแรก โปรดเกล้า ฯ ให้ไปชมการแสดงดนตรี เพื่อหารายได้เป็นสวัสดิการแก่ตำรวจตระเวนชายแดน ครั้งที่สองโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเลี้ยงวันพระราชสมภพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทั้ง ๒ ครั้ง โปรดเกล้า ฯ ให้รพพยาบาลและหมอมารับไป เวลาอยู่ในงาน สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ก็เสด็จมาประทับข้าง ๆ และตรัสด้วย ผมตันตันมาก จะกราบบังคมทูลก็พูดไม่ออก.

นอกจากนั้น สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานเงินส่วนพระองค์ให้ผม ๕,๐๐๐ บาท พระราชทานพระพุทธรูปบูชา ๑ องค์ และสายสร้อยคอทองคำกับพระ ๑ เส้น ตลอดจนค่ารักษาพยาบาลทั้งหมด ก็ทรงรับไว้เป็นพระราชภาระ ผมจะจดจำพระมหากรุณาธิคุณนี้ไว้จนวันตาย.

คำถาม : เคยได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นหรือไม่ ?

คำตอบ : ผมได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จากกองทุนสงเคราะห์ผู้ประสบภัย ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งมีคุณหญิงสุภาพ วิเศษสุรการ คอยให้ความอนุเคราะห์ โดยให้เงินและสิ่งของมาจนทุกวันนี้ แต่ผมไม่เคยได้รับการเอาใจใส่ ดูแล จากพวกศูนย์ทั้งหลายเลย 'ศูนย์' เหล่านี้ก็เป็น 'ศูนย์' จริงๆ คือสูญหายไปเลย.

คำถาม : คิดว่าเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ สงบลงเพราะอะไร ?

คำตอบ : ที่เหตุการณ์สงบลง และ ๓ คนนั้นยอมออกนอกประเทศ ก็เพราะพระเจ้าอยู่หัวทรงขอร้องให้ออกไป ถ้าไม่ทรงระงับเหตุการณ์ไว้ ก็ไม่ทราบว่า บัดนี้ บ้านเมืองจะเป็นอย่างไร คนไทยต้องฆ่ากันเองอีกมากน้อยเท่าใด.

คำถาม : ขอทราบความรู้สึกเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ?

คำตอบ : ผมรู้สึกรักและเคารพพระองค์ท่านมาก รักท่านมาในสายเลือด ตั้งแต่จำความได้ ตอนเล็กๆ จำได้ว่าเวลาเสด็จฯ ไปที่ไหน ก็ต้องวิ่งตามรถพระที่นั่งเพื่อชมพระบารมี พระองค์ท่านทรงดีกับทุกคน ไม่เคยทรงทำให้ใครเดือดร้อนเลย มีแต่พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ให้กับคนทุกคน เวลานั้นใครเดือดร้อน ไปขอพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ก็พระราชทานทั้งสิ้น.

คำถาม : เวลาเข้าเฝ้าฯ ราชศัพท์เป็นเครื่องกีดกัน การกราบบังคมทูลหรือไม่ ?

คำตอบ : ตอนผมเข้าเฝ้าฯ ราชศัพท์ไม่ใช่เครื่องกีดกันเลย เพราะทรงอนุญาตให้กราบทูลด้วยถ้อยคำสามัญ ผมยังแทนตัวเองว่า 'ผม' นอกจากนั้น พระองค์ท่านทรงเป็นกันเองกับทุกคน ไม่ทรงรังเกียจใครเลย ทั้งยังทรงให้เกียรติแก่ทุกคน บัณฑิตเชิญที่พระราชทานมา ให้ผมไปชมดนตรี ก็ใช้คำว่า 'เชิญ'.

คำถาม : สถาบันแห่งนี้ มีประโยชน์สำหรับประเทศไทยหรือไม่ ?

คำตอบ : มีประโยชน์มากที่สุด เพราะทรงเป็นศูนย์รวมของคนไทยทั่วประเทศ ใครๆ ก็เคารพรักพระองค์ท่าน พระองค์ท่านก็เอาพระทัยใส่ทุกข์สุขของประชาชน และพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์แก่ประชาชน โดยไม่ทรงถือชั้นวรรณะ ทั้งทางวัตถุและกำลังใจ ยิ่งไปกว่านั้น ไม่เคยทรงถือพระยศเลย คนเจ็บคนป่วยก็ทรงเข้าไปจับแขน จับขา อย่างอาหาร โดยปราศจากความรังเกียจ บางคนเสียอีกที่ไม่กล้าแม้จะพูดกับคนป่วย.

- คำถาม : ถ้ามีผู้จะให้เลือกประมุขแบบอื่น จะยอมหรือไม่ ?
- คำตอบ : ผมยอมไม่ได้ มีพระมหากษัตริย์อยู่นั้นแหละ เป็นสิ่งที่ที่สุดแล้ว เรามีพระมหากษัตริย์ เป็นร่วมเกล้ามานานแล้ว ก็ควรจะยึดถือไว้อย่างนี้จะดีกว่า.
- คำถาม : ถ้ามีผู้หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เหมือนกรณีวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ จะมีความรู้สึกอย่างไร ?
- คำตอบ : วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ นั้น ผมนั่งดูโทรทัศน์อยู่ แล้วร้องไห้ ด้วยความเจ็บแค้นมาก ถ้าผมลุกได้ ก็จะลุกขึ้นนั่งรถเข็น เอาระเบิดไปฆ่าพวกนั้นให้หมด แต่ผมลุกไม่ได้ ก็ต้องนั่งตัวสั่นเพราะความโกรธ คินนั้น ผมนอนไม่หลับทั้งคืน.
- คำถาม : คิดว่าสถาบันแห่งนี้ จะอยู่ในประเทศไทยได้อีกนานหรือไม่ ? เพียงใด ?
- คำตอบ : สถาบันพระมหากษัตริย์ต้องอยู่คู่กับประเทศไทยตลอดไป จนกว่าจะไม่มีประเทศไทยในโลกนี้ต่อไปอีก.

ส่วนที่ ๔

ฐานะของพระมหากษัตริย์ท่ามกลางสังคมแห่งรัฐ

รัฐต่าง ๆ ในโลกนี้ จะต้องมีกาติดต่อกัน ซึ่งผลแห่งการติดต่อกันกล่าวนั้น ย่อมก่อให้เกิดสังคมนานาชาติขึ้น เมื่อรัฐมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแล้ว ก็จำเป็นต้องคิดหาวิธีที่จะแสดงความประสงค์ของตนให้อีกรัฐหนึ่งทราบ ทั้งนี้ โดยแสดงจากสิ่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐ อันได้แก่ **ประมุขของรัฐ**^๑ เกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ในบรรดาประมุขของรัฐนั้น พระมหากษัตริย์มีฐานะและความเชื่อถือในหมู่ประชาชนมากกว่า ทั้งนี้ก็เพราะพระชาติตระกูล พระบารมี และการวางพระองค์เป็นกลางทางการเมือง.

พระมหากษัตริย์ไทยในอดีตสมัยก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ดำเนินวิเทศนโยบายได้อย่างดีเยี่ยมจนเป็นผลให้ไทยรักษาเอกราช ผ่านยุคจักรวรรดินิยม (Imperialism) ซึ่งมหาอำนาจตะวันตกแผ่ขยายมาทางตะวันออก โดยเฉพาะในเอเชียอาคเนย์ มาได้ด้วยดี พระมหากษัตริย์ที่ทรงดำเนินพระราชวิเทศนโยบายได้ดีเยี่ยมของเมืองไทย ที่ควรจะระบุพระนามก็คือ สมเด็จพระนารายณ์

^๑ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา, 'พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย', แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสาร-โบราณคดี (ปีที่ ๑, เล่มที่ ๒, เดือนกันยายน), หน้า ๑.

มหाराช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรก ที่เสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศ ทั้งเป็นทางการและส่วนพระองค์.

ปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายเช่นเดียวกับสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช โดยเสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นทูตสันถวไมตรีไปยังประเทศต่างๆ ทั้งในทวีปยุโรป อเมริกา เอเชีย และออสเตรเลีย รวมทั้งสิ้น ๓๑ ประเทศ การเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศส่งผลหลายประการ กล่าวคือ ประเทศไทยเริ่มเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในบรรดาประเทศอื่น ทรงชนะจิตใจชาวต่างประเทศ และสำคัญที่สุดก็คือ ทรงกระชับสัมพันธไมตรีที่ประเทศเรามีกับประเทศที่เสด็จไปเยือนเหล่านั้นให้ดียิ่งขึ้น ทำให้นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลดำเนินไปสะดวก และราบรื่นยิ่งขึ้น และในประการสุดท้ายก็คือ ทั้งรัฐบาลประเทศต่างๆ และเอกชนได้เสนอที่จะให้ความสนับสนุนช่วยเหลือประเทศไทยโดยตรงต่อรัฐบาลไทยทันที เช่น รัฐบาลสหรัฐอเมริกาและแคนาดา บริษัทกรุปส์ บริษัทซีเมนต์ บริษัทเคมเลอร์-เบนซ์แห่งเยอรมัน เป็นต้น.

นอกจากเสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นทูตสันถวไมตรีแล้ว ยังทรงเป็นตัวแทนของประชาชนชาวไทยและรัฐบาลในการต้อนรับเอกอัครราชทูตและทูตสันถวไมตรีจากต่างประเทศด้วย.

ในระหว่างประมุขของประเทศนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นตัวแทนของชาวไทยทั้งชาติ ดังปรากฏจากพระราชดำรัสเยือนรัฐสภาสหรัฐอเมริกา ว่า:

‘ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะนำอวยพรและสันถวไมตรีของประชาชนของข้าพเจ้ามาให้ท่านด้วยตัวเอง... มิตรภาพของรัฐบาลหนึ่งที่มีต่ออีกรัฐบาลหนึ่งนั้นย่อมมีความสำคัญ แต่ว่ามิตรภาพของประชาชนของชาติหนึ่งที่มีต่อประชาชนของอีกชาติหนึ่งต่างหาก ที่เป็นประกันอย่างแน่แท้สำหรับสันติภาพและความก้าวหน้า.’

ในส่วนที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของประเทศอื่น ทรงเป็นเสมือนพระญาติวงศ์เดียวกัน ดังที่ทรงสนิทสนมกับพระเจ้าโบดวง พระเจ้ากรุงเบลเยียมเป็นการส่วนพระองค์ ทรงนับถือกันเสมือนพระเชษฐาและพระอนุชา และดังที่สมเด็จพระนางเจ้าเอลิซาเบธที่ ๒ แห่งกรุงอังกฤษ ทรงสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จนถึงกับทรงมีพระราชดำรัส ว่า:

‘... ในฐานะที่ท่านทรงเป็นเพื่อนเก่าและแขกเมืองของข้าพเจ้าในลอนดอน ข้าพเจ้าใคร่ขอเรียกท่านว่าน้อง ...’^๑

ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากพระเกียรติ พระบารมี ตลอดจนพระราชตระกูลใกล้เคียงกันก็เป็นได้ อย่างไรก็ดี แม้กับประมุขของประเทศแบบอื่น ๆ ที่ไม่ใช่พระมหากษัตริย์ก็ทรงเป็นปียมิตรอันสนิทยิ่ง ดังที่ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์แห่งสหรัฐอเมริกา กล่าวว่่า :

‘... ด้วยระยะเวลาเพียง ๒-๓ ชั่วโมง ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ และพระราชินีมาต่อแห่งประเทศไทย ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าแน่ใจว่า ทั้งสองพระองค์อาจเป็นมิตรอันสนิท ทั้งในฐานะส่วนตัว และ ในตำแหน่งหน้าที่ ข้าพระพุทธเจ้าขอต้อนรับได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ไม่เพียงแต่ในฐานะประมุขของรัฐอันยิ่งใหญ่ในเอเชียอาคเนย์เท่านั้น หากในฐานะมิตรแท้ด้วย ...’^๒

ในทางการเมืองระหว่างประเทศ ในปัจจุบันนี้ ภาพพจน์ของประเทศไทยเสียไปมาก มิตรประเทศที่มีมาแต่เดิมก็ลดน้อยลง หรือไม่ ก็เห็นห่างไป ทั้งนี้ เพราะนักการเมืองของเรา ก่อนการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ไม่ได้เล็งการณ์ไกลว่า การที่บ้านเมืองจะอยู่รอดนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกาทุตแบบขอไปที โดยปราศจากการพิจารณาเหตุการณ์ข้างหน้า หากแต่เราจะต้องสร้างภาพพจน์ ในฐานะที่ประเทศเราต้องอยู่ในสังคมนานาชาติด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ภาพพจน์ของเราจะเสียไปมาก ในทรรศนะของนานาประเทศก็ตาม แต่ในฐานะที่เรามีพระประมุขเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ตลอดทั้งเป็นราชมิตรของนานาประเทศ สิ่งนี้ยังช่วยให้ฐานะของประเทศไทย ในทางการเมืองระหว่างประเทศไม่ต้อยลงไปมากนัก.

พระมหากษัตริย์ของเอเชียอาคเนย์

ปัจจุบันนี้ ความร่วมมือระดับภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เป็นสิ่งที่จำเป็น ทุกประเทศในภูมิภาคนี้ก็ได้เห็นความจำเป็นดังกล่าว จึงได้ร่วมกันจัดตั้งสมาคมอาเซียนขึ้น ในฐานะที่ไทยเป็นประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สิ่งนี้ ได้ก่อให้เกิด

^๑‘As an old friend whom we had the pleasure to have as a guest in London, may I address you as-Sir, My Brother.’

^๒‘And the experience that I have had over the last few hours with the King and the Queen convinced me that we are just personal friends as well as official we welcome them not only as the — Head of a friendly and great State of Southeast Asia but as a true friend.’

เกิดความภูมิใจและประทับใจแก่มิตรประเทศในภูมิภาคนี้ คำกล่าวของนายมากาปากัล (Macapagal) ขณะดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีฟิลิปปินส์มี ว่า :

‘พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้ปกครองเอเชียหมู่หนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากประเทศในเอเชียอื่น ๆ กล่าวคือ ได้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของต่างชาติมาได้โดยอัศจรรย์อันเป็นผลให้เจริญรุ่งเรือง มานานนับศตวรรษ บนพื้นฐานของควมมีอิสรภาพและเกียรติศักดิ์ อันเนื่องมาแต่อิสรภาพนั้น ข้อเท็จจริงข้อนี้เอง ทำให้เราทั้งหลายรู้สึกภูมิใจที่พระมหากษัตริย์ของประเทศ และ ประชาชนที่มีวิถีทางการดำรงชีวิตขนบธรรมเนียม ประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ และ แบบอย่างอันดี ที่หัวใจและแก่นแท้ของความยิ่งใหญ่ทางจิตใจชาวเอเชีย นั่นก็คือ ความเรียบง่ายและความมีเสน่ห์มาประทับอยู่ ท่ามกลางมหาสมาคมแห่งนี้...’

พระมหากษัตริย์ไทยไม่เพียงแต่บำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทยเท่านั้น หากยังทรงเป็นผู้สร้างสันติภาพ เกียรติศักดิ์ และความภูมิใจระหว่างประเทศอีกด้วย.

^๑ ‘Their Majesties are the rulers of an Asian people who, unlike their sister Asian nations, have miraculously escaped foreign rule and have, therefore, thrived through the centuries on the rocklike foundation of freedom and the dignity that comes from freedom. This fact alone makes it a privilege for me to have in our midst the monarchs of a land and people whose traditional ways of life, customs and traditions have become synonymous with the unparalleled simplicity and natural charm that are at the heart and core of the spiritual greatness of Asia’: จก ประมวลพระราชดำรัสในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนนานาประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๑๐, หน้า ๗๓๐.

บทที่ ๔

สถาบันพระมหากษัตริย์ ในระบอบประชาธิปไตย

ในบทนี้จะได้พิจารณาถึงลักษณะต่าง ๆ ของสถาบันพระมหากษัตริย์ดังต่อไปนี้ :

๑. สถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของประเทศ.
๒. สถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมของชาติ.
๓. สถาบันพระมหากษัตริย์ในตำแหน่งพระราชมารกาจ.
๔. สถาบันพระมหากษัตริย์ในทางพระราชตระกูล.

ส่วนที่ ๑

สถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของประเทศ

กล่าวโดยทั่วไป ประมุขของประเทศซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ ย่อมมีจุดเด่นเหนือประมุขของประเทศแบบอื่น ๆ และย่อมทรงแก้ไขวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีกว่าประมุขของประเทศแบบอื่น.

ฐานะของพระมหากษัตริย์กับประมุขของประเทศแบบอื่น ๆ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า โดยปกติพระราชมารกาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน ดังนั้น จึงทำให้พระมหากษัตริย์กลายเป็นสถาบันหลักอีกสถาบันหนึ่ง ซึ่งไม่อาจจะแยกออกจากการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทยได้ เราจึงเรียกระบอบการปกครองนี้กันโดยทั่วไปว่า ‘การปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข’.

สถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนั้น ย่อมมีจุดเด่นกว่าประมุขของประเทศในแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประธานาธิบดี หรือประธานสภาประชาชน ในรูปแบบการปกครองใดก็ตาม ทั้งนี้ เพราะพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง กล่าวคือ พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงสนับสนุนพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งโดยเฉพาะ ด้วยเหตุนี้ กิจการใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับการเมือง จะต้องต้องมีผู้รับผิดชอบแทนพระองค์อยู่เสมอ ซึ่งได้แก่ผู้รับสนองพระบรมราชโองการนั่นเอง นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงแสดงพระราชทรรศนะใด ๆ

อันเกี่ยวกับการเมือง หรือสถานการณ์บ้านเมือง ในลักษณะที่จะเป็นการส่งเสริมพรรคการเมือง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ด้วยทรงเกรงว่า อาจจะไปกระทบกระเทือนทั้งคณะรัฐบาลผู้บริหารประเทศ หรือพรรคการเมืองฝ่ายค้าน แม้กระนั้นก็ตาม ประชาชนก็ยังใคร่ที่จะฟังพระราชหัตถ์ของ พระมหากษัตริย์เกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองอยู่เสมอ.

สำหรับประเทศไทยนั้นจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ทรงยึดมั่นในหลักข้อนี้ แต่ก็ได้ทรงแสดงพระราชหัตถ์ส่วน พระองค์ในลักษณะที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองโดยส่วนรวม และไม่กระทบกระเทือน ฝ่ายใด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านเตือนประชาชนและรัฐบาลรวมทั้งพรรคการเมืองทุกฝ่าย ให้ ตระหนักถึงหน้าที่ที่ทุกคนมีอยู่ต่อชาติบ้านเมือง ดังพระราชดำรัสที่ว่า :

‘ชาติบ้านเมืองประกอบด้วยนานาสถาบัน อันเปรียบได้กับอวัยวะใหญ่ย่อยทำงาน ตามปกติพร้อมกันอย่างไร ชาติบ้านเมืองก็ดำรงอยู่ได้เพราะสถาบันต่าง ๆ นั้นตั้งมั่นและ ปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ โดยพร้อมมูลอย่างนั้น ท่านทั้งหลายควรจักได้ทราบตระหนักว่า ชาติบ้านเมืองคือชีวิตเลือดเนื้อ และสมบัติของเราทุกคน และการดำรงรักษาชาติประเทศ นั้น มิใช่หน้าที่ของบุคคลผู้ใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นหน้าที่ของทุก ๆ ฝ่าย ทุก ๆ คน ที่จักต้องร่วมมือกระทำพร้อมกันไปโดยสอดคล้องกัน เกื้อกูลกัน และมีจุดมุ่งหมาย มีอุดม คติร่วมกัน ถ้าหมู่หนึ่งหมู่ใดทำหน้าที่ย่อหย่อน เป็นอันตรายไป ก็อาจทำให้ชาติแตก สลายทำลายไปได้’^๑

จะเห็นได้ว่าฐานะของพระมหากษัตริย์ข้อนี้ แตกต่างจากประมุขของรัฐแบบอื่นโดย สันเชิง เพราะประมุขของรัฐแบบอื่นย่อมเลือกกล่าวเกี่ยวกับการเมือง และสังกัดพรรคการเมือง อันทำให้ฐานะของประมุขของรัฐแบบอื่น ๆ นั้น แตกต่างจากฐานะของพระมหากษัตริย์ดังจะ กล่าวต่อไป.

ด้วยเหตุที่พระมหากษัตริย์ทรงวางพระองค์เป็นกลางในทางการเมืองเสมอมา ฐานะของ พระมหากษัตริย์จึงมั่นคง ไม่ต้องทรงพะวงถึงเรื่องคะแนนเสียงหรือตำแหน่งใด ๆ ที่จะได้ ทั้งนี้ เพราะไม่ว่าพรรคการเมืองที่พรรคจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นรัฐบาล พระมหากษัตริย์ก็ยัง ทรงเป็นประมุขของประเทศ ซึ่งดำรงพระองค์เป็นกลางอยู่เช่นเดิมนั่นเอง และแม้จะมีการผลัด

^๑พระบรมราชโองการพระราชทานแก่ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และอาสาสมัครพลเรือน ใน พิธีตรองพลสวนสนาม เนื่องในโอกาสงานพระราชพิธีรัชดาภิเษก, วันเสาร์ที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๑.

แผ่นดินเปลี่ยนพระมหากษัตริย์โดยการสืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายและตามรัฐธรรมนูญ ก็ไม่จำเป็นต้องมีการเมืองเข้ามายุ่งเกี่ยว จริงอยู่การที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้รัฐสภาให้ความเห็นชอบในการสืบราชสันตติวงศ์ ก็เป็นเพียงเพื่อจะทำให้ฐานะทางการเมืองมั่นคงและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย โดยไม่ต้องทรงหาเสียงสนับสนุนแต่ประการใด เพราะรัฐสภาจะให้ความเห็นชอบในการสืบราชสันตติวงศ์ โดยขัดต่อกฎมณเฑียรบาลมิได้อยู่แล้ว จะเห็นได้ว่าเนื่องจากประมุขของรัฐแบบอื่นต้องสังกัดพรรคการเมือง จึงทำให้ฐานะและตำแหน่งตลอดจนคะแนนเสียงสนับสนุนในพรรคการเมือง เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ซึ่งย่อมทำให้ประมุขของรัฐพะวงถึงตำแหน่งและคะแนนเสียงอยู่ตลอดเวลา อันเป็นผลให้อำนาจและการทำหน้าที่ของประมุขไขว้เขวไปตามแรงกดดันทางการเมืองได้เสมอ.

การที่พระมหากษัตริย์ทรงดำรงฐานะเป็นกลางทางการเมืองเช่นนี้ ก่อให้เกิดผลดีในหลายประการ อาทิ พระมหากษัตริย์เป็นที่เชื่อถือของประชาชนและนักการเมืองทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลหรือฝ่ายค้าน ด้วยเหตุนี้ พระราชอำนาจที่ทรงมีตามประเพณีการปกครองแผ่นดินในระบอบประชาธิปไตย คือพระราชอำนาจที่จะพระราชทานคำแนะนำ พระราชอำนาจที่จะทรงได้รับการปรึกษา และพระราชอำนาจที่จะสนับสนุนนโยบายรัฐบาล จึงดำเนินด้วยดีมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้ทรงใช้พระราชอำนาจพระราชทานคำแนะนำ และคำเตือน ทำให้นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองแต่โดยดี ตัวอย่างอีกประการหนึ่งก็คือ การที่ทรงสนับสนุนให้ประชาชนประหยัดไฟฟ้าในเมื่อมีกรณีวิกฤตการณ์น้ำมัน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้งดการประดับโคมไฟ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งคณะรัฐบาลก็ได้รับพระราชดำริปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด.

นอกจากนั้น พรรคการเมืองทุกพรรค กลุ่มทุกกลุ่ม ที่เกิดขึ้นระบอบประชาธิปไตยต่างก็กำหนดไว้ในนโยบายหลัก หรือวัตถุประสงค์หลักของพรรคหรือกลุ่ม ว่า **‘จะรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข’** เสมอ ทั้งนี้เพราะเขาเหล่านั้นเห็นความจำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ และได้ให้ความเชื่อถือ ศรัทธา ในสถาบันพระมหากษัตริย์แห่งนี้เพราะความเป็นกลางของพระองค์.

อนึ่ง สมควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า เคยมีผู้เสนอแนะอยู่เสมอมาว่า ประเทศไทยควรเปลี่ยนรูปแบบจากการปกครอง แบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ เป็น ประมุข มาเป็น การปกครองแบบสาธารณรัฐอันมีประธานาธิบดีเป็นประมุข ความคิดนี้ หากไม่พิจารณาในแง่ที่ว่า

คนบางคนมีความทะเยอทะยานมักใหญ่ใฝ่สูง ใครจะมีอำนาจวาสนาเป็นประมุขของประเทศแบบสาธารณรัฐแล้ว ก็อาจสรุปได้ว่า ความคิดนี้ มิใช่ของชาวไทย เพราะคนไทยส่วนใหญ่มีความผูกพันกับพระมหากษัตริย์ มาตั้งแต่ เริ่มปลุกบ้านแปลงเมืองจนกระทั่งบัดนี้ เคยมีนักวิชาการบางคน ผู้มักใหญ่ใฝ่สูงบางกลุ่ม คิดที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นแบบประธานาธิบดี สำหรับนักวิชาการนั้น แนวความคิดนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า เป็นแนวความคิดที่มุ่งจะเปลี่ยนแปลงให้มีอะไรใหม่ ๆ ขึ้นมาเท่านั้น โดยคาดหวังว่าสิ่งนั้นจะเป็นผลดีแก่บ้านเมืองหรือไม่อย่างไร มีอะไรบ้างที่เป็นหลักประกันว่า ถ้าประเทศไทยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขแล้ว บ้านเมืองจะร่มเย็นเป็นสุขกว่าการมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การเปลี่ยนแปลงโดยมุ่งเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น เป็นจุดอ่อนของนักวิชาการรุ่นใหม่บางกลุ่ม และผู้ที่อ่อนความคิดอ่าน เขาเหล่านั้นมองข้ามเรื่องสำคัญไปสองเรื่อง คือเรื่องแรกมิได้คิดเฉลียวใจว่า ทางทฤษฎีกับทางปฏิบัติมันต่างกันตามที่เห็นจริงนั้นยากนักหนาที่ทางปฏิบัติจะเป็นไปอย่างที่น่าทฤษฎีทั้งหลายคิดกันขึ้น ในทางปฏิบัติมีปัญหาแทรกซ้อนอีกมากมายที่นักทฤษฎีทั้งหลายไม่เคยคิด ไม่เคยคาดว่าจะเกิดขึ้น และ เรื่องที่สอง ก็คือนักวิชาการ รุ่นใหม่ บางกลุ่ม สิ้นนึกไปว่า ของเก่าที่เขาคิด จะทำลาย นั้นอาจดีกว่าของใหม่ก็เป็นได้ หากเป็นเช่นนั้นจริงก็ควรรักษาของเก่าเอาไว้ดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ ว่า:

‘... บางทีก็จะมียูเอ๋ง ๆ ที่ทำนทั้งหลายจะต้องกันหาเทียบเคียง ... เมืองต่างประเทศและหัวเมืองของต่างประเทศทั้งหลายที่มีเฉพาะสำหรับกับบ้านเมืองเราอยู่นี้ เป็นสำคัญเป็นนิตย์ ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เราไม่ควรที่จะเปลี่ยนแปลง หรือจะจัดการแก้ไขธรรมเนียมที่มีอยู่ทุกวันนี้ให้ใหม่ไปหมดสิ้นทีเดียว และไม่ควรที่จะหลับตาเอาอย่างทำตามธรรมเนียมที่มีอยู่ในที่อื่น หากเราจะต้องค่อย ๆ ทำการให้ดีขึ้นโดยลำดับ ในการที่เป็นสิ่งต้องการจะจัดให้ดีแล้ว และเลิกถอนแต่สิ่งที่เห็นเป็นแน่แท้ว่าไม่ดี ฤ็เป็นของใช้ไม่ได้แล้วเท่านั้นทุกเมืองอันแลในเมืองนี้เป็นสำคัญทั้งสิ้นย่อมมีธรรมเนียมหลายอย่าง ซึ่งเป็นที่จะต้องนับถือกัน ไม่ใช่เพราะว่าเป็นธรรมเนียมเก่าแก่มาแต่โบราณเสมอเหมือนกับอายุของประเทศน้อยอย่างเดียว หากเพราะว่าเป็นธรรมเนียมที่สนิทแน่นแฟ้นแก่น้ำใจ แลความเชื่อมั่นของอาณาประชาราษฎร แลเพราะว่าถ้าจะเลิกถอนธรรมเนียมเช่นนั้นเสีย ก็จะไม่เป็นแต่เพียงที่จะเป็นภัยเกิดขึ้นแก่บ้านเมืองที่ตั้งอยู่ได้อย่างเดียว หากจะกระทำให้อาณาประชาราษฎรไม่เป็นผาสุกด้วย...’

* พระราชดำรัส ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (พระชนมคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
จัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๔๕๘), หน้า ๘๘.

(พระชนมคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

อีกแห่งหนึ่ง ในยามที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะวิกฤต ขนาดบ้านแตกสาแหรกขาด เป็นธรรมดาที่จะมีผู้คิดเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ตัวอย่างเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตกเป็นครั้งที่สอง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังต้องเสด็จไปปราบก๊กต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่อความเป็นใหญ่ เมื่อเวียดนาม-ไตไกลจะแตก ก็มีกลุ่มบุคคลที่ไม่ใช่พวกคอมมิวนิสต์คิดล้มล้างรัฐบาล เพื่อตั้งตนเป็นประธานาธิบดีเหมือนกัน สำหรับประเทศไทยนั้น บรรดาผู้ที่คิดเป็นใหญ่ทั้งหลายเหล่านั้น มิใช่มีแต่พวกคอมมิวนิสต์เท่านั้น หากแต่มีกลุ่มบุคคลบางกลุ่มมักใหญ่ใฝ่สูงด้วยประการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บางกลุ่มประสงค์จะเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นแบบสาธารณรัฐ เพื่อให้ประมุขของประเทศเป็นแบบประธานาธิบดี บุคคลเหล่านี้มิได้มีความปรารถนาดีต่อประเทศชาติ แต่หากมีความมักใหญ่ใฝ่สูง ต้องการอำนาจศักดิ์สิทธิ์เป็นของตนเองหรือคณะของตน เราสมควรจะเฝ้าดูพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ให้ดี เพราะเป็นอันตรายต่อชาติบ้านเมืองอย่างยิ่ง และจะทำให้เราแตกแยกกัน ภัยคอมมิวนิสต์แต่ประการเดียว เราก็เสี่ยงอยู่เป็นอันมากแล้ว เรายังต้องมาเผชิญภัยจากกลุ่มมักใหญ่ใฝ่สูงอีก เพราะฉะนั้น เราสมควรจะขบขันที่ตกอยู่ในภาวะที่นำวิกฤตอย่างยิ่งทีเดียว.

อันการเปลี่ยนแปลงสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นประมุขของประเทศเป็นอื่นนั้น มิใช่กรณีที่จะเปลี่ยนแปลงกันได้ง่าย ๆ เพราะเท่ากับ เป็นการเปลี่ยนแปลงชีวิตจิตใจของคนไทยทั้งชาติ ทั้งนี้ เพราะสถาบันพระมหากษัตริย์ผูกพันกับสถาบันชาติและศาสนา เช่นเดียวกับที่ผูกพันกับประชาชนมานับศตวรรษแล้ว แต่แต่ละ ใครก็ตาม ที่คิด และ พยายามจะเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองย่อมเป็นอันตรายอย่างยิ่งแน่นอน.

พระมหากษัตริย์ไทยกับวิกฤตการณ์ของชาติบ้านเมือง.

เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่ทรงข้องเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง และทรงเป็นกลางทางการเมืองแล้วโดยปกติปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน เป็นหน้าที่หลักของรัฐบาลที่จะแก้ไข แต่ในกรณีที่เกิดภาวะวิกฤติ จนรัฐบาลไม่อาจแก้ไขปัญหา ด้วยความสามารถและสติปัญญาได้แล้ว พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นที่เคารพสักการะ และเป็นที่ยอมรับแห่งความศรัทธาทั้งมวลของมหาชน ก็จะต้องทรงแก้ไขการนั้นด้วยพระองค์เอง ในภาวะเช่นนั้น พระบารมี พระปรีชาญาณและความจงรักภักดีที่ทุกฝ่ายถวายแก่พระองค์เท่านั้น ที่จะกำหนดชะตาและอนาคตของประเทศ ความข้อนได้พิสูจน์ประจักษ์ชัดแจ้งแล้ว ในเหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ในวาระนี้ประเทศชาติอยู่ในภาวะวิกฤติ กฎหมายไม่เป็นกฎหมาย เกิดการเข่นฆ่าระหว่างคนไทยด้วยกัน แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้พระบารมี พระเมตตา และพระปรีชาญาณ และความจงรักภักดีที่ประชาชนถวายแด่พระองค์ แก่ไขสถานการณ์ที่เลวร้ายนั้นให้ดีขึ้นได้.

พระราชดำรัสที่พระราชทานในเวลานั้น เปรียบเสมือนคำเตือนสติ และ คำปลอบโยนแก่ทุกฝ่าย ดังที่ว่า :

‘... ขอให้ทุกฝ่ายทุกคนจงระงับเหตุแห่งความรุนแรง ด้วยการตั้งสติยับยั้งเพื่อให้ชาติบ้านเมืองกลับสู่สภาพปกติโดยเร็ว...’

พระองค์ทรงปรามฝ่ายรัฐบาลไม่ให้ทำร้ายประชาชนของพระองค์ว่า :

‘... ขอให้ทางฝ่ายรัฐบาลอย่าได้ทำร้ายแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชน เป็นอันขาด ไม่ว่าเด็กหรือนักของรัฐบาลจะถูกขู่โทสะอย่างไร และถึงแม้จะมีการทำร้ายตำรวจทหารก่อนด้วยมี ‘มี’ หรือแม่มีอะไรเบียดขวิด ก็ขออย่าได้ทำร้ายตอบ...’

เมื่อเกิดปะทะกันขึ้น ประชาชนหมกที่พึ่งก็พากันกรูเข้าไปในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เพื่อขอพระบารมีปกเกล้าเป็นที่พึ่งสุดท้าย พระองค์มีพระบรมราชโองการให้ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ทุกคนถอดกระสุนปืนเก็บให้หมด เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเข้าใจผิดขึ้น เพราะทรงตระหนักในคำสอนของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ที่ว่า :

‘... ไม่ต้องกลัวประชาชน ประชาชนไม่ทำร้ายพระองค์’

สี่พระพักตร์ สายพระเนตร และพระราชดำรัสจากพระองค์ในเวลานั้นไม่มีใครอธิบายได้ว่าทรงเป็นอาหารหัวใจและทุกข์พระทัยเพียงใด นอกจากผู้เข้าเฝ้าใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทในเวลานั้นเท่านั้น.

ต่อมา นายกรัฐมนตรีก็กราบ ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งตามกระแสพระราชดำรัสแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเหตุร้ายผ่านไป ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และในวันภาวการณ์คืนสู่สภาพปกติ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ อันเป็นตัวแทนคนทุกชั้นทุกอาชีพ เพื่อให้เลือกตั้งบุคคลที่จะเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้น อันนับเป็นพระราชดำริที่เฉียบพลันทันเหตุการณ์.

อนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังพระราชทานกระแสพระราชดำรัสเตือนสติสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติว่า :

‘...สถานิติบัญญัติแห่งชาติชุดนี้ ถึงแม้ว่าโดยนิตินัย จะเป็นสภาแต่งตั้ง แต่ก็ได้แต่งตั้งมาจากบุคคลที่สมัชชาแห่งชาติได้คัดเลือกแล้ว ว่าเป็นที่สมควรจะเป็นสมาชิกได้ ข้าพเจ้ามีความพอใจมากที่ได้เห็นว่าผลแห่งการคัดเลือกนั้น ได้ทำให้สภามีสมาชิกที่มาจากหลากหลายกลุ่มหลายอาชีพ ซึ่งตามปกติอยู่ห่างไกลกัน แต่ได้มาร่วมประชุมกันในสถานิติบัญญัตินี้ เพื่อแลกเปลี่ยนและรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน แล้วร่วมกันตัดสินใจในทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองที่รักของเราต่อไป ตามเจตนารมณ์แห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย ข้าพเจ้ามีความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะได้ร่วมกันรักษาเจตนารมณ์นี้ไว้ ให้เป็นรากฐานแห่งการปกครอง ซึ่งประชาชนของข้าพเจ้าจะได้เข้ามามีส่วนมีเสียงโดยสมบูรณ์ในเวลาข้างหน้า ...’^๑

ในครั้งนั้น ประวัติศาสตร์ได้จารึกพระปรีชาญาณ และพระบารมีไว้ตลอดไปว่า หากปราศจากพระมหากษัตริย์เสียแล้ว ไม่มีผู้ใดจะคาดเดาเหตุการณ์ได้ว่า ประเทศไทยจะรอดตลอดมาจนปัจจุบันนี้หรือไม่ นอกจากนั้น จะเห็นได้ว่าเมื่อทรงเข้าแก้วิกฤตการณ์แล้ว ก็ทรงกลับคืนสู่ฐานะเดิม ซึ่งทรงอยู่เหนือการเมือง และทรงเป็นกลางทางการเมืองอีกวาระหนึ่ง พระคุณลักษณะข้อนี้เป็นเอกลักษณ์ของประชาชนชาวไทย และควรเป็นแบบอย่างอันดีแก่ทุกคน ถึงความพอดีในการแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ ว่า ถ้าแก้ไขปัญหานั้นได้สำเร็จแล้ว ก็ควรจะให้เป็นที่อำนาจหน้าที่ของผู้รับผิดชอบแต่เดิม ที่จะดำเนินการต่อไป ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อทรงแก้ไขวิกฤตการณ์แล้ว ทรงมอบภาระให้รัฐบาลเป็นผู้บริหารบ้านเมืองต่อไป.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องทรงเผชิญกับปัญหาวิกฤตของประเทศหลายครั้งหลายครา แต่ทรงแก้ไขได้ทุกครั้ง ทั้ง ๆ ที่พระองค์ไม่เคยทรงมีโอกาสศึกษา อบรม เตรียมตัวเพื่อเป็นประมุขของประเทศมาก่อน ดังที่เคยปฏิบัติกันในประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรป ไม่มีตำรับตำราใดที่จะทรงศึกษาได้ นอกจากจะทรงศึกษาจากพระประสพการณ์และพระปรีชาญาณของพระองค์เอง จริงอยู่ การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดพระราชอำนาจและพระราชภารกิจในพระองค์ไว้ นั่นก็เป็นเพียงส่วนปลีกย่อย เมื่อบ้านเมืองเข้าสู่ภาวะวิกฤต ก็ไม่อาจทรงอาศัยรัฐธรรมนูญได้โดย ต้องอาศัยพระปรีชาส่วนพระองค์โดยแท้ แม้กระนั้นก็ตาม พระบรมราชวินิจฉัยก็เหมาะสมกับสภาวะการณ์และโอกาส.

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศย่อมจะได้เปรียบประมุขของประเทศแบบอื่น ๆ เพราะในภาวะปกตินั้น ผู้บริหารราชการแผ่นดินคือ

^๑ พระบรมราชโองการและพระราชดำรัส (พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๒), หน้า ๑๐๔.

รัฐบาล แต่เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น หากรัฐบาลแก้ไขได้สำเร็จเรื่องก็ยุติ แต่ถ้ารัฐบาลไม่อาจแก้ไขได้แล้ว พระมหากษัตริย์ย่อมเข้ามาทรงแก้ไขเป็นลำดับถัดจากรัฐบาลอันเป็นการกลั่นกรองปัญหาถึง ๒ ชั้น แต่ในรูปการปกครองที่มีประมุขของรัฐสังกัดพรรคการเมือง และเกี่ยวพันกับการเมืองนั้น ตัวประมุขของรัฐเป็นประมุขของรัฐบาลด้วย เมื่อรัฐบาลแก้ไขปัญหาไม่สำเร็จแล้ว ประมุขของรัฐก็ย่อมไม่อาจแก้ไขปัญหาได้อีก เพราะความศรัทธาที่ประชาชนมีอยู่ในตัวประมุขได้เสื่อมสูญไปแล้ว สภาพเช่นนี้ย่อมเป็นการป้องกันวิกฤตการณ์เพียงชั้นเดียว ซึ่งเป็นการเสี่ยงต่ออันตรายอย่างยิ่ง.

ส่วนที่ ๒

สถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมของชาติ

นอกเหนือจากพระราชอำนาจที่รัฐธรรมนูญบัญญัติถวายไว้แล้ว พระมหากษัตริย์ไทยยังทรงเป็นศูนย์รวมของชาติในหลายประการ กล่าวคือ ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งราชการแผ่นดินทั้งมวล และทรงเป็นศูนย์รวมแห่งวิทยาการระดับชาติ ทั้งนี้ เพราะพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยทรงเป็นของทุกคนในชาติ ทรงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ความภูมิใจ และความมั่นใจหนึ่งในสามสิ่ง คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ที่คนไทยทุกคน ทุกฐานะ ทุกความคิดเห็น ต่างยึดมั่นร่วมกัน ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงแสดงธรรมว่าด้วยอาณาภาพแห่งพระมหากษัตริย์ไว้ตอนหนึ่งว่า :

‘อนึ่ง ในการที่มหาชนต่างหมู่จะคบกัน พระราชาของต่างหมู่ย่อมเป็นหัวหน้าทำสัญญาผูกไมตรีกัน

อนึ่ง จะเป็นไทยมีหน้ามีตาเทียมเขา ก็เพราะมีพระราชาของตนเอง

มหาชนผู้มีพระราชาปกครอง ตั้งอยู่โดยอิสรภาพ สมควรอย่างยิ่งเพื่อจะถนอมรักษาพระราชาของตนเสมือนคนสงวนสัตว์นั้น และพึงร่วมใจกับพระราชาของตนในกิจการนั้นๆ อันเป็นเครื่องรักษาอิสรภาพ มีพระพุทธรูปในรัชกาลสุทนต์ เล่าถึงการสงครามในระหว่างพวกดาวดึงส์สวรรค์กับพวกอสูร ท้าวสักกเทวราชตรัสสั่งพวกเทวดาให้แหงนดูธงของพระองค์ ก็จะหายกลัว หายครั่นคร้ามหวาดหวั่น เทวดาผู้อยู่ในกองทัพอื่นก็ให้แหงนดูธงของเทวดานายทัพของตนมุ่งขึ้นมาโดยลำดับ อธิบายความแห่งภาษิตนี้ว่า ธงของจอมทัพ

ของแม่ทัพ ให้สัญญาเพื่อทำการอย่างใดให้ทำการอย่างนั้นพรักพร้อมกัน มีความมุ่งหมายเป็นอันเดียวกัน คือเอาชนะพวกอสูร อวรเป็นกตติของมหาชนผู้อยู่ใต้ปกครองควรมุ่งอยู่ที่พระราชอาชงตน หากจะอยู่ห่างไกล ควรอยู่ได้บังคับบัญชาของเจ้าหน้าที่ทรงลงมา โดยฐานเป็นผู้รับมอบอำนาจมาจากพระราชอาชงตน มุ่งหมายผลเป็นอันเดียวกัน คือ รักษาอิสรภาพให้ชนชง.

เราทั้งหลายรวบรวมกัน ตั้งอยู่ได้เป็นอาณาจักรอย่างนี้ เพราะมีพระราชอาปกครองและต่างคนต่างทำหน้าที่ชงตนๆ เหมือนร่างกายมีอวัยวะต่างๆ ทำธุระเนื่องด้วยที่ระดัชงกล่าวแล้ว เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายจึงควรเอาใจใส่ในกิจธุระ อันเป็นหน้าที่ตั้งใจทำให้สำเร็จเป็นผลด้วยดี.^๑

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันชงชาติ.

สิ่งที่คนไทยถือว่าเป็นเอกลักษณ์และเอกลักษณ์ชงตนนั้น ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทั้งสามสิ่งนี้เป็นศูนย์รวมแห่งความภาคภูมิใจ และเกียรติศักดิ์ชงไทยทั้งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระมหากษัตริย์คือสถาบันหนึ่งในสามสถาบันหลัก ย่อมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและจตุรวมชงชนทั้งมวล อันก่อให้เกิดสามัคคีธรรม และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวไทย และเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะส่งผลให้ไทยเป็นเอกราช และมีเกียรติศักดิ์ชงตนเองอยู่ได้จนบัดนี้.

พระยามานวราชเสวี นักกฎหมายอาวุโส ผู้ทรงคุณวุฒิสูงในสาขาวิชานิติศาสตร์ ทั้งเป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับ อาทิ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ และฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๒ ดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ได้กล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ว่า เยอมนัน และญี่ปุ่นรุ่งเรืองมาได้เพราะทั้งสองชาตินี้มี ‘Spirit of Patriotism’ คือความรักชาติ เคารพสักการะและเชื่อฟังพระมหากษัตริย์ และญี่ปุ่นเองได้บัญญัติถวายพระเกียรติชงพระมหากษัตริย์ไว้ในรัฐธรรมนูญว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้ ก็เพื่อจะให้เป็นศูนย์รวมชงประชาชนนั่นเอง พระมหากษัตริย์ไทยเองตั้งแต่โบราณกาลมาแล้ว ก็ได้ช่วยบ้านเมืองมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้ ท่านได้นำความคิดนี้มาบัญญัติถวายพระเกียรติไว้ในรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ และมีมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจชงไทยทั้งชาตินั่นเอง.^๒

^๑ สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมดล (พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๑๔), หน้า ๒๕๘.

^๒ กองบรรณาธิการวารสารกฎหมาย, ‘สนทนากับนักกฎหมาย: พระยามานวราชเสวี’, วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๒, (พฤษภาคม ๒๕๑๕), หน้า ๑๘๔-๑๘๕.

ข้อเท็จจริงข้อนี้เป็นสิ่งประจักษ์ชัดมาช้านานแล้ว ดังปรากฏในพระบรมราชาธิบายเรื่อง ความสามัคคี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า :

‘ด้วยเหตุว่าคนในเมืองไทยเคยรวบรวมกัน เป็นความคิดอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ เอา กระแสพระราชดำริพระเจ้าแผ่นดินเป็นประมาณ เมื่อกระแสพระราชดำริเป็นไปอย่างไร คน ทั้งปวงเห็นตาม โดยจริง เป็นตกลงไปได้โดยง่าย เป็นธรรมเนียมอันเคยฝึกมาหลายชั่วคนแล้ว เหตุว่ากระแสพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดินว่า เอาแต่เพียงในพระบรมราชวงศ์ปัจจุบันเป็น ประมาณ ก็ย่อมอยู่ในความชอบธรรม อาศัยพระเมตตากรุณาต่อประชาราษฎร์อันแรงกล้า เป็นที่นิยมยินดีชอบใจของราษฎรทั้งหลายทั้งปวง จึงได้เป็นที่เชื่อใจวางใจของคนทั้งปวง เคยออมชอมยอมตามมา ไม่มีผู้ใดจะคิดฝ่าฝืน ไม่เหมือนในประเทสยุโรป ซึ่งมีพระเจ้าแผ่นดิน ประพฤติการต่างๆ รุนแรงไปตามอัธยาศัย มีบังคับเรื่องศาสนา เป็นต้น จนคนทั้งปวงมีความเบื่อบ่นาย คิดอ่านต่อสู้ตบช้อนอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน.’^๑

นอกจากพระมหากษัตริย์จะเป็นจุดรวมแห่งความสามัคคีแล้ว ยังทรงเป็นสถาบันที่เกื้อหนุน ‘ชาติ’ และ ‘ศาสนา’ อีกด้วย กล่าวคือ ในบ้านที่ทรงเกื้อหนุนชาตินั้น ก็ได้พระราชทานพระราชดำรัส ให้เห็นความสำคัญของชาติเสมอ ดังที่ว่า :

... ขงเป็นเครื่องหมายเตือนใจเราว่าเรามีชาติ... เครื่องหมายนี้แสดงให้เห็นว่าทุกคน มีความเป็นไทย... แต่คนไทยทุกคนไม่ให้อยู่ที่ธงที่จะปลิวสะบัดอยู่ข้างหน้า อยู่ที่ใจเป็นไทย รู้ว่าประเทศนี้มีความสำคัญอย่างไร ได้อยู่เป็นเอกราชมาเป็นเวลานานร้อยๆ ปี และได้ อำนวยให้เรามีความสุข มีเกียรติ... ฉะนั้น ขอให้ทุกคนระลึกถึงว่า ทุกคนมีหน้าที่ทั้งนี้ทั้ง จะรักษาความเป็นไทยนี้ไว้ทั้งใจ ทั้งในหมู่คณะ ทั้งชาติ.’^๒

ศาสนาเองก็เป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ไทยเกื้อหนุนอยู่ตลอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ไทยได้ ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธมากกว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้ว แต่ศาสนาพุทธไม่เคยประสบภาวะวิปริตปรวนแปร จนแทบจะตั้งอยู่มิได้ เหมือนในประเทศอื่น ที่เคยประสบ หลายครั้งหลายหน ที่พระมหากษัตริย์ ไทยต้องส่งสมณทูตไปสืบพระพุทธศาสนาให้ประเทศอื่น อาทิ ศรีลังกา เป็นต้น เหตุที่เป็นเช่น นี้ก็เพราะประเทศไทยเป็นเอกราชมาช้านาน และพระพุทธรูปศาสนาก็ต้องกับนิสัยของคนไทย.

๑ พระบรมราชโองการและพระราชดำรัส (กฎเกณฑ์มหามงคล : คำกั้นนัยกรัณฐมนตรี จัดพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๖๑.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

อนึ่ง ไม่แต่เท่านั้น เหตุสำคัญที่สุดก็เพราะว่าพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นพุทธมามกะ ได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาโดยตลอด การที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงอุปถัมภ์นั้นมีทั้งใน ด้านวัตถุ เช่น ทรงสร้าง และบำรุงวัดวาอาราม และในด้านพระศาสนาโดยเฉพาะ เช่น ทรงส่งเสริม การศึกษาและปฏิบัติพระธรรมของพระสงฆ์ เป็นต้น นอกจากนั้น พระมหากษัตริย์ยังได้เสด็จไป ในพิธีทางศาสนาได้ขาด อาทิ เสด็จทรงบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระศาสนา เช่น วันวิสาข-บูชา เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าพระกฐินเหล่านี้.

ความผูกพันที่สำคัญที่สุดของพระมหากษัตริย์ไทยที่มีต่อพระพุทธานุศาสนาก็คือการที่ทรง พระราชศรัทธา และได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธานุศาสนาคตินิยมแห่งชาติเดียวราช ประเพณี และหน้าที่ของชาวไทยจะพึงมี โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ปัจจุบัน ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๙๙ อันเป็นแบบฉบับสำหรับชาว-ไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป กับทั้งใน ระหว่างสมณเพศ ก็ยังได้ทรง บำเพ็ญ สังฆกิจ อุทิศพระสงฆ์สามัญทุกประการ อาทิ เสด็จพระราชดำเนินทรงรับบิณฑบาตจากประชาชนทั่วไป.

อนึ่ง นอกจากจะทรงเป็นพุทธมามกะ และ พุทธศาสนูปถัมภกแล้ว พระมหากษัตริย์ ไทยทุกพระองค์ตั้งแต่อดีตสมัยจนปัจจุบัน ยังทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกของศาสนาทุกศาสนา อีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่า ในสมัยก่อนนั้น ขณะที่ประเทศในเอเชียหลายประเทศมีปัญหา เรื่อง คริสตศาสนากับประเทศตะวันตก ซึ่งบางกรณีถึงขนาดที่บางประเทศต้องเสียเอกราชไปเพราะ ปัญหานี้ ก็มีแต่ประเทศไทยกลับดำรงตนเป็นกลาง พระมหากษัตริย์ทรง พระมหากษัตริย์คุณ พระราชทานอำนาจในการตัดสินใจนับถือศาสนาให้แก่ประชาชน ชาวต่างประเทศจึงแซ่ซ้องใน พระเกียรติคุณชื่อนี้ของพระมหากษัตริย์ไทยมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตลอดมา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งนับเป็นความคิดใหม่ แม้ประเทศในตะวันตกบางประเทศก็ยังไม่ มีพระมหากษัตริย์ชื่อนี้ พิสูจน์ได้จากที่ทรงยอมรับให้ใช้หลักกฎหมายอิสลามในเรื่องครอบครัว มรดก ระหว่างคู่ความที่เป็นอิสลามมิกชนด้วยกันในเขต ๔ จังหวัดภาคใต้ ตั้งแต่รัชสมัยพระ-บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาจนปัจจุบัน.

ยิ่งไปกว่านั้นยังทรงมีพระราชดำริในสิ่งซึ่งไม่มีผู้ใดคาดฝันมาก่อน และนับเป็นพระ-มหากษัตริย์คุณอย่างใหญ่หลวงแก่อิสลามศาสนิกในประเทศไทย กล่าวคือ ทรงพระราชปรารภถึง การแปลพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ออกเป็นภาษาไทย ซึ่งจุฬาราชมนตรีก็รับสนองพระบรมราช โองการจนสำเร็จ.

ครบใจที่มหาชนชาวไทยยังคงยึดมั่นใน ๓ สถาบันอันเป็นหลักไทยนี้ ครบนั้นความเป็น ปึกแผ่นมั่นคงก็จะเกิดขึ้นแก่ประเทศ ดังคาถาบาลีซึ่งจารึกอยู่ที่ฐานพระพุทธรูป ภปร. ซึ่งทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นว่า :

‘ทยุชาติยา สมกุกิยํ สติ สญฺชานนณ โภชิสิยํ รกฺขนฺติ.’

คนชาติไทยจะรักษาความเป็นไทยอยู่ได้ด้วยมีสติสำนึกอยู่ในความสามัคคี.

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งราชการแผ่นดินทั้งมวล

เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสัณฺฑิลักษณ์สูงสุด ของชาวไทยทั้งมวล จึงทรงได้รับความเคารพเชื่อถือจากทุกฝ่าย และจากประชาชนเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้การบริหารราชการแผ่นดินที่สำคัญๆ รัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดให้กระทำในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ หรือพระมหากษัตริย์ทรงรับทราบแทบทั้งสิ้น ร่างกฎหมายทุกฉบับ สนธิสัญญาทุกประเภท การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ชั้นสูง นับแต่นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ย่อมผ่านองค์พระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น แบบพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ในเรื่องเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับความสำคัญของแต่ละเรื่อง บางเรื่องรัฐมนตรีหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องก็เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายรายงานด้วยตนเอง แต่ส่วนใหญ่มักจะผ่านเรื่องไปทางราชเลขาธิการ.

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย ได้ทรงวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องทุกเรื่องที่มาอยู่เฉพาะพระพักตร์ ฉะนั้น จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า จากพระประสพการณ์นี้เองทำให้ทรงค้นหาสาเหตุและทางแก้ปัญหาต่างๆ ที่ตกมาถึงพระองค์ได้อย่างถูกต้อง และด้วยพระปรีชาสามารถ โดยพระราชวิริยะและพระราชศรัทธา เมื่อที่ปรึกษาคนสำคัญของธนาคารโลกได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะมาศึกษา เรื่อง ทรัพยากรน้ำ และความจำเป็นในการชลประทานของประเทศไทย ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และเมื่อกราบถวายบังคมลาออกมาแล้ว ถึงกับอุทานด้วยความอัศจรรย์ใจว่า ‘ช่างเหลือเชื่ออะไรเช่นนั้น’ เขาแทบจะไม่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ไทยจะรู้สภาพชีวิตของราษฎรอย่างละเอียดลออถึงเพียงนั้น^๕ ยิ่งเป็นข้าราชการไทยด้วยแล้ว ต่างก็ทราบดีว่า หากจะเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เขาจะต้องศึกษาและเตรียมเรื่องนั้น ไปเป็นอย่างดี เพราะทรงถามอย่างละเอียด ทุกแง่ทุกมุม ไม่ว่าในเรื่องใด.

^๕สมลักษณ์ ไตสกุล, เรื่องเดิม, หน้า ๖๔.

อย่างไรก็ดี เพื่อเป็นการแบ่งเบาพระราชภาระที่หนักเกินไป รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจที่จะเลือกและแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นประธานองคมนตรีคนหนึ่ง และองคมนตรีอื่นอีกไม่เกินสิบสี่คน ประกอบกันเป็นคณะองคมนตรี เพื่อถวายความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ในพระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ทรงปรึกษามา ปัจจุบันคณะองคมนตรีประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ อาทิ สาขานิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ อักษรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การต่างประเทศ และวิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น.

คณะองคมนตรีมีการประชุมสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง คือวันอังคาร และวันศุกร์ สำหรับที่ประชุมนั้นแต่เดิมประชุม ณ พระที่นั่งราชกรณียสภาในพระบรมมหาราชวัง ปัจจุบันประชุมที่สำนักวาลเลขานุการ ในการประชุมแต่ละครั้ง มีการปรึกษากันในเรื่องที่ทรงพระราชทานปรึกษามา ซึ่งอาจแยกเป็น ๒ เรื่องใหญ่ ๆ คือ เรื่องเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินต่าง ๆ อาทิ ร่างพระราชบัญญัติ ร่างพระราชกำหนด ร่างพระราชกฤษฎีกา พิจารณาฎีการ้องทุกข์ของราษฎร ฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษของจำเลยในคดีอาญา การแต่งตั้งข้าราชการตามพระราชอำนาจ เรื่องหนึ่งกับเรื่องโครงการส่วนพระองค์ที่ทรงริเริ่มและดำเนินการ อาทิ โครงการหุบกะพง โครงการพรุษาเจาะ เป็นต้น.

ในเรื่องโครงการต่าง ๆ นี้จะทรงมอบหมายให้องคมนตรี ซึ่งเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องกับโครงการนั้น ๆ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยให้พิจารณาว่าโครงการนั้นจะมีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไร มีวิธีแก้ไขปรับปรุงอย่างไร นอกจากนั้นก็ยังทรงมอบหมายให้องคมนตรีผู้รับผิดชอบโครงการติดตามการดำเนินการ และผลงานของโครงการโดยใกล้ชิดด้วย และในการติดตามผลงานของโครงการนี้เองทำให้ทรงทราบว่าโครงการได้ผลดีหรือไม่ ทั้งนี้เพราะการตรวจโครงการโดยองคมนตรีจะเป็นแบบการตรวจโดยไม่ให้ผู้รับผิดชอบรับรู้ตัว เพื่อจะได้ตัดปัญหาการปรุงแต่งดัดแปลงสภาพแท้จริง เพื่อรอการตรวจผลงานดังที่ทำกันอยู่เสมอ.

ในการประชุมแต่ละครั้ง คณะองคมนตรีอาจมีความเห็นแตกต่างกัน ในกรณีเช่นนี้ก็จจะนำความเห็นที่แตกต่างกันนั้น ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ให้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยด้วยพระองค์เอง จะเห็นได้ว่า จุดเด่นของการมีองคมนตรีมีหลายประการ ในประการแรก ทำให้ราชการแผ่นดินเต็มไปด้วยความรอบคอบรัดกุมยิ่งขึ้น ประการต่อมา ทำให้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยได้ถูกต้องเที่ยงแท้ยิ่งขึ้น และประการสุดท้าย การมีองคมนตรีนั้นทำให้พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจได้มากขึ้น กล่าวคือ ในบางโอกาสก็อาจมีพระบรมราชโองการให้องคมนตรีเป็นผู้แทนพระองค์ไปในการพิธีต่าง ๆ และบางคราวองคมนตรีก็อาจไปตรวจราชการแบบไม่เป็นแบบพิธี และโดยไม่ให้รู้ตัวล่วงหน้า ซึ่งทำให้ทราบข้อเท็จจริงโดยปราศจากการกักแปลงใด ๆ.

ข้อเท็จจริงที่ว่าพระมหากษัตริย์ คือศูนย์รวมของราชการแผ่นดินทั้งมวล อาจดูได้จากสถิติพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญ ณ ที่นี้ จะขอยกเฉพาะพระราชกรณียกิจของทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๑๕ ถึงเดือนกันยายน ๒๕๑๖ มาแสดงดังนี้:

๑. พระราชพิธี รัฐพิธี และพิธีทางศาสนา	๖๑ ครั้ง
๒. เสด็จไปในงานกุศล	๒๓ ครั้ง
๓. เสด็จไปในงานเกี่ยวกับการศึกษา	๓๘ ครั้ง
๔. เสด็จเยี่ยมราษฎร เยี่ยมสถานที่ต่าง ๆ และพระราชทาน พระพุทธรูปพระบรมฉายาลักษณ์	๕๖ ครั้ง
๕. ประมุขและบุคคลสำคัญต่างประเทศเข้าเฝ้า	๖๑ ครั้ง
๖. ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวไทย และชาวต่างประเทศ เข้าเฝ้า	๒๐๓ ครั้ง
๗. ทรงประกอบพิธีสมรสพระราชทาน	๒๘ ครั้ง
๘. โปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปในงานต่าง ๆ	๗๕ ครั้ง
รวมพระราชกรณียกิจมีกำหนดการ	๕๔๕ ครั้ง
จังหวัดต่าง ๆ ที่เสด็จจำนวน	๒๖ จังหวัด

สิ่งเหล่านี้ พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยมิใช่ตรายางที่มีไว้สำหรับประทับตามแบบพิธีเท่านั้น หากยังทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้วยพระองค์เองเป็นหลักสำคัญ.

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งวิทยาการระดับชาติ.

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า ชาติใดจะเป็นอารยประเทศได้ ต้องมีความเจริญใน ๒ ทางประกอบกัน คือ ความเจริญในทางจิตใจ ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี ของชนชาติทางหนึ่ง และอีกทางหนึ่ง ความเจริญทางศิลปวิทยาการต่าง ๆ อันจะส่งเสริมความเจริญทางวัตถุให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป พระมหากษัตริย์ไทยทรงตระหนักถึงข้อเท็จจริงข้อนี้เป็นอันดี ดังจะเห็นได้จากภารกิจที่ทรงเป็นจตุรรวม และเกื้อหนุนศิลปวิทยาการในสาขาต่าง ๆ เช่น:

๑. สมุทภาพ ภิปร. (พระนคร. สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๖).

สาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ทรงริเริ่มให้จัดทำสารานุกรมสำหรับเด็ก โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พลโทพระยา ศัลยวิธานนิเทศ เป็นประธานในการนี้ โดยมุ่งที่จะสนับสนุนสติปัญญาของเยาวชนในชาติ ให้ชาญฉลาด และ รอบรู้สรรพวิชามากขึ้น.

ทรงริเริ่มจัดตั้งมูลนิธิรักษาความสะอาดและสุขภาพนักเรียนขึ้น เพื่อช่วยเหลือนักเรียน ที่สุขภาพอ่อนแอไม่สมบูรณ์.

สิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ทรงสนพระทัยวิทยาการสาขานี้อย่างแท้จริงก็คือ การได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงร่วมประชุมภาษาไทยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๐๙ โดยคณะกรรมการชุมนุมนี้ มิได้คาดหมายล่วงหน้ามาก่อนว่า จะทรงมาร่วมการประชุม และพระราชทานพระราชกระแสเรื่องภาษาไทยที่มีค่าอย่างยิ่ง.

นอกจากที่ทรงริเริ่ม และทรงลงมือทำด้วยพระองค์เองแล้ว ยังทรงสนับสนุนและพระราชทานพระราชดำรัสให้แก่ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงได้คิดและเห็นปัญหา ตลอดจนทางแก้ที่ถูกต้อง ทั้งพระราชดำรัสที่ว่า:

‘กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่แท้จริง อาจขัดกัน และ ในกฎหมายก็มีช่องโหว่มีใช้น้อย เพราะเราปรับปรุงกฎหมาย และ การปกครองโดยอาศัยหลักการของต่างประเทศ โดยมีได้คำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนว่าในที่สุด เป็นอย่างไร ร้ายกว่านั้น ก็ไม่คำนึงถึงการปกครองของราชการ บางทีไปไม่ถึงประชาชนด้วยซ้ำ จึงทำให้ประชาชนต้องตั้งกฎหมายของตนเอง.’^๑

สาขาวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาสาขาวิศวกรรมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยไลอวนันท์ เหตุนี้ จึงทรงสนพระทัยงานสาขาวิทยาศาสตร์อย่างยิ่ง พระปรีชาดำเนียรนี้ สร้างประโยชน์ให้กับประเทศชาติ เพราะเท่ากับช่วยรัฐบาลพัฒนาประเทศ และริเริ่มสิ่งที่รัฐบาลยังมิได้ริเริ่มนั่นเอง ดังจะเห็นได้จากการพระราชทานแบบปั้นกลเบาบนแท่นให้ หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล ประดิษฐ์ขึ้น และทรงทดลองยิงด้วยพระองค์เอง จนทรงดัดแปลงและคิดตั้งปั้นกลเบากับเฮลิคอปเตอร์ โดยทำการยิงในทางต้านหน้าด้วยระบบไฟฟ้า อันเป็นระบบใหม่สำหรับประเทศไทย.

^๑พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวัน ‘นิติศาสตร์จุฬา’ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน, ในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๑๘), หน้า ๓๑.

สิ่งที่ก่อประโยชน์มากในพระปรีชาตักษั้นก็คือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล ทำการศึกษาและพัฒนาวิธีการทำฝนเทียมให้ได้ผลดี เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร และที่ประสบกับความแห้งแล้ง ในที่สุด โครงการนี้ก็ประสบความสำเร็จ และใช้ประโยชน์ได้สมดังพระราชจำนง กล่าวคือ โครงการนี้ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้ทำฝนเทียมในจังหวัดต่างๆ รวม ๑๖ แห่ง สามารถทำให้ฝนตกได้ ๘๑ ครั้ง และทำให้ที่ไร่นารอดพ้นจากความเสียหายเนื่องจากความแห้งแล้ง ได้ถึง ๑๙,๒๑๕,๐๐๐ ไร่.

นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชดำริให้มีการศึกษาวิชาว่าด้วยสถิติ ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาประเทศ และด้วยความช่วยเหลือของมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ก็ได้มีการจัดตั้งสถาบันที่เกี่ยวข้องแก่การนี้ขึ้น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ในปัจจุบัน.

พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ต้านี้ มีอีกเป็นอันมากหลายประการ ที่หยิบยกมาเป็นตัวอย่างนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น.

ส่วนที่ ๓

สถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านพระราชภารกิจ

ข้อที่เป็นจุดเด่นของพระมหากษัตริย์ไทย ในระบอบประชาธิปไตยก็คือ พระองค์มิได้ทรงบำเพ็ญแต่เฉพาะพระราชภาระตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น หากแต่ยังได้ทรงบำเพ็ญพระราชภารกิจทั้งมวลเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนของพระองค์เองด้วย สมควรที่จะบันทึกไว้ ณ ที่นี้ว่าพระราชภารกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ปัจจุบัน นอกเหนือจากราชการแผ่นดินนั้น ได้เริ่มต้นนับตั้งแต่เสด็จพระราชดำเนิน กลับจากทรงศึกษาในประเทศสวิส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ โดยทั้งสองพระองค์ทรงเห็นว่า ทุกข์สุขของราษฎรคือ สิ่งที่พระองค์จะต้องรับรู้และแก้ไข จึงมีพระราชปรารภว่า ที่จะเสด็จพระราชดำเนิน ไปเยี่ยมราษฎรของพระองค์ให้ทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นกลางป่าลึก บนขุนเขา หรือในดินแดนอันทุรกันดาร แห่งแรกที่ทรงเลือกคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทรงใช้เวลาเยี่ยมราษฎรอยู่ ๒๐ วัน และนับแต่นั้นก็ได้เสด็จพระราชดำเนิน ไปยังทุกภาคทุกปีมิได้ขาด ทำให้ทรงทราบถึงความเดือดร้อนและความจำเป็นทั้งหลายของราษฎร จึงได้ทรงริเริ่ม

* สถาบันกษัตริย์, โครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการตามพระราชดำริ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๘).

กำหนดโครงการแรก แล้วเพิ่มขึ้นเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน ในลักษณะที่ว่า ความทุกข์ของราษฎร คือความทุกข์ส่วนพระองค์.

ในการพิจารณาโครงการต่าง ๆ ในพระบรมราชานุญาตคราะห์ ย่อมจะทำให้เราได้ข้อสรุปเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ ดังนี้ :

๑. ความประทับใจในพระอัจฉริยภาพที่ทรงเล็งเห็น และ วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ อย่างถูกต้อง แล้วแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงมีพระอัจฉริยภาพในการโน้มน้าวใจคน ให้สามารถรวมกำลัง รวมทุน และทรัพยากรที่จำเป็น นำมาประกอบในการหาข้อมูลสำหรับจัดวางแผน และ โครงการ ด้วยพระราชวิจรรณญาณอันสุขุมคัมภีรภาพทุกชั้นตอน อันเป็นแรงคลใจให้ผู้ที่เข้าร่วมในโครงการ ใช้ความเพียรพยายามอย่างเต็มที่ เพื่อความสำเร็จสมดังพระราชปณิธาน.

๒. ในสายตาของนักเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ ยอมรับว่าคุณประโยชน์ของโครงการต่าง ๆ ที่ทรงริเริ่ม เป็นการตรงกับความสำคัญของปัญหาหลักทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย โดยจะเห็นได้ว่า โครงการส่วนใหญ่มุ่งแก้ปัญหาทางเกษตรกรรม เป็นนุการตรงกับข้อเท็จจริงแห่งวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจของไทย ในเมื่อร้อยละ ๘๐ ของประชาชนไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชนบท เขาเหล่านั้นส่วนมากเป็นชาวเขาชาวไร่ที่ยากจน และ อยู่ในสภาพที่ต้องการเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ จึงทรงมุ่งมั่นที่จะแก้ฐานะของเขาเหล่านั้น ผู้อยู่ในสภาพล้าหลังไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง กู้หนี้ยืมสินผู้อื่น ให้เขามีฐานะที่จะพึ่งตนเองได้ และมีฐานะมั่นคงในที่สุด ด้วยทรงเห็นว่าประเทศไทยจะต้องเป็นประเทศเกษตรกรรมต่อไปในอนาคตนั่นเอง หากทรงทำได้สำเร็จทั่วประเทศ ก็จะทำให้เศรษฐกิจไทยมีแรงขึ้นโดยส่วนรวม ดังพระบรมราโชวาทที่ว่า :

‘...อันประเทศเรานี้ เป็นที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปแล้วว่า อุดมด้วยทรัพยากรในดิน สินในน้ำเพียงไร จะนั้น ถ้าได้ร่วมมือร่วมใจช่วยกัน นำทรัพยากรเหล่านั้นนี้ขึ้นมาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ก็จะเป็นยอดส่งเสริมถึงความมั่งคั่งของบ้านเมืองได้อีกชั้นอีกมาก ขอบรรดาท่านที่ได้สำเร็จการศึกษา จงพยายามใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามาแล้ว และช่วยกันเผยแพร่วิชาการตามแบบที่ท่านได้ศึกษามา นั้น ให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประจรรณยูผู้ดำเนินอาชีพในการกสิกรรม อันเป็นประเภทกระดูกสันหลังของประเทศ ...’^๑

^๑ พระบรมราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษานับปริญญาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๖.

โครงการต่าง ๆ ที่ทรงวางไว้ ได้กำหนดแนวทางแก้ปัญหาหลักดังกล่าวด้วยวิธีริเริ่มและ
 สาธิตให้เห็นจากตัวอย่างจริง ๆ ดังที่จะเห็นต่อไปนี้ :

โครงการด้านเกษตรกรรม.

(๑) โครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ ซึ่งนับว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ เป็น
 ตัวอย่างที่ดีของการวางแผนโดยสมบูรณ์ (comprehensive planning) ทรงเริ่มเป็นแห่งแรก
 เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ที่บริเวณหุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี แห่งที่สองที่ดอนขุนห้วย
 ในอำเภอและจังหวัดเดียวกัน แห่งที่สามที่ตำบลหนองพลับ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบ
 คีรีขันธุ์ และแห่งที่สี่ที่หมู่บ้านทุ่งลุยลาย อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ โดยทรงวางขั้นตอน
 ดังนี้ :

(ก) เลือกหาที่ดิน ทำการวิจัยพื้นที่และค้นคว้าหาข้อมูลจากการทดลองปลูกพืช
 แล้วทำการบุกเบิกดิน สร้างบ่อน้ำ และสิ่งจำเป็น ให้เกษตรกรจำนวนน้อย เข้าทดลองทำการ
 เพาะปลูก.

(ข) เมื่อผลปรากฏในทางดี จึงขยายที่ดินให้ราษฎรที่ต้องการช่วยตัวเอง และ
 ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเข้าทำกิน โดยจัดสรรที่ดินให้เพียงพอตามแผนผังและกฎเกณฑ์ที่วางไว้
 แล้วจัดตั้งเป็นหมู่บ้านเพื่อให้เกษตรกรพร้อมใจรวมกันเป็นกลุ่มก้อนก่อตั้งสหกรณ์การเกษตรขึ้น
 สำหรับประโยชน์ในการอาชีพของตน และเพื่อให้มีทุนหมุนเวียนในการใช้จ่ายในระยะเริ่มแรก
 โดยอาศัยความร่วมมือของทางราชการ สหกรณ์จะเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นส่วนรวม เพื่อ
 รักษาไว้มิให้ที่ดิน ที่เกษตรกรได้เข้าทำกินแล้ว หลุดมือไปได้ สำหรับเกษตรกรผู้เป็นสมาชิก
 จะได้รับสิทธิทำกินในที่ดินที่ได้รับการจัดสรร ตลอดไปชั่วลูกชั่วหลาน สหกรณ์ยังทำหน้าที่รับซื้อ
 พืชผลและหาค่าตลาด จัดทำเครื่องอุปโภคบริโภค และของที่จำเป็นมาจำหน่ายแก่สมาชิก และอาจ
 ขยายให้เป็นรูปสหกรณ์อเนกประสงค์ต่อไป.

(ค) ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์ ด้วยการสร้างถนน พัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อ
 การเกษตรและการบริโภค พัฒนาการปลูกพืช การบำรุงที่ดิน การปลูกหญ้า การเลี้ยงโคพันธุ์
 การทำและใช้ปุ๋ยคอกแหมะปุ๋ยเคมี การฝึกสอนวิชาชีพที่บุคคลในครอบครัว จะทำได้ในยามว่าง
 เช่น การจักสาน การจัดสร้างโรงงานสำหรับผลิตผลในหมู่บ้าน เช่น โรงงานบ่มกล้วย เป็นต้น.

(ง) จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเกษตรทั้งศูนย์ย่อยและศูนย์ใหญ่ เพื่อทำหน้าที่อบรม
 ให้สมาชิกในหมู่บ้านสหกรณ์ มีความสามัคคีและเมตตาจิตซึ่งกันและกัน เพื่อให้สามารถพึ่ง
 ตนเองได้.

กิจการอันเกี่ยวกับส่วนรวมของหมู่บ้านสหกรณ์ จะดำเนินไปภายใต้ความรับผิดชอบของคณะกรรมการหมู่บ้านสหกรณ์นั้น ๆ ซึ่งสมาชิกสหกรณ์เลือก โดยมีประธานกรรมการ และกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ประมาณ ๑๒ ถึง ๑๖ คน.

การดำเนินโครงการพัฒนาที่ดิน ตามพระราชประสงค์ที่กล่าวมาแล้วนี้ ปรากฏว่าได้รับผลเป็นที่พอพระราชหฤทัย ทั้งนี้ ในปลาย พ.ศ. ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชโองการให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ดำเนินการปฏิรูปที่ดินในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่มีอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ เพื่อเร่งขยายความช่วยเหลือแก่เกษตรกรที่ยากจนต่อไป และเมื่อได้มีการประกาศพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร พุทธศักราช ๒๕๑๘ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชโองการนี้แก่รัฐบาล พร้อมกับพระราชทานที่นา ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ทั้งหมดจำนวน ๕๑,๘๖๗ ไร่ ๔๕ ตารางวา เพื่อวางโครงการปฏิรูปที่ดิน เป็นตัวอย่างแก่เจ้าของที่ดินอื่น ๆ ดังปรากฏตามสำเนาประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๘ ส่วนค่าที่ดินที่จะได้รับตอบแทนตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้เป็นกองทุน สำหรับดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตร ตามแบบสหกรณ์การเกษตรหุบกะพงจำกัด ในความควบคุมของคณะกรรมการที่ปรึกษาการปฏิรูปที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.

(๒) *โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา* ซึ่งเป็นโครงการอีกโครงการหนึ่งที่ได้พระราชทานพระราชดำริ และ ช้อแนะนำไปจัดทำขึ้น ในท้องที่ตามภูเขาสูง ทางภาคเหนือ โดยได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แนะนำ ให้จัดตั้งศูนย์ โครงการขึ้นในหมู่บ้านมากมายหลายแห่ง และวางมาตรการช่วยเหลือแนะนำต่าง ๆ กันไปตามความเหมาะสมของแต่ละศูนย์ เช่น การทดลองปลูกพืชเมืองหนาว การเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูกพืชไร่ การทำอาหารสำเร็จรูป เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชาวเขารู้จักช่วยเหลือตนเอง และมีฐานะดีขึ้น อันจะแก้ปัญหาการปลูกฝิ่นขายได้ในที่สุด.

(๓) *โครงการชุดคลองระบายน้ำ* โครงการประเภทนี้ แม้จะไม่มีปัญหาสลบซับซ้อนมากเหมือนโครงการปฏิรูปที่ดิน แต่ก็ต้องการผู้นำที่เข้าใจปัญหา และ มองเห็นทางแก้ที่มีประสิทธิภาพ ในอันที่จะนำเอา ทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์หรือจะ ทำให้ พื้นดิน เปลี่ยนสภาพมาใช้ทำการเพาะปลูกโดยพ้นจากภัยธรรมชาติ โครงการที่ดำเนินการอยู่ เช่น โครงการระบายน้ำพรุบาเจาะ ทำให้ที่ดินบริเวณพรุบาเจาะสามารถใช้เพาะปลูกได้ โดยปราศจากอุทกภัย ซึ่งเคยประสบทุกปี

ในฤดูฝน และโครงการชลประทานมูโนะ เพื่อจะแก้ปัญหาอุทกภัยในบริเวณนั้น และทำให้มีคลองระบายน้ำเพื่อประโยชน์ในการชลประทาน.

(๔) *โครงการฝนเทียม* เป็นโครงการอีกประเภทหนึ่ง ที่ทรงเห็นว่าเป็นทางชุบชีวิตพืช เป็นบริเวณกว้างขวาง มิให้สูญเสียโดยสิ้นเชิง ในกรณีที่เกิดฝนแล้งผิดปกติ เป็นเครื่องช่วยเหลือในด้านการเกษตรในกรณีฉุกเฉิน ซึ่งจะเป็นคุณประโยชน์ต่อประชาชนอย่างใหญ่หลวง ประชาชนจึงเรียกฝนนี้ว่า 'ฝนหลวงพระราชทาน' หรือ 'ฝนหลวงพิเศษ' ทั้งยังเลื่องลือออกไปยังประเทศอื่นๆ ในเอเชียและในยุโรป จนมีการแสดงความสนใจ ใคร่ที่จะได้ทราบ และมาควิธีปฏิบัติของโครงการนี้ แม้ว่าจะยังทรงถือว่าอยู่ในขั้นวิจัยและทดลองอยู่ก็ตาม.

(๕) *โครงการปลูกป่า* อันเป็นหัวใจสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการเกษตร ในการสร้างทรัพยากรอันมีค่าสำหรับอนาคต เพื่อชดเชยความสูญเสียบ่าไม้ที่ถูกตัดและนำมาใช้ รวมทั้งที่ถูกลักลอบทำลายลงอย่างน่าวิตกว่า จะทำให้ต้นน้ำลำธารเกิดการแห้งแล้งขึ้น และเพื่อช่วยรักษาแหล่งน้ำสำหรับใช้ในการเกษตรกรรม และช่วยลดอุทกภัยอีกทางหนึ่งด้วย.

นอกจากนั้น ก็ยังมีโครงการการเกษตรย่อยๆ อีกด้วย ดังนี้ :

๑. *โครงการประมงพระราชทาน* โดยเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาน้ำจืดทั้งของไทย และ ต่างประเทศ เพื่อขยายพันธุ์แจกราษฎร.

๒. *โครงการนาเสถียร* เพื่อนำข้าวไปใช้ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ อันเป็นการบำรุงจิตใจเกษตรกร และสาธิตการปลูกข้าวโดยใช้อัตราการใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีต่างๆ กัน.

๓. *โครงการวงโคนมสวนจิตรลดา* เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่การเลี้ยงโคนม และค้นคว้าวิชาการแผนใหม่เกี่ยวกับโคนม และ เผยแพร่แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม.

๔. *โครงการฟาร์มผสมพันธุ์องค์หัตถรายใหญ่* เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์พื้นบ้าน และขยายพันธุ์ รวมทั้งการปลูกพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ.

๕. *โครงการโรงนมผงสวนดุสิต* เพื่อศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับวิธีผลิตนมผงไว้จำหน่ายเองในประเทศ เพื่อป้องกันการขาดดุลการค้าโดยใช่เหตุ.

๖. *โครงการโรงสีข้าวตัวอย่างจิตรลดา* เพื่อศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการเก็บ รักษา ข้าว และสีข้าวให้ได้ผลดีที่สุด และขจัดพ่อค้าคนกลางโดยให้มีการติดต่อระหว่างชาวนากับผู้บริโภคโดยตรง โดยสนับสนุนให้รวมกลุ่มสหกรณ์กัน.

๗. โครงการหม่อนไหมสมเด็จพระเจ้า เพื่อผลิตรังไหมสำหรับขายให้แก่โรงงานไหม อันเป็นการส่งเสริมผ้าไหมไทย.

๘. โครงการบดแกลบสวนจิตรลดา เพื่อนำแกลบมาใช้ประโยชน์.

โครงการเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในเขตพระราชฐานทั้งสิ้น ดังนั้น ใครก็ตามที่ผ่านสวนจิตรลดา แทนที่จะเห็นพระราชวังที่ก่อสร้างหรรษา และใหญ่โตสวยงามสมกับเป็นที่ประทับของประมุขของประเทศ ดังเช่นในประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าในระบบกษัตริย์หรือประธานาธิบดี กลับจะได้เห็นสภาพทุ่งวัวเคินและเล็มหญ้าอ่อนอย่างมีความสุข ได้เห็นโรงสีข้าว โรงนม โรงบดแกลบ แปลงทดลองปลูกข้าว และบ่อเลี้ยงปลาในเนื้อที่ส่วนใหญ่ของพระราชฐานแทน.

โครงการด้านสาธารณสุข

พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ได้ทรงดำเนินตามรอยพระบาทสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อุดุลยเชษฐาภิรมย์ พระบรมราชชนก ซึ่งทรงเป็น ‘พระราชบิดาแห่งวงการแพทย์ไทย’ โดยแท้ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงจัดตั้งโครงการแพทย์หลวง และ แพทย์พระราชทาน ซึ่งนำเดิมแพทย์หลวงนั้น เป็นแพทย์ซึ่งประจำกับสำนักพระราชวัง เพื่อรักษาพยาบาลองค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชบริพารเท่านั้น แต่ปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ขยายวงการปฏิบัติงานออกไปถึงพสกนิกรในท้องถิ่นทุรกันดาร ที่ห่างไกลแพทย์และการคมนาคม ในการปฏิบัติงาน แม้แพทย์จะต้องเสี่ยงชีวิตและทรัพย์สินก็ตาม ก็ยังคงทำเต็มความสามารถ เพื่อสนองพระราชประสงค์ จนปัจจุบันนี้ แพทย์หลวงมีคนไข้เพิ่มขึ้นเป็นวันละ ๗๐๐-๑๒๐๐ คน และโครงการหน่วยทันตกรรมพระราชทาน เพื่อช่วยเหลือบำบัดโรคฟันแก่ราษฎรโดยไม่คิดมูลค่า.

โครงการด้านการศึกษา

ด้วยทรงเล็งเห็นว่าการศึกษาเป็นหัวใจของความเจริญ จึงทรงริเริ่มโครงการหลายอย่างเกี่ยวกับการศึกษา โครงการแรกคือโครงการสาธิตอนุกรมสำหรับเด็ก ในลักษณะที่จะให้พ่อแม่ สอนลูก พี่สอนน้อง หรือศึกษาด้วยตัวเด็กเองตามอายุ นอกจากนั้น ยังทรงพระราชดำริโครงการสร้างโรงเรียน เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนโรงเรียนขึ้นอีก คือ โครงการโรงเรียนร่มเกล้า ซึ่งสร้างในจังหวัดนครพนม สกลนคร และนราธิวาส นอกจากนั้น ก็ยังมีโครงการโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาอีก และโครงการจัดตั้งโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน โดยจัดตั้งขึ้นในวัด และอาราธนาพระสงฆ์มาเป็นครูช่วยสอนทั้งทางโลกและทางธรรม ดังกระแสพระราชดำรัสที่ว่า :

‘... ถ้าเราสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างศาสนา กับ การศึกษา และชีวิต ของคนที่มีมาก ๆ ขึ้น ให้กลับมาเป็นอย่างเดิม เหมือนอย่างของโบราณของเรา ก็ให้รู้สึก ว่าโรงเรียนคือวัด วัดคือโรงเรียน ก็จะทำให้บ้านเมืองมีอนุชน ที่มีความสามารถในทางวิชาการ และมีจิตใจดีเป็นพลเมืองต่อไป ...’

พระราชภารกิจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม.

ด้วยทรงพระราชดำริว่า :

‘ศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีมาแต่โบราณกาล ย่อมเป็นประจักษ์พยานได้ว่า ชาติของเรา เป็นชาติที่มีเอกราชมาเป็นเวลาช้านาน และในการรักษาการสร้างความรุ่งเรืองของชาติในอดีตสมัยไว้ในรูปแบบเดิม เราต้องรวบรวมผลงานทุกชิ้น ที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทย และจัดการดำเนินต่อไปอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ...’ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ทรงขัดขวางความเจริญของอารยธรรมแผนใหม่ กล่าวคือ ทรงเป็นผู้ประสมประสานทั้งของเก่าและของใหม่เข้าด้วยกัน และคงสิ่งที่ดีที่ที่สุดเอาไว้ ดังเช่น โปรดเกล้า ฯ ให้กรมศิลปากรถ่ายทำรูปต่าง ๆ เช่น ทำว้าพระพิราพ อันเป็นศิลปทำว้าสูงสุด และทำว้ามโนห์ราจากขุนอุปถัมภ์นรากร เอาไว้ รวมทั้งถ่ายภาพยนตร์บันทึกทำว้า และ เพลงหน้าพาทย์ไว้ด้วย.

พระองค์เองก็ทรงเขียนภาพสีน้ำมันเป็นจำนวนไม่น้อย และทรงพระราชนิพนธ์เพลงอันไพเราะไว้หลายเพลง อาทิ สายฝน ยามเย็น เกิดเป็นไทย ตายเพื่อไทย ความฝันอันสูงสุด ฯลฯ ทรงดนตรีร่วมกับวงดนตรี อ.ส. ในยามที่ทรงมีเวลาว่าง.

พระราชภารกิจเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ.

โดยฐานะทางกฎหมายนั้น พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย แต่พระองค์มิได้ดำรงฐานะแค่นั้นเท่าที่นั้น หากยังทรงปฏิบัติพระราชภารกิจค้ำน้อมอย่างรอบคอบ และระมัดระวังเพื่อความมั่นคงของชาติ ในขณะที่ทรงพัฒนากองทัพแห่งชาติให้เกรียงไกร ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ก็ทรงตระหนักเสมอว่า ความมั่นคงของชาติมิได้อยู่ที่ปากกระบอกปืนเท่านั้น หากอยู่ที่การสร้างฐานะและพัฒนาชาติทางเศรษฐกิจ การเฉลี่ยทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรมด้วย.

ในค่านิยมใจนั้น เป็นที่รู้กันดีอยู่แล้วในบรรดาหมู่ข้าราชการทหารและตำรวจ ผู้ปฏิบัติ การเพื่อประเทศชาติว่า ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ไม่ว่าจะอยู่ที่ท่ามกลางอันตรายสักปานใด ทั้งสองพระองค์ก็เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปลอบขวัญเขา และพระราชทานของใช้จำเป็นแก่พวกเขา

ทำให้เขาเหล่านั้นเกิดกำลังใจขึ้นว่า ในขณะที่เขากำลังปฏิบัติภารกิจเดิมพันด้วยชีวิตนั้น พวกเขา มิได้ถูกทอดทิ้งเลยให้ผจญกับศัตรูของชาติอย่างโดดเดี่ยว สิ่งนี้เองที่ทำให้ ‘ขวัญ’ ของทหารหาญทวีขึ้นหลายเท่าตัว ดังเช่นที่สมรภูมิตุ้งช้าง และห้วยโก๋น ซึ่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถ จะเสด็จเข้าไปให้กำลังใจ แต่ในที่สุด นายทหารชั้นผู้ใหญ่และนายตำรวจได้กราบบังคมทูลยับยั้งไว้ หากข้าราชการ ทหาร ตำรวจ หรือพลเรือน เสียชีวิตไปในการปฏิบัติภารกิจเป็นชาติพลันนั้น ทั้งสองพระองค์ก็เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพด้วยพระองค์เอง ณ วัดพระศรีมหาธาตุ ทุกครั้ง ในวันนั้น สีพระพักตร์เศร้าหมอง แสดงให้เห็นว่าการที่ชาติต้องสูญเสียเขาเหล่านั้นไป ก็เท่ากับพระองค์ทรงสูญเสียด้วย และสำหรับครอบครัวทหารหาญเหล่านั้น ก็จะได้รับพระบรมราชานุเคราะห์ตามความจำเป็น โดยเฉพาะปัจจุบันได้มีมูลนิธิสายใจไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้ความช่วยเหลืออยู่.

นอกจากการที่ทรงปลอบขวัญทหาร ตำรวจ โดยวิธีเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมแล้ว ยังทรงปลอบขวัญ โดยทรงพระราชนิพนธ์เพลงเป็นกำลังใจแก่เขา ดังเช่นเพลง ‘ตำรวจตระเวนชายแดน’ ‘ความฝันอันสูงสุด’ ให้เขาตระหนักในภาระหน้าที่ และคุณค่าของการทำงานเพื่อชาติด้วย.

ในกัณหานายทหารยศนายพลขึ้นไปนั้น จะได้รับพระราชทานยศจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งกระแสพระราชดำรัส เตือนให้ระลึกถึงหน้าที่อันสูงสุด และความมีเกียรติของยศที่ได้ และทำตนเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองต่อไป.

ทางวัดถุนั้น ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ซื่ออาวูธสำหรับข้าราชการทหาร และตำรวจที่ปฏิบัติราชการอยู่ชายแดน ทั้งยังทรงนำอาวูธปืนของข้าราชการทหารและตำรวจที่เสียชีวิตในการรบ มาตรวจสอบสมรรถนะด้วยพระองค์เอง แล้วทรงตัดแปลงแก้ไขสิ่งบกพร่องต่าง ๆ โดยทรงใช้เวลาว่างตอนบ่ายของวัน ที่มีต้องเสด็จพระราชดำเนินไปงานภายนอก เพื่อการนี้เป็นที่แน่ชัดว่า ใครได้ใช้ปืนที่ทรงแก้ไขนั้น ย่อมจะสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น.

พระราชภารกิจเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์

พระราชดำรัสที่ว่า ‘... คนเราจะอยู่สุขสบายแต่คนเดียวไม่ได้ ถ้าคนที่อยู่ล้อมรอบมีความทุกข์ยาก ควรต้องแบ่งเบาความทุกข์ยากของเขาบ้างตามกำลังและความสามารถเท่าที่จะทำได้...’ ย่อมเป็นความจริง เมื่อพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์แก่ผู้ที่ประสบเคราะห์กรรมทั้งโดยภัยธรรมชาติ อาทิ อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย และโดยประการอื่น อาทิ ผู้ที่ก่อพริ้ว

และผู้ที่ได้รับทุกข์ยากประการอื่น โดยทรงริเริ่มจัดตั้งมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ‘ราช’ ‘ประชา’ ‘อนุเคราะห์’ คือพระมหากษัตริย์ และ ราชฎรอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน คือ สิ่งที่แสดงให้เห็นความผูกพันอีกรูปหนึ่ง ของพระมหากษัตริย์ กับ ราชฎรของพระองค์.

วีรชน ๑๔ ตุลาคมเอง ก็เป็นหนึ่งในบรรดาผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ รัับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ช่วยการรักษาพยาบาล และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้แทนพระองค์เสด็จไปเยี่ยม สักปาด์ละ ๑ ครั้ง แม้จะหายกลับบ้านได้แล้ว หากมีงานในพระตำหนักจิตรลดารโหฐานเช่นการแสดงดนตรี ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เข้าเฝ้าร่วมชมด้วย สิ่งเหล่านี้ พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ในขณะที่บุคคลบางพวกอ้างเอาวีรชนเหล่านั้นไป เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง เขาเหล่านั้นเคยหรือไม่ ที่จะเอาใจใส่เหลียวแลวีรชนอย่างแท้จริง.

พระราชกรณียกิจในด้านเตือนสติบุคคลต่าง ๆ

นอกจากจะพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์แก่ประชาชนในค้ำนวัดอุทรรมแล้ว ยังพระราชทานุกระแสพระราชดำรัส และ พระบรมราโชวาทเตือนสติราชฎรของพระองค์เองในวาระและโอกาสต่าง ๆ กัน.

พระบรมราโชวาท และ พระราชดำรัสที่พระราชทานอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทแรก พระราชดำรัสแบบพิธี ซึ่งจะเห็นได้ว่าในพระราชดำรัสหรือพระบรมราโชวาทแต่ละเรื่อง มีเนื้อหาสาระอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง ทั้งนี้เพราะได้รับการกลั่นกรองจากพระองค์เองทุกเรื่อง ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ ศาลาศุติศาลัย ตอนหนึ่งว่า :

‘... การพิจารณาตัดสินอรรถคดีนั้น กระทำตามตัวบทกฎหมาย ตัวบทกฎหมายจึงสำคัญมาก และจะต้องมีบทบัญญัติอันถูกต้องเป็นธรรม ปราศจากช่องโหว่ ... ความไม่เป็นธรรมหากจะเกิดขึ้นในการตัดสินอรรถคดี ไม่ใช่จะอยู่ที่ตัวบทกฎหมาย แต่อยู่ที่ตัวบุคคล ตราบใดที่ผู้ใช้กฎหมายมีความสุจริต มีจรรยาและมโนธรรมของนักกฎหมายมั่นคงแล้ว ก็ไม่ควรจะเกิดความผิดพลาด.

... จุดใหญ่ที่สำคัญที่สุดในการธำรงรักษาความยุติธรรมในบ้านเมืองจึงได้แก่การสร้างนักกฎหมายที่ดี ที่จะสามารถวิเคราะห์และใช้กฎหมายให้ตรงตามจุดประสงค์ ข้าพเจ้าจึงปรารถนาอย่างขั้ ที่จะให้ทุกคนสร้างตนให้เป็นนักกฎหมายที่ดีที่แท้โดยฝักคนให้มีความกล้า

ในอาชีพของนักกฎหมาย ก็คล้ายที่จะปฏิบัติตามความถูกต้องเที่ยงตรง ทั้งตามกฎหมายและศีลธรรม ไม่ปล่อยให้ภัยาคติ คือความเอนเอียงไปด้วยความหวาดกลัวในอิทธิพลต่าง ๆ เข้าครอบงำ สำหรับเป็นกำลังส่งให้ทำงานได้ด้วยความองอาจ มั่นใจ และมุ่งมั่น อีกประการหนึ่ง ต้องฝึกให้มีความเคารพเชื่อมั่นในสัจธรรม คือความถูกต้องตามคลองธรรม ตามความเป็นจริงอย่างมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ไม่เห็นสิ่งอื่นใดยิ่งใหญ่ไปกว่าความจริง สำหรับป้องกันมิให้ความอยุติธรรม และความทุจริตเกิดขึ้น นอกจากนั้น ต้องฝึกให้มีความสุขุมถี่ถ้วน ในกระบวนการทำงานทุกขั้นทุกตอน สำหรับประคับประคองป้องกันมิให้การทำงานบกพร่องผิดพลาด แม้ในสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งนี้เพื่อทุกคนจักได้เป็นนักกฎหมายที่แท้จริง ที่จะจัดช่องโหว่ของกฎหมายให้หมดไป และทำให้การใช้กฎหมายเป็นไปตามวัตถุประสงค์อันสูงที่มุ่งหมายไว้ ...'

พระราชดำรัสอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระองค์เอง เป็นพิเศษ ซึ่งประมุขประเทศอื่น ๆ ไม่ค่อยจะทำ คือพระราชดำรัสโดยปราศจากการตระเตรียมเอาไว้ล่วงหน้า พระราชดำรัสเช่นนี้ ย่อมเข้าถึงจิตใจของราษฎรมากกว่าการตระเตรียมไป เช่นพระราชดำรัสพระราชทานแก่ภรรยาและบุตรของ พ.ต.อ. ศรีเดช ภูสีประหมั่น ผู้กำกับตำรวจภูธรเชียงใหม่ ซึ่งถูกผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ลอบสังหาร ณ วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ว่า :

‘... คนเราเลือกเวลาตายไม่ได้ ต้องตายด้วยกันทุกคน แต่การตายในหน้าที่เช่นนี้ เป็นการตายที่มีเกียรติยิ่ง ...’

พระราชดำรัสนี้ แสดงว่าพระราชหฤทัยเพียงใด ไม่มีใครรู้ได้ลึกซึ้ง นอกจากภริยาและบุตรของผู้ตายนั่นเอง.

พระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตยทั้งที่กำหนดโดยรัฐธรรมนูญ นิติราชประเพณี และพระราชอัธยาศัยส่วนพระองค์ก็คงกล่าวมาแล้ว เป็นเพียงส่วนหนึ่งแห่งพระราชจริยนาวัตร และพระราชภารกิจซึ่งมีอยู่เป็นประจำ เหลือที่จะนำมาพรรณนาได้หมด พระราชภารกิจเป็นอันมากที่ทรงบำเพ็ญโดยมิได้ปรากฏสู่สายตาสาธารณชน ทรงกระทำอย่างเงียบ ๆ อย่างชนิดปิดทองหลังองค์พระปฐมมา จนบางครั้งวาดูประหนึ่งว่า ทุนทรัพย์และพระกำลังพระสติที่พระราชทานไปนั้น เลือนหายไปโดยไม่มีอนุสาวรีย์เหลือไว้ให้คนรู้เห็น แม้กระนั้นก็ดี ผู้สื่อข่าวต่างประเทศก็ได้นำเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ไทยไปลงพิมพ์ในนิตยสารต่างประเทศก็เคยเขียนไว้ว่า ในบรรดากษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ ในโลกซึ่งมีอยู่ ๒๕ พระองค์นั้น ไม่มีพระองค์ใด ที่ทรงงานหนักเท่าพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์นี้.

ส่วนที่ ๔

สถาบันพระมหากษัตริย์ทางพระราชตระกูล (Royal Family)

รอยแย้มพระสรวลครั้งหนึ่ง ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ริมถนนใน ขณะที่อากาศร้อนจัด เพื่อให้ราษฎรเข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด ยังคงตึกทราตรังใจผู้ตามเสด็จอยู่เสมอ เมื่อชายชาวชนบทผู้หนึ่งคุกเข่าลง และเอื้อมมือไปจับข้อพระบาทอย่างมั่นคงจับไว้ แล้วหันไปประกาศต่อเพื่อนที่อยู่รอบนอกว่า :

‘ใช่... พระองค์ทรงมีกระดูก.’^๖

แน่นอนพระมหากษัตริย์ ก็คือ บุคคลธรรมดา รู้จักร้อนหนาว เจ็บปวด เหมือนสามัญชนนั่นเอง เพราะฉะนั้นพระราชอิสริยยศส่วนพระองค์กิติ พระราชตระกูล (Royal Family) กิติ ก็ย่อมเป็นเช่นเดียวกับสามัญชนนั่นเอง คตินิยมใหม่นี้เป็นคตินิยมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั่นเอง.

สมควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า แต่เดิมพระมหากษัตริย์ไทยมักจะมีพระมเหสีหลาย พระองค์ในลำดับต่าง ๆ กัน อาทิ สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระอัครชายาเธอ ฯลฯ และพระสนมอีก ด้วยเหตุนี้ จึงทรงมีพระโอรส พระธิดามาก ดังนั้น เมื่อกล่าวถึง ‘ครอบครัว’ ของพระมหากษัตริย์ (Royal Family) จึงมีราชาศัพท์ว่า ‘พระราชวงศ์’ แต่นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ได้ทรงปฏิบัติพระองค์ตามคตินิยม ตะวันตก โดยทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เป็นสมเด็จพระบรมราชินีแต่เพียง พระองค์เดียว ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช มาจนปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์เป็นสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เพียงพระองค์เดียว ทำให้คตินิยมแต่เดิมเปลี่ยนไปใหม่ว่า พระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงมีพระมเหสีเพียงพระองค์เดียวตามกฎหมายทุกประการ.

พระราชตระกูลซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นประธานนั้น มีองค์สมาชิก ประกอบด้วย สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร และ พระเจ้าลูกเธอ ๒ พระองค์ คือสมเด็จพระเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุภา และสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาภรณ-

^๖ สยงกฤษณ์ โสสกุล, เรื่องเดิม, หน้า ๘๖.

วลัยลักษณ์ สมาชิกแห่งพระราชตระกูลทุกพระองค์ เป็นตัวอย่างอันดี ที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ประสานงานและสนับสนุนซึ่งกันและกัน กล่าวคือ มิใช่แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเท่านั้น ที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจ แต่สมาชิกของพระราชตระกูลทุกพระองค์ ได้ร่วมโดยเสด็จประกอบพระราชกรณียกิจงานกิจทั้งหลาย เพื่อประเทศชาติและราษฎร อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความสามัคคีของครอบครัวไทยเป็นอย่างดี.

พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย ก็คือ บุคคลคนหนึ่ง มิใช่สมมุติเทพอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ พระราชจริยาวัตรทั้งในค่านส่วนพระองค์ ในส่วนที่เกี่ยวกับพระราชตระกูล ก็เป็นไปอย่างเรียบง่าย ๆ ง่าย ๆ เหมือนสามัญชนนั่นเอง.

ในทางส่วนพระองค์นั้น ทรงดำเนินชีวิตอย่างธรรมดา ทรงโปรดการเสวยพระกระยาหารแบบไทยธรรมดา ฉลองพระองค์แบบเรียบง่าย ๆ ง่าย ๆ โปรดการทำสวนครัว และ เลี้ยงสัตว์ โปรดการกีฬา บางครั้งไม่มีใครทราบ ว่า พระองค์คือพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย เพราะทรงขับรถพระที่นั่งเองโดยไม่แจ้งให้ใครทราบ แม้แต่เจ้าหน้าที่ทหารหรือตำรวจที่เป็นราชองครักษ์^๑.

ในส่วนที่เกี่ยวกับพระราชตระกูลนั้น แม้จะทรงรับภาระเป็นประมุขของประเทศในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประสบวิกฤตการณ์หลายด้านก็ตาม แต่ก็หาได้ทรงเห็นห่างจากพระราชตระกูลไม่ ทรงปฏิบัติหน้าที่ที่ดี ที่พ่อบ้านทั่วไปจะพึงปฏิบัติ ทรงอบรมและสั่งสอนพระราชโอรส พระราชธิดา ทุกพระองค์ด้วยพระองค์เอง ไม่โปรดการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย และโปรดความมีระเบียบเรียบร้อย^๒.

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นพระมเหสีที่ควรคู่แก่ราชบัลลังก์โดยแท้ โดยเฉพาะทรงเป็นที่รักใคร่และเคารพสักการะอย่างสูงสุด เสมอด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้อเท็จจริงนี้ จะสังเกตได้ว่า ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงปฏิบัติพระราชภารกิจต่าง ๆ นั้น ก็ทรงกระทำได้อย่างพร้อมพร้อมบริบูรณ์ และพระราชมารยาทที่รับสั่งก็แสดงให้เห็นว่าทรงมีพระปรีชาสามารถลึกล้ำ คู่ควรกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพียงใด และข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่ง คือ เวลเสด็จพระราชดำเนินไป ณ ที่ใด ประชาชนที่คอยรับเสด็จฯ นั้น ต้องการจะเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์

^๑บุญรักษ์ บุญยงเขตมาลา, 'พระราชกรณียกิจใน ๒๕ ปี', พระมหากษัตริย์องค์ต่อประชาชนและพระราชกรณียกิจใน ๒๕ ปี, (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๑๒๘.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

หากเสด็จเพียงพระองค์เดียว ประชาชนจะรู้สึกเสมือนหนึ่งเขาขาดสิ่งหนึ่งที่เขารักไป ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า ประชาชนจงรักภักดีต่อทั้งสองพระองค์เสมอเหมือนกันนั่นเอง.

ในทางส่วนพระองค์นั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระจริยาวัตรอ่อนโยน ไม่ถือพระองค์ ถ่อมพระองค์ต่อผู้อาวุโสกว่า และทรงเป็นตัวอย่างอันดีที่สุดของการสืบสายวัฒนธรรมไทยที่มีมาแต่โบราณ.

ในคัมภีร์พระราชกรณียกิจนั้น ทรงปฏิบัติพระองค์สมดังพระราชดำริต่อนหนึ่งในวันเปิดงานเทศกาลของสภาสตรีแห่งชาติว่า :

‘ผู้หญิงไทยเก่ง แต่ไม่ทำอวดเก่ง ในอดีตเคยช่วยบ้านเมือง ยามสงสารดูแลครอบครัว ดำเนินงานสายกลาง มีสติ ในปัจจุบันสถานการณ์เปลี่ยนไป หญิงไทยออกทำงานนอกบ้าน ก็ยังระวังมิให้มีความขัดแย้งกับผู้ใกล้ชิด...’

พระองค์ทรงระลึกเสมอว่า การปรนนิบัติสามีนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของหญิงซึ่งแต่งงานแล้ว จะต้องทรงทำพระองค์เป็น ‘ภริยาที่ดีต่อสามี’ และ ‘มารดาที่ดีของบุตร’ การทำหน้าที่เหล่านี้จะทำให้เกิดความรักในความรัก เป็นการฝึกกำลังให้เกิดพลังแรง และสามัคคีอันจะนำความผาสุกมาสู่ครอบครัว ทรงถือเสมอว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำในทุก ๆ ทาง จึงทรงมีพระราชดำริและพระราชโบายสอดคล้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกประการ.^๒

หน้าที่ ‘แม่บ้าน’ ที่ทรงกระทำนั้น ทรงกระทำทุกคราวที่มีโอกาส โดยการทรงตรวจตราดูแลกิจการภายในที่ประทับ เช่น การตกแต่งห้องและบริเวณพระราชอุทยาน ทรงเอาพระทัยใส่ในพระเครื่องต้นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ หากมีงานเลี้ยงก็จะทรงเลือกสถานที่ รายการอาหาร รายการแสดง แยกที่รับเชิญด้วยพระองค์เอง.^๓

หน้าที่ ‘แม่’ ของ ‘ลูก ๆ’ นั้น รับสั่งอยู่เสมอว่า หน้าที่นี้สำคัญอย่างยิ่ง ทรงเลี้ยงและอบรมพระราชโอรสและพระราชธิดาอย่างคนสามัญ เช่น พระราชทานพระภีร์ธรรมาแก่ทุกพระองค์ ทรงพยายามอยู่ใกล้ชิดพระราชโอรสพระราชธิดาให้มากที่สุด ภายหลังที่ทรงว่างจากพระราชภารกิจแล้ว ในตอนเย็นจะเสด็จฯ ไปประทับที่โต๊ะเสวยของพระราชโอรส พระราชธิดา

^๑ พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ (พระนคร : โรงพิมพ์สุริยภพ, ๒๕๑๓)

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๓ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ วันเฉลิมพระชนมพรรษาครบรอบ ๓ รอบ (พระนคร : สโมสรการไฟฟ้าอันธจัติมภ์, ๒๕๑๑).

รับสั่งเล่าเรื่องสนุกสนานที่ทรงประสบมาในวันนั้น หรือทรงเล่านิทานทั้งไทยและเทศ ทรงแปลประวัติศาสตร์ต่างประเทศที่สนุกสนาน แต่มีคติแก่ทุกพระองค์ พร้อมกับทรงอบรมสั่งสอนมารยาทในการเสวยไปด้วย โดยที่พระราชโอรสพระราชธิดาไม่ทรงเบื่อเลย ยิ่งกว่านั้น ยังทรงอบรมทุกพระองค์ ให้ทรงระลึกถึงหน้าที่ที่มีต่อประเทศชาติ ถ้าทรงมีเวลาก็มักจะทรงอบรมในห้องพระก่อนเข้าบรรทมทุกคืน.*

ทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงช่วยกันอบรมพระราชโอรส พระราชธิดาโดยใกล้ชิดและกวดขัน ทรงสนพระทัยในการศึกษาศิลปวิทยาการของพระราชโอรสพระราชธิดา ในการดูแลทุกพระองค์ ทรงใช้สุภาวิตีที่ว่า ‘รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี’ ตั้งพระราชทานสัมภาระแก่นักหนังสือพิมพ์ เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาว่า ทั้งสองพระองค์ทรงลงพระอาญาพระราชโอรสและพระราชธิดาด้วยพระองค์เอง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถรับสั่งว่า ‘รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี’ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแย้งขึ้นว่า ‘ฉันเองเป็นกนต์’ ‘ฉันก็ตีด้วย’ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถรับสั่งในที่สุด.๒

ด้วยผลแห่งการเลี้ยงดูพระราชโอรส และพระราชธิดาอย่างใกล้ชิดนั่นเอง จึงทำให้ชาวไทยได้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเป็นหลักชัย และได้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์เป็นมิ่งขวัญ ทุกพระองค์ได้ทรงช่วยเหลือพระชนก และพระชนนีบำเพ็ญประโยชน์แก่บ้านเมือง ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินทรเทพรัตนสุดา ทรงก่อตั้งมูลนิธิสายใจไทยขึ้น เพื่อช่วยเหลือทหาร ตำรวจ และพลเรือนซึ่งบาดเจ็บจากการปฏิบัติราชการ โดยทรงประทานเงินส่วนพระองค์เนื่องในวันคล้ายวันประสูติเพื่อการนี้ และปัจจุบันทรงรับเป็นองค์ประธานของมูลนิธินี้.

ส่วนสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นั้น แม้พระชนมายุจะล่วงเลย ๖ รอบพระนักษัตร อันเป็นวัยอันควรแก่การพักผ่อนพระวรกายได้แล้วนั้น ก็ยังทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจโดยเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนทหาร ตำรวจ ผู้ปฏิบัติราชการชายแดนอยู่เสมอ ทรงตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ขึ้นช่วยเหลือประชาชนในถิ่นทุรกันดาร ทรงสร้างโรงเรียนในท้องถิ่นทุรกันดารเหล่านั้นเพื่อเด็ก ๆ จะได้มีที่เรียน ทั้งนี้ก็โดยที่ทรงเห็นประโยชน์สุข และความร่มเย็นของปวงชนอยู่เหนือความสบายส่วนพระองค์นั่นเอง.

* พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ (พระนคร : โรงพิมพ์กรุงสุภา, ๒๕๓๓)

๒ บุณยรักษ์ บุญฉะเขตมาลา, เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๐.

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า คงจะไม่มี 'ครอบครัว' ของประมุขของประเทศอื่นใด ที่จะร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติ และ ประชาชนโดยมีสัมพันธ์ภาพใน 'ครอบครัว' สนับสนุนกลมเกลียวกัน ยิ่งไปกว่า 'ครอบครัว' ของพระมหากษัตริย์ไทยเป็นแน่.

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร^๑

สมาชิกแห่งพระราชตระกูลที่สำคัญพระองค์หนึ่ง อันจะละเว้นไม่กล่าวเสียมิได้ก็คือ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งจะทรงดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ของไทยต่อไปในอนาคต.

แต่เดิมนั้น ตามขัตติยราชประเพณี พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงกำหนดผู้ที่สืบราชสันตติวงศ์ต่อไปไว้ โดยการสถาปนาเจ้านายพระองค์นั้นเป็นอุปราช หรือกรมราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) แต่ครั้นมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลิกตำแหน่งวังหน้าเสีย และสถาปนาตำแหน่ง 'สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร' ขึ้นแทน เพื่อเตรียมการให้พระราชโอรสที่จะเสด็จขึ้นทรงราชย์ต่อไปในกาลอนาคต ได้ทรงฝึกพระองค์ไว้ล่วงหน้า เหมือนกับอารยประเทศอื่น พระราชโอรสที่ทรงสถาปนาขึ้นดำรงตำแหน่งนี้พระองค์แรกคือ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร แต่สวรรคตเสียก่อนทรงราชย์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารขึ้นแทน และ ทรงรับราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ นับแต่บัดนั้นมา ยังไม่มีการสถาปนาองค์รัชทายาทอีกเลย จน สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ทรงมีพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริว่า :

'ทรงพระอนุสรณ์คำนึงถึงเหตุการณ์ในบ้านเมือง อันเป็นมาตลอดจนปัจจุบัน ทรงพระราชวิจารณ์เทียบเคียงความเป็นไปในสากลสมัยและปรสมสมัย ในทางนิยมแห่งประชาเป็นพลเมือง เหล่าต่าง ๆ หลายแบบโดยถ้วนถี่ ทรงพระราชดำริเป็นแน่แน่วในพระราชหฤทัยว่า จันใดจะเป็นความผาสุก จะยังให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งแก่พลเมืองหมู่ใหญ่ จันใดจะส่งเสริมธรรมจริยานุวัตร อันควรจะยึดถือไว้เป็นหลักสืบไป จันนั้น จักทรงพระราชอุตสาหะปฏิบัติบรรณาการให้เรียบร้อย เป็นยุติธรรม และให้เป็นที่ตั้งแห่งความสามัคคีทั่วหน้า.

^๑ พ. เทียนทองดี, สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๖).

ก็โดยราชনীติอันมีมาในแผ่นดินนั้น เมื่อสมเด็จพระบรมราชาโอรส ซึ่งจะทรงรับ รัชทายาทสืบราชสันตติวงศ์ ทรงพระเจริญวัยสมควรแล้ว ย่อมโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เฉลิมพระอิสริยยศตั้งแต่วัย ในตำแหน่งสมเด็จพระยุพราชมกุฎราชกุมาร ในกาลปัจจุบันนี้ ประชาชนทั้งหลาย ตลอดจนชาวต่างประเทศทั่วไปในโลก ย่อมพากันนิยมยกย่องสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชีราลภรณ์ ทรงอยู่ในฐานะที่จะรับราชสมบัติ ปกครองราชอาณาจักรสืบสนองพระองค์ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นั้นเล่า ก็ทรงพระเจริญพระชนมายุ บรรลุนิติภาวะ ทรงพระวิริยภาพและพระสติปัญญาสามารถ ที่จะรับภาระของแผ่นดินตาม พระอิสริยยศศักดิ์ได้ ถึงสมัยที่จะสถาปนาเป็นองค์รัชทายาท ควรจะทรงอนุวัติให้เป็นไปตาม ธรรมเนียมและขัตติยราชประเพณี ตามความเห็นชอบเห็นดีของมหาชน และผู้บริหาร ประเทศทุกฝ่าย เฉลิมพระเกียรติยศให้สมบูรณ์ตามตำแหน่งทุกประการ^๙.

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีสถาปนา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชีราลภรณ์ ให้ทรงดำรงพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ในวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๕ นับเป็น สยามมกุฎราชกุมารพระองค์ที่ ๓.

โดยที่ตำแหน่งพระรัชทายาท สยามมกุฎราชกุมาร มีขึ้นเพื่อเตรียมการให้องค์รัชทายาท ซึ่งจะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป ได้มีโอกาสที่จะทรงเรียนรู้และฝึกพระองค์ไปในตัว จึงพระราชกระแสรับสั่งปรากฏในหนังสือพิมพ์ชั้นนำของไทย ว่า :

‘เหนือสิ่งอื่นใด เจ้าชายจักต้องได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง วันหนึ่งเจ้าชาย จะต้องเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จันคิดว่าพระเจ้าแผ่นดินที่ทันสมัยนั้น จะต้องมีความรู้อย่าง กว้างขวาง ตั้งแต่วิทยาศาสตร์ การเมือง นิติศาสตร์ วรรณคดี และศิลปศาสตร์’^{๑๐}

ดังนั้น การวางแผนในการนี้ ขึ้นอยู่กับการศึกษา ประสบการณ์ และพระจริยาวัตร ของ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เป็นสำคัญ.

ในด้านการศึกษาขั้นนี้ ได้มีการเตรียมการ เพื่อฝึกความเป็นผู้นำขององค์พระ รัชทายาท โดยแท้ ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงทรงเลือกโรงเรียนให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ด้วยพระองค์เอง ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา กล่าวคือเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงสำเร็จชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนจิตรลดาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศึกษาต่อ ณ โรงเรียนกิงสมีด (King's Mead)^{๑๑}

^๙ เรืองเดียมัน, หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^{๑๐} บุญวิภันท์ บุญประคตมณฑล, เรืองเดียม, หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^{๑๑} เมือง Seaford, มณฑล Sussex.

ซึ่งมีชื่อเสียงทางการให้วิชาความรู้ และการฝึกอบรมอย่างเคร่งครัด มีการฝึกอบรมให้เด็กรู้จักพึ่งตนเองแบบลูกเสือยุวชนทหาร.

ต่อมาก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปทรงศึกษาต่อ ณ **โรงเรียนมิลฟิลด์ (Millfield)*** ซึ่งมีการสอนให้เหมาะกับความต้องการของแต่ละคน แต่ที่สำคัญคือ การปกครองนักเรียนของโรงเรียนนี้คล้ายกับการปกครองในโรงเรียนเตรียมทหาร มีระบบผู้ใหญ่ปกครองผู้น้อย เด็กนักเรียนรุ่นใหม่ต้องเชื่อฟังและรับใช้เด็กนักเรียนรุ่นพี่ ซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เองก็ทรงมีหน้าที่นี้ ต้องทรงขจัดรองเท้าพวกหัวหน้า ต้องทรงเทชยะและเศษอาหารเอง หากทรงทำหน้าที่บกพร่องก็จะถูกเด็กนักเรียนรุ่นพี่ตำว่าเอา ผลจากการนี้ ทำให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ซึ่งเดิมเคยทรงพระสำราญ เพราะไม่มีคนไทยคนใดกล้าฝึกฝนพระองค์ด้วยวิธีการเหล่านี้ ทรงเปลี่ยนพระนิสัยได้ ทรงรับสั่งตรง ๆ ว่าทรงเห็นใจพวกข้าหลวงมหาดเล็ก เพราะพวกเขาเหล่านั้นถูกดูว่าเหมือนกับที่ทรงถูกดูว่า.^๒

ต่อจากนั้น ก็เสด็จไปทรงศึกษา ณ **โรงเรียนกิงส์ (King's school)** ซึ่งเป็นโรงเรียนเก่าแก่ที่สอนแบบมัธยมสามัญ ควบคุมไปกับวิชาทหารแบบโรงเรียนเตรียมทหาร เพื่อสอนให้เด็กชายรู้และรับหน้าที่ที่มีต่อชุมชน และมีการปกครองแบบรุ่นพี่รุ่นน้อง ซึ่งทรงปฏิบัติได้ไม่บกพร่องเลย.

จากนั้นก็เสด็จเข้าศึกษาต่อ ณ **โรงเรียนนายร้อยทหารบกดันทรูน (Royal Military College, Duntroon)** แห่งประเทศออสเตรเลีย ซึ่งไม่เพียงแต่อบรมวิชาทหารที่เยี่ยมยอดเท่านั้น แต่ยังมีหลักสูตรการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย กำหนด ๔ ปี ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ และ ศิลปศาสตร์อีกด้วย จะเห็นได้ว่า ด้านที่ทรงศึกษานั้น มิได้มีแค่การทหาร ซึ่งจะทำให้ทรงเป็นผู้มีระเบียบวินัยและผู้นำเท่านั้น แต่ในวิชาทหารนี้เอง ก็ย่อมมีวิชารัฐศาสตร์ กฎหมาย ประวัติศาสตร์อันเป็นสิ่งที่ผู้เตรียมการเป็นประมุขควรศึกษาอยู่ด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการทรงศึกษา ณ สถานศึกษาทุกแห่งทุกที่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงได้รับการศึกษาอบรมคุณงามจริยชนทุกประการ ไม่เคยปรากฏว่าทรงได้รับอภิสิทธิ์เนื่องจากพระราชอิสริยยศเลย.

ในตำแหน่งประสภารณนั้น ทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ต่างเอาพระทัยใส่อย่างใกล้ชิด ทรงฝึกให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรง

*เมือง Street, มณฑล Somerset.

^๒ พ. เทียนทองดี, เรื่องเดิม, หน้า ๒๑๑.

ใช้พระวิจารณ์ญาณส่วนพระองค์ในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ ยิ่งกว่านั้น ในระหว่างที่ประทับอยู่ในประเทศไทย ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงตามเสด็จพระราชดำเนิน และเสด็จฯ แทนพระองค์ในพระราชกรณียกิจทั้งในพระนคร และต่างจังหวัด แม้กระทั่งในต่างประเทศ โอกาสนี้เป็นโอกาสที่ดีที่สุดที่จะทรงเรียนรู้ ศึกษาจากพระประสพการณ์ และทรงสังเกตพระราชจริยานุวัตรของสมเด็จพระราชบิดาทั้งในค่านพระบุคลิกภาพ และพระปรีชาญาณในการวินิจฉัยข้าราชการบริหาร ตลอดจนพระปรีชาญาณในการบริหารราชการแผ่นดินอย่างใกล้ชิด อันจะเป็นแนวทางให้พระราชทานคำแนะนำแก่รัฐบาลได้ในโอกาสที่ทรงราชย์ ทั้งเป็นโอกาสที่ดีที่สุดที่จะทรงศึกษาชีวิตจิตใจของคนไทย เรียนรู้ที่จะรักประชาชนที่พระองค์จะทรงปกครองต่อไป สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่จะเสริมสร้างให้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีของประชาชนในภายภาคหน้า.

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ยังพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสมอ พระบรมราโชวาทนี้เอง เป็นเครื่องนำทางพระจริยานุวัตรได้เป็นอย่างดี ณ ที่นี้จะขอพระราชทานอุญฺเษุมพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารพระองค์แรก ความว่า :

‘คำกล่าวที่ว่า ได้รับสิริราชสมบัติเป็นคำไพเราะจริงหนอ เพราะสมบัติย่อมเป็นที่ปรารถนาของบุคคลทั่วหน้า และย่อมจะคิดเห็นโดยง่าย ๆ ว่าผู้ซึ่งได้เป็นเจ้าแผ่นดินย่อมจะมีเกียรติยศยิ่งกว่าคนสามัญ ย่อมจะมีอำนาจจะลงโทษแก่ผู้ซึ่งไม่ฟังใจ จะยกย่องเกื้อกูลแก่ผู้ซึ่งฟังใจ และเป็นผู้มีสมบัติมาก อาจใช้สอยเล่นหัวหรือจะให้ปันแก่ผู้ที่ฟังใจ ได้ตามประสงค์

แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นความคาดหมายของคนทั้งปวงดังนั้นไม่ เวลาซึ่งกล่าวมาแล้ว อันจะพูดตามคำไทยอย่างเลว ๆ ว่ามีบุญขึ้นนั้น ที่แท้จริงเป็นผู้มีกรรมและมีทุกข์ขังขัน

บัดนี้.....จึงขอเตือนว่า

- ๑) ให้โอบอ้อมอารีต่อญาติและมิตรอันสนิท
- ๒) อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ว่าเจ้านายหรือขุนนาง ฟังคำแนะนำตักเตือนในที่ควรฟัง
- ๓) อย่าถือว่าเกิดมาไม่มีบุญ ต้องถือว่าเกิดมา มีกรรม สำหรับจะเข็มแอกเข็มไถ่ทำ การที่หนัก การซึ่งจะมีวาสนาขึ้นต่อไปนั้น เป็นความทุกข์มิใช่ความสุข.

๔) การที่เป็นเจ้าแผ่นดิน ไม่ใช่สำหรับมั่งมี ไม่ใช่สำหรับคุมเหงคนเล่นตามใจชอบ มิใช่เกลียดไว้แล้วจะได้แก้เผ็ด มิใช่เป็นผู้สำหรับจะกินสบายนอนสบาย... เป็นเจ้าแผ่นดินสำหรับแต่เป็นคนจน และเป็นคนที่อดกลั้นต่อสุขและทุกข์ อดกลั้นต่อความรักและความขัง อันจะเกิดฉิวขึ้นมาในใจหรือมีผู้ขัง เป็นผู้ปราศจากความเกียจคร้าน ผลที่จะได้นั้น มีแต่ชื่อเสียงปรากฏเมื่อเวลาตายแล้วว่า เป็นผู้รักษาวงศ์ตระกูลไว้ได้ และเป็นผู้ป้องกันความทุกข์ของราษฎรซึ่งอยู่ในอำนาจความปกครอง ต้องหมายใจในความสองข้อนั้นเป็นหลัก มากกว่าคิดถึงการเรื่องอื่น ถ้าผู้ซึ่งมิได้ทำใจได้เช่นนี้ก็ไม่แลเห็นเลยว่า จะปกครองรักษาแผ่นดินอยู่ได้! *

หากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ไม่ว่าพระองค์ใด จะทรงดำเนินการรอยที่สมเด็จพระปิยมหาราช ได้ทรงสั่งสอนไว้ทุกประการ ก็จะมีบังเกิดผลว่าที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างความสำเร็จให้แก่ชาติไทยอย่างไร ทรงเป็น 'พระปิยมหาราช' ของประชาชนชาวไทยตราบนานเท่าใด สยามมกุฎราชกุมารก็ทรงเป็นเช่นเดียวกันมิผิดเพี้ยน.

ในฐานพระจริยานุวัตรส่วนพระองค์นั้น แต่เดิมทรงเป็นผู้ร่าเริงแจ่มใส โปรดทหารและการกีฬาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะฟุตบอล วายน้ำ และรักบี้ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า พระวรกายจะทรงล้ำสันสมเป็นชายชาติวีร นอกจากนั้นยังทรงมีระเบียบ และทรงอดทนดังบทพระนิพนธ์ที่ว่า:

‘จะอดกลั้น ขันติ มีมานะ
เสียดสละ ยุติธรรม นำตัวอย่าง ...’^๒

ทรงมีพระนิสัยอ่อนหวานกับบุคคลทั่วไป และที่สำคัญก็คือทรงเป็นผู้สืบสายวัฒนธรรมไทยอันดีงามหลายประการ เมื่อไม่นานมานี้ ชาวไทยยังคงระลึกถึงภาพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ ทรงทูลพระองค์ลงถวายบังคมกราบสมเด็จพระบรมชนกนาถและพระราชมารดา กับพื้นได้เป็นอย่างดี ทรงเห็นว่าวัฒนธรรมดี ๆ ของเราก็มี ไม่ควรทิ้งเสีย และไม่ใช่ว่าฝรั่งจะดีเสมอไป ดังนั้น ผู้ที่พบเห็นจึงสังเกตได้ว่า พระเกศาไม่ยาวเหมือนวัยรุ่นทั่ว ๆ ไป.

ข้อสำคัญในพระจริยานุวัตรของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ ในปัจจุบัน คือ ต้องทรงตระหนักว่า ปัจจุบันนี้ ภาวะการณ์บ้านเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศเปลี่ยนแปลงไปมาก

* พระบรมราชโองการพระราชนิพนธ์แก่มกุฎราชกุมาร ฉบับที่ ๒.

^๒ บทพระราชนิพนธ์ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา, ๕ ธันวาคม ๒๕๑๕.

ทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ต้องทรงปรับพระองค์ให้เข้ากับ ภาวการณ์เช่นนั้น ได้อย่างเหมาะสม จึงจะทรงเป็นพระประมุขที่ประสบความสำเร็จในกาลอนาคต ในขณะเดียวกัน ก็ต้องทรงตระหนักด้วยว่า ในบางครั้งการที่จะทรงเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง สังคมนั้น อาจเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนส่วนใหญ่ได้มากกว่า ก็ต้องทรงเปลี่ยนแปลงและริเริ่มการ นั้น ดังที่สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงกระทำ.

อย่างไรก็ดี แม้การวางแผนสำหรับองค์มกุฎราชกุมารจะดีประการใดก็ตาม การที่จะทรง ทำได้สำเร็จ และจะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีในอนาคต ย่อมขึ้นอยู่กับองค์มกุฎราชกุมารเองเป็น สำคัญ แต่สำหรับสยามมกุฎราชกุมารพระองค์นี้ คงเป็นที่หวังได้ว่า จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ที่ดีสืบไป ดังปรากฏจากพระราชดำรัสถวายปฏิญาณสาบานว่า :

‘... ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกระทำสัตย์ปฏิญาณ สาบานต่อประเทศชาติ และประชาชนชาวไทย เฉพาะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เฉพาะพระพุทธมหามณีรัตน- ปฏิมากร ท่ามกลางสันนิบาตนี้ว่า :

ข้าพระพุทธเจ้าผู้เป็นมกุฎราชกุมาร จะรักษาเกียรติยศและอิสริยยศักดิ์ ซึ่งทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานไว้เสมอด้วยชีวิต จะภักดีต่อชาติบ้านเมือง จะซื่อสัตย์ต่อประชาชน จะปฏิบัติภาระหน้าที่ทุกอย่าง โดยเต็มกำลังสติปัญญาความสามารถ และโดยความเสียสละ และเพื่อความเจริญ ความสงบสุข และความมั่นคงไพบูลย์ของ ประเทศไทย จนตราบเท่าชีวิตร่างกายจะหาไม่ ...’^๑

อนึ่ง พระองค์ทรงให้สัญญาอีกข้อหนึ่งว่า :

‘ข้าพเจ้าทราบตระหนักว่า ข้าพเจ้ามีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อประเทศชาติอย่าง สูง การปฏิบัติราชการแผ่นดินนั้น เป็นภาระสำคัญใหญ่ที่ต้องอาศัยทั้งสติปัญญา และความรู้ ความสามารถอย่างพร้อมมูล ข้าพเจ้าต้องเพียรพยายามศึกษา และ ปฏิบัติฝึกฝนตนเองต่อไป อีกอย่างมาก เพื่อให้สามารถเหมาะสมกับหน้าที่ตามที่ทุกคนมุ่งหวัง ...’^๒

คำปฏิญาณนี้ เป็นเสมือนหนึ่งสัตยาธิษฐานต่อประชาชนชาวไทยทั้งมวล เหตุนี้ประชาชน ชาวไทยต่างมุ่งหวังและรอคอยผลสำเร็จที่องค์มกุฎราชกุมารจะได้รับ ดังบทพระนิพนธ์ที่ว่า :

^๑ พระราชดำรัสในพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, เมื่อวันที่ ๒๘

ธันวาคม ๒๕๐๕.

^๒ พระราชดำรัสในงานสโมสรสันนิบาตเฉลิมพระเกียรติ ณ ทำเนียบรัฐบาล, เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๐๕.

‘จะอดกลั้น ขันติ มีมานะ
 เสียดสละ ยุติธรรม นำตัวอย่าง
 จะซื่อสัตย์ จริงใจ ไม่อำพราง
 เดินสายกลาง ช่มใจ ให้นุ่มนวล
 บรรดาข้าฯ บริวาร จะสานไว้
 แม้นยากไร้ จะอุ้มชู สุดสงวน
 จะเผื่อแผ่ เมตตา เท่าที่ควร
 เป็นขบวน แน่นมัด พัฒนา ...’^๑

๑. บทพระราชนิพนธ์ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสวันเฉลิมพระชนพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๕.

บทที่ ๕

พระมหากษัตริย์ของนานาประเทศ ในระบอบประชาธิปไตย

ประเทศต่าง ๆ ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขนั้น ย่อมมีภูมิหลัง ความศรัทธาและความเชื่อมั่นในพระองค์ต่างกันไป ทั้งในทางขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา และวิถีดำเนินชีวิตของชนในแต่ละสังคม แต่สิ่งที่ชนทุกประเทศมีส่วนร่วมกันก็คือ ความจงรักภักดี ความศรัทธาในองค์ประมุขของตน ด้วยเหตุนี้เราจึงควรพิจารณาพระมหากษัตริย์ของนานาประเทศในระบอบประชาธิปไตย เพื่อประกอบการพิจารณาเรื่องพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย อันจะยังให้ทราบเอกลักษณ์ของแต่ละชาติได้ดีขึ้น.

ประเทศในภาคพื้นยุโรป ในปัจจุบันก็เป็นจริงดังกล่าวนั้น พระมหากษัตริย์และพระราชินีนาถของประเทศเหล่านั้น ทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งประวัติศาสตร์ ผ่านยุคปฏิวัติฝรั่งเศส สงครามนโปเลียน มาจวบจนยุคประชาธิปไตยในปัจจุบัน.

นายวอลเตอร์ ลิปแมน (Mr. Walter Lippman)^๒ นักวิจัยชาวอเมริกันคนหนึ่งกล่าวว่า ระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดีกว่าระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีประธานาธิบดีเป็นประมุข เพราะเท่าที่ผ่านมาระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ กับครั้งที่ ๒ นั้น เมื่อประเทศอยู่ในภาวะคับขัน พระมหากษัตริย์ทรงสามารถช่วยแก้ไขวิกฤตการณ์ได้ดีกว่าประธานาธิบดี เช่น อังกฤษ สวีเดน เดนมาร์ก และนอร์เวย์ เป็นอาทิ โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบารมีสูง พสกนิกรมีความจงรักภักดีและเคารวะในพระองค์ท่านเป็นที่ยิ่ง ทั้งพระองค์ท่านก็ทรงปราศจากอคติในทางการเมืองด้วยประการต่าง ๆ เพราะพระองค์ท่านทรงอยู่เหนือการเมืองอยู่แล้ว ส่วนประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน และอิตาลีนั้น ประธานาธิบดีเกลือกกลั้วอยู่กับวงการเมือง และสังกัดพรรคการเมืองอยู่ด้วย ย่อมเป็นเป้าหมายของการวิพากษ์วิจารณ์ของบุคคลทั่วไป แม้มีอิทธิพลทางการเมืองอย่างไร ก็ไม่อาจเปรียบเทียบได้กับพระบารมีของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อพสกนิกรของพระองค์.

อย่างไรก็ดีแม้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะถูกฝ่ายคอมมิวนิสต์ หรือ ผู้ที่ไม่ปรารถนาดีต่อระบอบประชาธิปไตย โจมตีอยู่บ้างก็เป็นส่วนน้อยที่สุด ทั้งนี้ เพราะองค์พระประมุขเหล่านั้นมิได้ทรงเป็นสัญลักษณ์ของความฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ หรือยศฐาบรรดาศักดิ์ต่อไป หากทรงเป็น

^๒Lippman, Walter, *The Public Philosophy* (London: The New English Library, Limited, 1955), p. 50.

สัญลักษณ์ของนักรบผู้นำในยามสงคราม และผู้เผด็จทุกข์ผดุงสุขแก่พสกนิกรในยามสันติ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ในภาคพื้นยุโรป ยังคงมีรากฐานมั่นคง และเป็นจุดรวมของความเลื่อมใสศรัทธาจากพสกนิกรทั้งหลาย.

เดนมาร์ก

เดนมาร์กเป็นประเทศที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เก่าแก่ที่สุดในทวีปยุโรป สถาบันแห่งนี้ยืนยงคู่ประเทศเดนมาร์กมากกว่า ๑,๐๐๐ ปีแล้ว ถึงกระนั้นก็ตาม ชาวเดนมาร์กก็ยังภูมิใจ และเลื่อมใสศรัทธาต่อสถาบันแห่งนี้มิเสื่อมคลาย.

องค์พระประมุขของเดนมาร์กในปัจจุบันคือ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ มาร์เกรีเท ซึ่ง มีพระชนมายุ ๓๖ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้ากรุงเดนมาร์กทรงเป็นพระราชินีนาถซึ่งใกล้ชิดที่สุดต่อการเลือกตั้ง ทั้งนี้ เพราะแต่เดิมก่อนปี ๑๙๕๓ รัชทายาทที่เป็นพระโอรสเท่านั้น จึงจะมีสิทธิสืบราชสมบัติ แต่พระเจ้าเฟรเดริกที่ ๙ ทรงมีพระราชธิดาทั้ง ๓ พระองค์ โดยปราศจากพระราชโอรส จึงได้มีการหาประมุขมาจากชาวเดนมาร์กเพื่อแก้รัฐธรรมนูญ และโดยการลงคะแนนครั้งนี้เอง ทำให้พระราชธิดามาร์เกรีเท พระราชธิดาองค์โตซึ่งเวลานั้นมีพระชนมายุ ๑๓ พรรษา ได้รับสิทธิในการเสวยราชย์ต่อจากพระบิดา.

สมเด็จพระนางเจ้ามาร์เกรีเท แห่งกรุงเดนมาร์กทรงมีพระปรีชาญาณทางการศึกษาอย่างยิ่ง ทรงสำเร็จการศึกษาทั้งจากเดนมาร์ก อังกฤษและฝรั่งเศส สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงเป็นกันเองกับราษฎร ทั้งทรงมีพระจริยวัตรอยู่อย่างเรียบง่าย และประหยัด.

สหราชอาณาจักร

ประเทศที่เด่นที่สุดอีกประเทศหนึ่งในเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ก็คือ สหราชอาณาจักร หรือประเทศอังกฤษ ซึ่งมีสถาบันนี้มาถึง ๑,๑๐๐ ปี ประเทศอังกฤษว่างเว้นกษัตริย์ในสมัยครอมเวลล์เพียง ๑๑ ปีเท่านั้น ปัจจุบัน สมเด็จพระบรมราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒ ทรงเป็นองค์พระประมุขของกษัตริย์ ๔๒ ของกรุงอังกฤษ และเสวยราชย์มาแล้วเป็นเวลา ๒๔ ปี และแม้ว่าประเทศอังกฤษจะมีอิทธิพลในนานาประเทศน้อยลงจากที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ ก็ไม่ทรงอยู่ในฐานะแตกต่างจากเดิมในประวัติศาสตร์เลย หนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้ายชื่อ **เดอะ นิว สเตทส์แมน (The New Statesman)** ได้กล่าวถึงสมเด็จพระบรมราชินีนาถ แห่งกรุงอังกฤษว่า:

‘คงจะไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจอย่างมีมโนธรรมสูงสุด พระราชมารดาซึ่งก็ล้วนเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ ทั้งยังทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นตัวอย่างที่ดีอย่างยิ่ง ในด้านการประหยัด ยิ่งไปกว่านั้น ทรงมีเหตุผลและพระทัยกว้าง รับฟังความคิดเห็นของนักการเมือง และทรงพระปรีชาสามารถอย่างยิ่งในทุกทาง อันเกี่ยวกับพระราชมารดาของพระองค์เอง.’

สถาบันพระมหากษัตริย์นั้น ชาวอังกฤษถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และเป็นปัจจัยสืบทอดแห่งระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นที่พิศวงกันเป็นอันมาก ในหมู่ประเทศที่มีการปกครองแบบอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปกครองแบบสาธารณรัฐว่าเหตุใดสถาบันพระมหากษัตริย์ของอังกฤษจึงยืนยงคงอยู่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะประชาชนในประเทศเหล่านั้น ยังเข้าใจไม่ถึงจิตใจของชาวอังกฤษว่า มีความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์เพียงใด.

นายวอลเตอร์ เบทช็อต (Mr. Walter Bagehot) ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสูงในสาขาวิชารัฐศาสตร์ ผู้เรียบเรียงตำราเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ และตำราเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญอังกฤษ อันถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมชั้นเอกชิ้นหนึ่งในวงการกฎหมายอังกฤษ ได้กล่าวไว้ว่า:

‘พระมหากษัตริย์แห่งกรุงอังกฤษทรงมีพระราชอำนาจสำคัญ ๓ ประการ คือ ประการแรก ทรงมีพระราชอำนาจที่จะทรงรับการปรึกษาหารือจากรัฐบาล ประการที่สอง ทรงมีพระราชอำนาจที่จะสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล และประการสุดท้าย ทรงมีพระราชอำนาจที่จะพระราชทานกระแสพระราชดำรัสเตือนรัฐบาลในการบริหารราชการแผ่นดิน.’

พระราชอำนาจทั้ง ๓ ประการนี้ พระมหากษัตริย์อังกฤษได้ทรงใช้ตลอดมา เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อครั้งนายแอนโทนี อีเดน (Mr. Anthony Eden) ได้รับกระแสพระราชดำรัสเตือนจากสมเด็จพระนางเจ้าเอลิซาเบธ ในการที่ไม่ควรแทรกแซงในกรณีพิพาทสุเอซ ในปี ๑๙๕๖ นายอีเดน มิได้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสนั้น จึงเป็นผลทำให้รัฐบาลของนายอีเดนล้มไปในท้ายที่สุด นอกจากนั้น สมเด็จพระนางเจ้ากรุงอังกฤษ ยังได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสแนะนำแก่นายแฮโรลด์ วิลสัน (Mr. Harold Wilson) นายกรัฐมนตรีอังกฤษว่า ไม่ควรส่งกองทหารไปปราบปราม และ ระงับการประกาศอิสรภาพของประเทศโรดีเชีย ในปี ๑๙๖๕ ซึ่งนายแฮโรลด์ วิลสัน ได้ปฏิบัติตามกระแสพระราชดำรัส อันเป็นการวินิจฉัยที่ถูกต้อง.

เจ้าชายฟิลิป ดยุกแห่งเอดินบะระ (Prince Philip, Duke of Edinburgh) พระราชสวามีในสมเด็จพระนางเจ้าเอลิซาเบธ ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้อย่างน่าฟังว่า เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์พระประมุขของประเทศจะต้องทรงปรับปรุงพระองค์ให้เข้ากับสิ่ง

แวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง และหากยังทรงมีพระราชดำริอันล่งแสงสมัยอยู่ ก็จะเป็นผลเสียหายทางที่ที่ที่สุดก็คือ จะต้องทรงติดตามเหตุการณ์และเหตุการณ์ทั้งหลาย ได้อย่างนุ่มนวลและค่อยเป็นค่อยไป.

ลักษณะพิเศษที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์อังกฤษก็คือ ทรงเป็น मुखบรูษของ **เครือจักรภพอังกฤษ (The British Commonwealth)** ซึ่งประกอบด้วยนานาประเทศมาแต่อดีตสมัย แม้ในปัจจุบัน จักรภพอังกฤษจะเหลือแต่ชื่อเท่านั้นก็ตาม ประเทศที่เคยเป็นภาคีอยู่ในเครือจักรภพ อาทิ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แคนาดา ก็ยังอาศัยสถาบันพระมหากษัตริย์ของอังกฤษ และยังเกิดทุนสมเด็จพระบรมราชินีนาถว่า ทรงเป็นพระประมุขโดยนิตินัยของตนด้วย บางประเทศถึงกับบัญญัติเรื่องนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญเลยก็มี เช่น ประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น.

สเปน

ประเทศที่น่าสนใจอีกประเทศหนึ่งในทวีปยุโรปคือ สเปน หลังจากที่ **พระเจ้าอัลฟองโซ่ที่ ๘ (Alfonso VIII)** ถูกบังคับให้สละราชสมบัติในปี ๑๒๓๑ แล้ว สเปนก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการโดย **นายพลฟรังโก** แต่ต่อมาในปี ๑๙๖๘ **พระเจ้าฮวน การ์โลส (Juan Carlos)** ก็ได้รับการสถาปนาจากนายพลฟรังโกให้สืบราชสมบัติต่อไป และในปัจจุบันนี้ พระองค์ทรงเป็นที่รัก และเคารพของพสกนิกรอย่างน่าอัศจรรย์ ทั้งพระองค์ได้ทรงเอาพระทัยใส่ความเป็นอยู่ของพสกนิกรของพระองค์เป็นอย่างดี นับแต่เสวยราชย์เป็นต้นมา ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนพสกนิกร ในท้องถิ่นต่าง ๆ อยู่เป็นเนืองนิจ.

ครั้งหนึ่ง **พระเจ้าฮวน การ์โลส** ตรัสว่า ‘สถาบันพระมหากษัตริย์นั้นไม่ใช่มีไว้สำหรับกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสำหรับพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง หากมีไว้เพื่ออาณาประชาราษฎร์ทั้งประเทศ สถาบันพระมหากษัตริย์ช่วยให้ราษฎรถ้วนทั่วทุกคน มีเสรีภาพโดยจกต้องเคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นด้วย ทั้งยังเป็นจุดรวมแห่งชาติ ในท่ามกลางราษฎรต่างหมู่ต่างเหล่า ก็มาเป็นผู้ให้ประกันความเสมอภาคในระหว่างราษฎร ให้เป็นผู้สวดยประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และศาสนา ซึ่งสังคมใหม่อันทรงพลังของเราจะสามารถสร้างสรรค์ได้.’

ส่วนประเทศอื่น ๆ ในภาคพื้นยุโรป ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงเฟื่องฟูไม่รู้โรย ก็มี เช่น **พระเจ้ากรุงเบลเยียม สมเด็จพระนางเจ้าอูเลียน่าแห่งเนเธอร์แลนด์ พระเจ้ากรุงนอร์เว และพระเจ้ากรุงสวีเดน.**

สำหรับประเทศในเอเชีย นั้น มีสองประเทศที่น่าศึกษา เรื่อง สถาบันพระมหากษัตริย์ คือ ประเทศญี่ปุ่น และ ประเทศริเบตก่อนตกไปเป็นอาณานิคมของจีนคอมมิวนิสต์.

ญี่ปุ่น

คตินิยมของญี่ปุ่นนั้นถือว่า พระมหากษัตริย์ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ ด้วยเหตุนี้ ตลอดเวลาเกือบพันปีมาแล้ว ชาวญี่ปุ่นถวายความเคารพและความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ เสมือนหนึ่งว่าทรงเป็นเทวสมมุติ ในปัจจุบัน สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของชาวญี่ปุ่นทั้งประเทศ ทรงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองน้อยที่สุด เพราะได้มีการกำหนดฐานะไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในยามที่ประเทศญี่ปุ่นประสบวิกฤตการณ์ อาทิ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ตอนที่ประเทศญี่ปุ่นถูกฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดปรมาณู ๒ ลูก อันเป็นเรื่องความเป็นความตายของประเทศนั้น ฝ่ายทหารก็ยังไม่ยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ **สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิฮิโรฮิโตะ** ทรงตัดสินใจพระทัยด้วยพระองค์เองว่า เพื่อรักษาไว้ซึ่งชีวิตและทรัพย์สินของญี่ปุ่นทั้งหลาย จำเป็นที่ต้องยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเมื่อสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเช่นนั้นแล้ว ทั้งรัฐบาลทหารและประชาชนก็เห็นชอบด้วยโดยคุณธิ ถ้าหากพระองค์ไม่ทรงแก้วิกฤตการณ์ในครั้งนั้น เราไม่อาจคาดหมายได้ว่า ประเทศญี่ปุ่นจะล่มจมและสูญเสียชีวิตผู้คนและทรัพย์สินไปมากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนั้นอีกเท่าใด.

ริเบต

แต่เดิม ก่อนที่จีนคอมมิวนิสต์จะผนวกเอาริเบต เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยใช้กำลังรุกรานนั้น ริเบตเป็นรัฐอิสระ มีการปกครองตนเอง โดยมี **องค์คาโลลามะ** ทรงเป็นประมุขของประเทศ เป็นประเพณีมาแต่ตึกคำบรรพว่า องค์คาโลลามะผู้เป็นประมุขนั้น จะต้องสืบทอดกันโดยไม่ขาดสาย โดยพระวิญญานขององค์คาโลลามะ จะไม่มีทางดับสูญไปได้เลย พอคาโลลามะพระองค์หนึ่งสวรรคต ก็เชื่อกันว่าพระวิญญานจะไปสิงสถิตในเด็กชายที่เกิดใหม่ และถือว่าเป็นหน้าที่ของโหราจารย์ ที่จะต้องไต่หาเด็กซึ่งมีวิญญานของคาโลลามะอยู่ มาดำรงตำแหน่งคาโลลามะสืบต่อไปให้ได้ ด้วยเหตุนี้ ชาวริเบตจึงเชื่อว่า แผ่นดินไม่มีทางจะว่างกษัตริย์เลย และพระมหากษัตริย์ก็มีเพียงพระวรวงศ์เท่านั้น จากคตินิยมนี้ อาจมองในแง่บุคลาธิษฐานได้ว่า พระมหากษัตริย์ของริเบตต้องทรงมี **'พระวิญญาน'** ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงเห็นประโยชน์สุขของชาวริเบตเป็นส่วนรวมเป็นสำคัญ.

บทที่ ๖

ข้อคิดคำนึงเกี่ยวกับ

พระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ไทย ในระบอบประชาธิปไตย

สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยจะสถิตสถาพรเป็นมิ่งขวัญของปวงชนชาวไทย หรือจะดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคตนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๔ ประการ ดังนี้ :

๑. พระมหากษัตริย์ไทยแต่ละพระองค์.
๒. บุคคลผู้แวดล้อมองค์พระมหากษัตริย์.
๓. ประชาชนและสภากาชาดบ้านเมือง.
๔. บุคคลผู้ไม่หวังดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์.

๑. พระมหากษัตริย์ไทยแต่ละพระองค์.

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า ‘สถาบันพระมหากษัตริย์’ นั้น จะมีบทบาทอย่างไร่อมขึ้นอยู่กับ ‘พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์’ เป็นสำคัญ หากพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงทศพิธราชธรรม เล็งเห็นประโยชน์สุขของมหาชนเหนือประโยชน์สุขส่วนพระองค์ ประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง ดังในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ไทย และสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียมหาราชินีนาถแห่ง กรุงอังกฤษ เป็นต้น ในทางตรงกันข้าม หากพระมหากษัตริย์ละเลยทศพิธราชธรรม กตซี เบียดเบียนเห็นประโยชน์ส่วนพระองค์อยู่เหนือประโยชน์ของมหาชน พระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ตลอดจนสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ไม่อาจยืนยงคงอยู่ได้ ดังเช่นในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ แห่งฝรั่งเศส พระเจ้าซาร์ นิโคลัสที่ ๒ แห่งรัสเซีย พระนางซูสีไทเฮาแห่งจีน เคยประสบมาแล้ว นับว่าเป็นกุศลกกรรมของชาวไทย เพราะภาวการณ์เช่นนั้น ยังไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทยเลย จริงอยู่แม้ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศแห่งกรุงศรีอยุธยา ประเทศไทยต้องเสียกรุงแก่พม่า แต่เราก็ยังไม่ได้สูญเสียสถาบันพระมหากษัตริย์ไป ทั้งนี้ เพราะพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ได้มาสู่สถานการณ์ร้ายให้กลายเป็นดีได้ พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นคือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก.

ในทางคตินิยมของไทย และพุทธศาสนามีเครื่องวัด ‘ความดี’ ของพระมหากษัตริย์ไทยหลายประการ อาทิ ทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุธรรม จักรวรรดิวัตร ดังกล่าวแล้วข้างต้น และมีเครื่องวัดพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ไทยอีกประการหนึ่ง คือ ‘พละ ๕’ ของพระมหากษัตริย์* อันมีมาในคัมภีร์พุทธศาสนา เป็นคำสอน ของสมเด็จพระโลกุตตมาจารย์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ :

*พระธรรมเทศนาเรื่องทศพิธราชธรรม โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ซึ่งถวายในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหนังสือที่อ้างแล้วข้างต้น.

๑. กำลังพระกายอันเกิดจากพระราชหฤทัย อันแข็งแรง และ กอปรกับทรงมีสมาธิอันได้ฝึกไว้ดีแล้วด้วย ตามหลักพุทธศาสนาที่ดีว่า จิตสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และ ดังพุทธภาษิตที่ว่าจิตที่ฝึกดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้ ซึ่งต่างจากคติฝรั่งที่ว่า จิตที่ติดอยู่ในกายที่ดี.

๒. กำลังโภคสมบัติ อันพระมหากษัตริย์ทรงมี เพื่อจัดทำพระราชภารกิจและสงเคราะห์บุคคลที่พึงสงเคราะห์ ธรรมเนียมนี้ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่ง ของการเป็นประมุขของประเทศไม่ว่าในรูปแบบใด ไม่ว่าลัทธิการเมืองใด ไม่ว่าในการปกครองแบบประชาธิปไตย สังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์ ย่อมต้องมีประมุขของประเทศ และทุกประเทศก็ย่อมให้เกียรติและความสำคัญแก่ประมุขของตนเหนือกว่าคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องความรับผิดชอบหน้าที่และความเป็นอยู่อันเนื่องมาจากฐานะนั้น ทั้งนี้ เพราะประมุขของประเทศ ย่อมเป็นตัวแทนแห่งประชาชนทั้งมวลที่จะต้องติดต่อกับสังคมและรัฐอื่น ด้วยเหตุนี้ ในทุกประเทศจึงต้องจัดงบประมาณส่วนหนึ่งไว้สำหรับประมุขของตน เพราะถือว่างบประมาณนั้น มิได้จัดสรรเพื่อประโยชน์ของคนคนเดียวซึ่งเป็นประมุข หากเป็นสิ่งที่จัดสรรเพื่อควมมีเกียรติศักดิ์ และ ตอบแทนความรับผิดชอบของประมุขซึ่งส่งผลสะท้อนให้อาณาประโยชน์แก่สังคมด้วย.

สำหรับประเทศไทยนั้น จะเห็นได้ชัดว่า พระมหากษัตริย์คือ วิญญาณ และ เกียรติศักดิ์ของประชาชนชาวไทยทั้งมวล ทั้งทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นประโยชน์แก่มหาชนเป็นอเนกประการ ด้วยความสำคัญอัน รัฐบาลจึงถวายเงินงบประมาณแก่พระมหากษัตริย์ แต่เป็นจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับประมุขของประเทศอื่น งบประมาณส่วนนี้ เมื่อเทียบกับพระราชทรัพย์ และพระกำลังพระสติปัญญาที่ทุ่มเทให้แก่ประชาชนแล้ว จะเห็นได้ว่าไม่มากเลย ยิ่งไปกว่านั้น เอกลักษณะของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งประมุขของรัฐบาลอื่น ๆ ไม่มี ก็คือ นอกจากจะดำรงงบประมาณจากรัฐบาลแล้ว ยังทรง ได้รับสิ่ง ของซึ่งประชาชนของพระองค์ ทูลเกล้า ฯ ถวายไม่ว่าจะเป็นเงินหรือทรัพย์สินอื่นโดยเสด็จพระราชกุศล เพื่อจะได้ทรงบำรุงประเทศชาติ และช่วยเหลือประชาชน ที่ยังต้องการความช่วยเหลือ ทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดเหล่านี้ ทรงใช้ไปเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน โดยมีได้ทรงสั่งสมไว้เพื่อพระองค์เองหรือพระราชตระกูล แม้แต่น้อย ยิ่งกว่านั้น ยังพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้กับโครงการริเริ่มนำทางอื่น ๆ อีกด้วย เช่น พระราชทานนาอันเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ทั้งหมดจำนวน ๕๑,๘๗๖ ไร่ ๔๕ ตารางวา เพื่อสนองนโยบายปฏิรูปที่ดินของรัฐบาล ข้อเท็จจริงที่พิสูจน์คำดังกล่าว ย่อมเห็นได้ชัดจากโครงการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น.

๓. กำลังอำนาจซึ่งจะเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนให้พระราชภารกิจสำเร็จไปด้วยดีทั้งด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป.

๔. กำลังพระชาติตระกูลอันสูง คือ ทรงเป็นประมุข อันเป็นผู้นำของมหาชนเพราะได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล และได้รับการอบรมมาในกาลก่อน เป็นเหตุให้ทรงประพฤติแต่ในทางที่ชอบ จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย ทุกพระองค์ได้รับการอบรมทั้งในฐานะเป็นพระราชกุมารและในฐานะสามัญชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นั้น ทรงได้รับการอบรมจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากตระกูลสามัญชน ให้ประพฤติพระองค์แบบเรียบ ๆ ง่าย ๆ และมีความรับผิดชอบสูง ณ วิลล่าวัฒนาในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ใครบ้างจะคิดว่าสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงจัดดอกไม้แห้ง ดอกไหมพรม เพื่อจำหน่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทรงรับจ้างเก็บแอปเปิ้ลในไร่ สิ่งเหล่านี้ย่อมมีประโยชน์แก่พระองค์ เพราะทำให้ทรงทราบว่า ในการดำรงพระองค์แต่ละสถานะเป็นอย่างไร.

๕. กำลังพระปัญญา อันจะทำให้ทรงมีพระปรีชาญาณรอบคอบ และสามารถทั้งเป็นผู้นำมหาชนไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขได้ ข้อนี้ พระมหากษัตริย์ไทยอาจทรงได้มาโดยทางการศึกษา วิทยาการ และจากพระประสบการณ์ และโดยคำแนะนำของนักปราชญ์ราชบัณฑิต จึงทำให้ทรงพาชาติรอดมาได้จนบัดนี้.

อย่างไรก็ดี พระราชภารกิจส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย อาจสรุปได้ ๒ ประการ คือ :

- (๑) พระราชภาระตามรัฐธรรมนูญ.
- (๒) พระราชภาระส่วนพระองค์ซึ่งทรงริเริ่มเอง.

พระมหากษัตริย์จะทรงประสบความสำเร็จเพียงใด ย่อมพิจารณาได้จากพระราชกรณียกิจทั้งสองประการนี้ ถ้าทรงประกอบพระราชกรณียกิจได้เป็นอย่างดีทั้งสองประการ ผลสุดท้าย คือ ความสงบร่มเย็น ย่อมตกได้แก่ประชาชน และที่ตกได้แก่พระองค์เอง คือ :

‘มีแต่ชื่อเสียงปรากฏ เมื่อเวลาตายแล้วว่า เป็นผู้รักหวางศ์ตระกูลไว้ได้ และ เป็นผู้ป้องกันความทุกข์ของราษฎรซึ่งอยู่ในอำนาจความปกครอง.’*

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ปัจจุบันนี้ หากพิจารณาอย่างเป็นธรรมจะเห็นได้ว่าทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทั้งสองประการอย่างครบถ้วน และอย่างดียิ่งเยี่ยม.

*พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ สมเด็จพระราชกุมาร ฉบับที่ ๒.

๒. บุคคลผู้แวดล้อมองค์พระมหากษัตริย์

แม้พระมหากษัตริย์จะทรงพระปรีชาสามารถสักปานใดก็ตาม ก็เป็นธรรมดาที่ว่า ลำพังแต่พระมหากษัตริย์พระองค์เดียว ย่อมไม่อาจประกอบพระราชกรณียกิจได้ครบถ้วน และดีเยี่ยมทุกอย่างได้ จึงต้องทรงอาศัยบุคคลอื่น ๆ ในการดำเนินงานให้ลุล่วง ไปโดยการถวายความเห็น ถวายคำทักท้วง ถวายกำลังพระทัย และถวายความร่วมมือต่อพระองค์ ด้วยเหตุนี้ บุคคลผู้แวดล้อมพระมหากษัตริย์ ย่อมช่วยเพิ่มพูนพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ได้ เท่าๆ กับที่อาจทำให้พระบารมีเสื่อมสูญไปได้เช่นกัน.

ผู้แวดล้อมองค์พระมหากษัตริย์นั้น อาจนับตั้งแต่พระราชตระกูลของพระมหากษัตริย์สำหรับพระราชตระกูลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน แทบจะไม่ต้องกล่าว เพราะสมาชิกแห่งพระราชตระกูลทุกพระองค์ ทรงทุ่มเทพระชนม์ชีพเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน โดยเสด็จพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย.

พระบรมวงศานุวงศ์เอง ก็มีส่วนเสริมสร้างหรือทำให้พระบารมีเสื่อมสูญได้เช่นกัน โดยกฎมณเฑียรบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งประเทศไทยทรงเป็นองค์กษัตริย์อันเป็นประมุขของพระบรมวงศานุวงศ์ ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงอุปถัมภ์พระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งโดยการพระราชทานเงินเบี้ย และ พระบรมราชานุเคราะห์ ด้วยเหตุนี้ ในฐานะที่ทรงเป็นสมาชิกร่วมกันแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ การใดที่พระมหากษัตริย์ทรงกระทำ ย่อมกระทบถึงพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย ฉะนั้น การที่พระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใด ทรงกระทำการใด ก็ย่อมจะมีผลกระทบถึงองค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขแห่งพระราชวงศ์ด้วย ไม่มากก็น้อย ฉะนั้น.

ความข้อนี เป็นสิ่งประจักษ์ชัดแจ้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ไม่ว่าจะเป็นพระเชษฐา พระอนุชา ร่วมพระมารดาหรือไม่ และพระราชโอรสต่างทรงรับราชการฉลองพระเดชพระคุณเพิ่มพูนพระบรมเดชานุภาพให้ไพบุลย์ขึ้น อาทิ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงปฏิรูปงานด้านมหาดไทย สมเด็จกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ทรงปฏิรูปการต่างประเทศ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงปฏิรูปกฎหมายและการศาล ฯลฯ .

ในทางตรงกันข้าม หากพระบรมวงศานุวงศ์ทรงประพฤติมิชอบ ก็ย่อมทำให้พระบารมีเศร้าหมองได้เช่นกัน ในรัชกาลปัจจุบัน พระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์เสริมพระบารมีด้วย อาทิ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร พระเจ้า-

วรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ หากพระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลปัจจุบันทุกพระองค์ ทรงเจริญคามรอยพระบาท พระบรมวงศานุวงศ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกประการแล้ว ประวัติศาสตร์คงจะบันทึกว่า รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นรัชสมัยแห่งความเสียสละอย่างสูงของพระบรมวงศานุวงศ์โดยแท้.

บุคคลอีกประเภทหนึ่งก็คือ ข้าราชการบริพาร มหาคเล็ก ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท ก็เป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งอาจเสริมพระบรมเดชานุภาพ และ อาจทำลายพระบารมีได้เช่นกัน ข้อเท็จจริงนี้ปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์จีนและฝรั่งเศสว่า เพราะเหตุข้าราชการไม่ดี จึงทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ล่มจมในที่สุด ทั้งนี้ เพราะพระมหากษัตริย์ไม่อาจทรงพบปะประชาชนได้ตลอดเวลาและทุกคน จึงต้องทรงอาศัยข้าราชการเหล่านั้นแทน หากข้าราชการกระทำการที่ดี อ่อนโยน และมีเมตตา เสมือนที่ทรงมีต่อประชาชนของพระองค์ ก็จะทำให้ประชาชนรู้สึกจงรักภักดีในเบื้องพระยุคลบาทยิ่งขึ้น แต่หากบุคคลเหล่านั้นทำการผิดพลาด ผลย่อมกระทบถึงองค์พระมหากษัตริย์ ยิ่งไปกว่านั้น เราต้องยอมรับว่า พระมหากษัตริย์ไม่อาจทรงทราบเรื่องราวได้ทุกเรื่อง ดังนั้น การที่จะทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยถูกหรือผิดประการใด ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับข้อมูลที่บุคคลเหล่านั้นกราบบังคมทูล ว่าจริงหรือเท็จประการใด ด้วยเหตุนี้ ข้าราชการบริพารจึงควรดำรงอยู่ในสุจริตธรรม เมตตาธรรม และกตเวทิตาธรรม ดังกลอนราชสวัสดิ์ที่ว่า :

‘โบราณว่าเป็นข้าจอมกษัตริย์
ท่านกำหนดจดไว้ในตำรา
หนึ่งวิชาสามารถมีอย่างไร
หนึ่งกล้าหาญทำการถวายนั้น
หนึ่งมิได้ประมาทราชกิจ
หนึ่งสัตย์ซื่อต่อธรรมจรรยา
หนึ่งเส็งี่ยมเจียมตัวไม่กำเริบ
หนึ่งอยู่ใกล้ชิดติดพระองค์
หนึ่งไซ้ไม่ร่วมราชาอาสน์
หนึ่งเข้าเฝ้าสังเกตซึ่งกิจจา
หนึ่งผู้หญิงชาวในไม่พันพัว
หนึ่งสามภักดิ์รักใคร่ในภูบาล

ราชสวัสดิ์ต้องเพียรเรียนรักษา
มีมาแต่โบราณช้านานครัน
ไม่ปิดไว้ให้ท่านทราบทุกสิ่งสรรพ
มุ่งมั่นจนสำเร็จเจตนา
ชอบผิดดริตริกหมั่นศึกษา
เหมือนสมათานสีลไว้มั่นคง
เอื้อมเอิบหยิ่งเยื่อเพื่อหลง
ไม่ทำเทียมด้วยทะนงพระกรุณา
ด้วยอุบาทว์จัญไรเป็นหนักหนา
ไม่ใกล้ไกลไปกว่าสมควรการ
เล่นหัวผูกรักสมัครสมาน
หนึ่งถูกกริ้วทนทานไม่ตอบแทน’.

ข้าราชการโดยรูปศัพท์แปลว่า ผู้รับใช้พระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ โดยแท้จริงแล้ว บุคคลเหล่านั้นมีส่วนเสริมสร้างพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ได้มากกว่าที่จะทำลาย

พระบารมี เพราะหากบุคคลเหล่านี้ โดยเสด็จพระราชปณิธาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ความดีส่วนหนึ่งย่อมตกอยู่กับพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นผู้ริเริ่ม ถ้าข้าราชการทำผิดคิดมิชอบ ก็มักจะเป็นเรื่องส่วนตัว และ หน่วยราชการที่ผู้นั้นสังกัดอยู่เป็นสำคัญ ดังเช่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้าราชการที่รับราชการสนองพระเดชพระคุณ องค์พระมหากษัตริย์ นั้นส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นผู้สตัยชื่อถือสุจริตธรรมเป็นที่ตั้ง ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง จึงเป็นส่วนน้อย นอกจากนั้น ข้าราชการยังฉลาดเฉลียว และ รับผิดชอบต่อตำแหน่งหน้าที่อย่างสูง เป็นเหตุให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองสืบมา.

ในปัจจุบัน ราชการแผ่นดินสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น เป็นการพันวิสัยที่พระมหากษัตริย์และรัฐบาลจะเสาะแสวงปัญหาได้หมด หากขาดกำลังคนสำคัญส่วนนี้ไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตระหนักถึงความสำคัญข้อนี้ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงพยายามสร้างคนดี มีความสามารถ ขึ้นมารับใช้ประเทศชาติ โดยพระราชทานทุนการศึกษาส่วนพระองค์ อาทิทุนอาณันทมหิดล ซึ่งมีสาขาต่าง ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ อักษรศาสตร์ และนิติศาสตร์ หรือทุนภูมิพลสำหรับผู้สอบไล่ได้คะแนนยอดเยี่ยม และเป็นที่ ๑ ในคณะต่าง ๆ ตามมหาวิทยาลัย หรือทุนเล่าเรียนหลวง (King's Scholarship) บุคคลที่ได้รับทุนเหล่านี้ ย่อมมีความผูกพันทางจิตใจที่จะมารับใช้บ้านเมืองด้วยความยินดี และภูมิใจ ทั้ง ๆ ที่ทุนเหล่านี้ไม่มีข้อผูกมัด นอกจากจะทรงสร้างคนแล้ว ยังทรงสนับสนุนคนดีมีความสามารถ ให้ใช้ความสามารถให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง โดยการพระราชทานยศ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่าง ๆ ให้แก่ผู้ทำคุณงามความดีเป็นพิเศษแก่ประเทศชาติ หรือบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นที่เห็นกันทั่วไปว่า การพระราชทานดังกล่าว ย่อมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเกียรติยศที่ได้รับ อันทำให้เขาเหล่านั้นมีกำลังใจที่จะสร้างประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนยิ่ง ๆ ขึ้นไป มิใช่เป็นการสร้างสรรค์บุคคลเหล่านั้นให้เป็นชนชั้นศักดินา หรือก่ออภิสิทธิ์ชั้น ดังที่มีข้อกล่าวหาโดยปราศจากเหตุผล และมูลความจริง ทั้งนี้เพราะไม่ว่าผู้สร้างคุณความดีนั้นจะเป็นราษฎรสามัญ พ่อค้า ข้าราชการ ก็ย่อมมีสิทธิได้รับเกียรตินี้โดยทั่วหน้าและเสมอกัน.

อย่างไรก็ดี แม้จะมีคนดี มีความสามารถอยู่แล้วก็ตาม แต่หากเขาเหล่านั้นไม่ได้รับผิดชอบงานในหน้าที่ซึ่งเขาถนัด ก็ย่อมจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ พระมหากษัตริย์เอง ก็ยังต้องมีพระปรีชาญาณในทางปกครองคนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระมหากษัตริย์ยังต้องทรงเลือกใช้คน ที่เหมาะสมกับงาน และ ติดตามผลงานเขาโดยตลอด ข้อเท็จจริงข้อนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีอยู่แล้วในพระคุณสมบัติ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงเลือกบุคคล แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติจากบุคคลทุกอาชีพและทุกฐานะ.

๑. ประชาชนและสภาพการณ์บ้านเมือง.

พระมหากษัตริย์ไทยและสถาบันพระมหากษัตริย์จะยืนยงอยู่ ได้สถาพรตลอดไปหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์คุณที่พระราชทานแก่มหาชน และพระราชปณิธานในอันที่จะสร้าง ความสงบร่มเย็นให้แก่ประชาชน อย่างไรก็ตาม เพียงแต่พระมหากษัตริย์คุณที่พระราชทานแก่ มหาชนแต่เพียงส่วนเดียวย่อมไม่เพียงพอ ยังต้องประกอบด้วยความรักภักดีของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์ด้วย เพราะพระมหากษัตริย์ก็คือประมุขของประชาชน หากประชาชนไม่ ประสงค์ประมุขแล้ว ประมุขก็ย่อมจะเป็นประมุขต่อไปไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความจริงข้อนี้ ดังจะเห็นได้จากการพระราชทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ต่าง ประเทศว่า พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ประชาชนเลือกขึ้นมา หากประชาชนไม่พอใจพระองค์ ก็ย่อมจะเชิญเสด็จพระองค์ออกจากพระราชบัลลังก์เอง.

โดยลักษณะแห่งความเป็นคนไทยแล้ว ยังคงจงรักภักดีในเมืองพระยกุลบาท ผู้ที่ไม่ จงรักภักดีนั้นแทบจะนับจำนวนได้ และเหตุที่จงรักภักดีนั้น แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล แต่ พอสรุปได้ ๓ เหตุ คือ :

ในเมืองแรก จงรักภักดี ในเมืองพระยกุลบาทสืบต่อกันมา ในสายเลือดแห่งความเป็นไทย ตั้งแต่เกิดจนตาย.

เหตุที่สองคือ จงรักภักดี เพราะเลื่อมใสศรัทธาในพระราชปณิธาน และ พระราชกรณียกิจ ที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน.

เหตุที่สามคือ จงรักภักดี โดยสายเลือดและเลื่อมใสในพระมหากษัตริย์คุณ ที่พระราชทาน แก่ประชาชนประกอบกัน.

ปัจจุบันนี้ ประชาชนจงรักภักดีในเมืองพระยกุลบาทโดยเหตุที่สามเป็นสำคัญ ซึ่ง ถ้าหากเป็นเช่นนั้น ก็แสดงให้เห็นว่าแนวความคิดที่ว่า พระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทวราชและแนว ความคิดที่ว่า พระมหากษัตริย์คือพ่อเมือง ผสมผสานกันได้เป็นอย่างดี.

เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวความคิดเรื่องสมมุติเทพ มิได้ฝังอยู่ในจิตใจของคนไทยมากเท่า ความรู้สึกที่ว่า พระมหากษัตริย์คือพ่อเมือง ที่ให้ความร่มเย็น แก่ประชาชน และสามารถร่วมทุกข์ ร่วมสุขกับประชาชน หากประชาชนมีความทุกข์พระองค์ก็ทรงมีความทุกข์ด้วย ดังนั้นลักษณะ ของ พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย จึงมีลักษณะเป็นพ่อเมืองมากขึ้นทุกที.

โบราณราชประเพณีบางอย่าง ที่มีลักษณะก็ตกกันประชาชนจากพระมหากษัตริย์ก็ถูกยกเลิกไป จนปัจจุบันประเพณีดังกล่าวได้ยกเลิกไปหมดสิ้นแล้ว แต่เดิมประชาชนได้เข้าเฝ้า 'ในหลวง' ของเขาน้อยมาก เพราะทรงว่าราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังส่วนใหญ่ ปัจจุบัน กลับตรงกันข้าม 'ในหลวง' เสด็จไปทุกหนทุกแห่งที่ประชาชนทุกข์ยาก ปรากฏพระองค์และเปิดเผยพระราชกรณียกิจ ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระองค์ท่านส่วนใหญ่ ลักษณะความลึกซึ้งและความกล้าเกรงพระมหากษัตริย์ ดังที่ปรากฏในนิทานเวตาลว่า :

‘ใครจะไว้ใจอะไรตามใจเถิด
แต่อย่าเกิดไว้ใจในสิ่งห้า
หนึ่งอย่าไว้ใจทะเลทุกเวลา
สองสัตว์เขี้ยวเล็บงายาวางใจ
สามผู้ถืออาวุธสุดจกร้าย
สี่ผู้หญิงทั้งหลายอย่ากลายใจ
ห้า มหากษัตริย์ทรงฉัตรชัย
ถ้าแม้ใครประมาทอาจตายเอย.’

ได้หมดสิ้นไปแล้ว ความเลื่อมใสในพระราชจริยานุวัตร และ พระราชกรณียกิจได้เข้ามาแทนที่สิ่งนั้นจนหมดสิ้น.

อนึ่ง สมควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า สถานการณ์บ้านเมืองก็มีส่วนสำคัญต่อพระบรมเชษานุภาพของพระมหากษัตริย์เช่นกัน ในบางครั้ง สถานการณ์บ้านเมืองก็กำหนดบทบาทของพระมหากษัตริย์ และในบางครั้ง พระมหากษัตริย์ก็ทรงแก้ไขสถานการณ์บ้านเมืองให้ดีขึ้น ดังที่ทรงกระทำสำเร็จมาหลายครั้งหลายหนแล้ว และเป็นที่น่าสังเกตว่า トラบไตที่รัฐบาลและรัฐสภา ยังไม่อาจดำเนินการบริหารบ้านเมือง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ トラบไตนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็จะเป็นสถาบันที่มีคุณประโยชน์อย่างสุดยอด เพราะทรงเป็นผู้ค้ำชูช่องว่าง ที่รัฐบาลและรัฐสภาทำไม่ได้ ดังที่ทรงริเริ่มโครงการหลายโครงการเป็นต้น.

๔. บุคคลผู้ไม่หวังดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์.

พระมหากษัตริย์ก็คือมนุษย์ปุถุชน ด้วยเหตุนี้นี้ เมื่อมีคนเกิดทุนจงรักภักดีในพระองค์มากขึ้นได้ ก็ย่อมจะมีบุคคลบางคนต้องการเหยียบย่ำทำลายพระองค์ได้เช่นกัน ในปัจจุบันนี้ เราต้องยอมรับสภาพความจริงว่า บุคคลเหล่านี้มีอยู่ แม้จะเป็นจำนวนน้อยนิด

ก็ตาม บุคคลเหล่านี้ต้องการจะทำลายสถาบันแห่งนี้ เพื่อวัตถุประสงค์บางประการ อาทิ เพื่อสถาปนาการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ขึ้น โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นคณะผู้เผด็จการ หรือ เพื่อที่ตนเองจะได้เป็นประธานาธิบดีของประเทศ ในระบอบสาธารณรัฐ (ซึ่งไม่ใช่คอมมิวนิสต์) ด้วยเหตุนี้ ในปัจจุบันเรามากจะได้ยินข่าวว่า เกิดคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพขึ้นเป็นครั้งคราว เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะบุคคลผู้ไม่หวังดีต่อสถาบันแห่งนี้ ต้องการจะลองกำลังของมหาชนว่า ยังคงให้ความเคารพสักการะองค์พระมหากษัตริย์อยู่หรือไม่ เพียงใด และต้องการตั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ ลงมาสู่การวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง อันจะเป็นลู่ทางให้เขาทำลายสถาบันแห่งนี้ได้ง่ายขึ้น.

วิธีการที่บุคคลผู้ซึ่งไม่หวังดีต่อสถาบันแห่งนี้ นำมาใช้ในการทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์พอประมวลได้ดังนี้:

๑. ทำการละลบลดล้วงจ้วงจาบหยาบซ้ำต่อองค์พระมหากษัตริย์ โดยบังอาจสร้างความเท็จขึ้นโจมตี และ บิดเบือนความดีให้เป็นความเลว ทั้งนี้ เพราะเขาทราบว่ สถาบันแห่งนี้มีจุดอ่อนอยู่ในตัวคือ เมื่อถูกใส่ร้ายป้ายสี แม้ว่าจะเป็นเรื่องร้ายแรงและปราศจากมูลความจริงโดยสิ้นเชิงก็ตาม ก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะปกป้องตนเองได้.

วิธีการที่กระทำ มักกระทำโดยมีการชี้ให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์คือ ประมุข ของพวกคักคินาที่เอาเปรียบคนยากจน เป็นผู้สร้างชนชั้นขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เขามักจะอ้างประวัติศาสตร์ในบางยุคในบางประเทศว่า พระมหากษัตริย์กดขี่ประชาชน ท้ายที่สุด เขาก็จะชักชวนให้ประชาชนเลิกล้มสถาบันแห่งนี้ โดยอ้างว่า ยุคคักคินาหมดไปแล้ว พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งยุคนี้ก็ต้องสิ้นไปด้วย ถึงมีพระมหากษัตริย์ก็ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่อาจกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้เลย ในส่วนนี้ พระมหากษัตริย์ก็คือตรายางนั่นเอง เพราะไม่ได้ทรงใช้อำนาจที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ เช่น พระราชอำนาจยับยั้งกฎหมาย มิหนำซ้ำยังเปลืองงบประมาณแผ่นดินอีก เพราะปีหนึ่ง ๆ ต้องสิ้นค่าใช้จ่ายสำหรับพระมหากษัตริย์มากมาย เหล่านี้เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี หากผู้ที่มีจิตใจเป็นธรรมไม่ลำเอียงเพราะอคติส่วนตัว จะพึงพิจารณาข้อกล่าวหาในทางบ่อนทำลายเหล่านี้ โดยใช้สามัญสำนึก สัจธรรม และหลักวิชาประกอบ ก็จะได้เห็นว่า ผู้กล่าวหาดังกล่าวไม่ได้ให้ความเป็นธรรม แก่บรรพบุรุษไทยของตนเลย ใช้แต่เพียงเท่านั้น เขายังมิได้ให้ความเป็นธรรมแก่มวลมนุษยชาติ รวมทั้งตัวเขาเองด้วยเลยแม้แต่น้อย.

การที่กล่าวหาว่าประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์คือตัวแทนคักคินา และ แบ่งแยกชนชั้น กดขี่ประชาชนนั้น หากเขาจะมองย้อนไปในอดีตโดยเอาอคติส่วนตัวออก และยึด

ความเป็นธรรมและสัจธรรมไว้ ก็จะทำให้เห็นว่ามนุษยชาติทุกชาติ ทุกภาษา ย่อมผ่านการมีพระมหากษัตริย์มาแล้วทั้งสิ้น และหากเขาจะพึงใช้สามัญสำนึกต่อไปอีกแม้แต่เพียงเล็กน้อยว่าพระมหากษัตริย์ก็คือมนุษย์ปุถุชน ย่อมมีทั้งดีและไม่ดี ผิดและถูก พระมหากษัตริย์พระองค์ใด ปกครองราษฎรโดยไม่ชอบก็ย่อมทำให้มหาชนเสื่อมศรัทธา จนถึงกับโค่นล้มสถาบันแห่งนี้ได้ ดังปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์รัสเซีย จีน และฝรั่งเศส แต่หากพระมหากษัตริย์ยึดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ปกครองไพร่ฟ้าโดยธรรม นำประโยชน์สุขมาสู่มหาชน พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นย่อมจะได้รับการเทิดทูนจงรักภักดีแม้พระชนม์ชีพจะหาไม่แล้วก็ตาม พระเกียรติคุณก็ยังคงอยู่ ดังเช่นสมเด็จพระปิยมหาราชของไทย สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียมหาราชินีนาถของอังกฤษ เป็นต้น และหากสถาบันแห่งนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทย และอังกฤษ จะกคซีประชาชน แบ่งชนชั้นเอาเปรียบประชาชนจริงแล้ว ก็คงจะไม่ได้รับความจงรักภักดีและยังยืนมาได้จนทุกวันนี้เป็นแน่แท้.

ดังนั้น ในส่วนนี้ ผู้ที่จะวินิจฉัยว่า เขาต้องการพระมหากษัตริย์หรือไม่ หรือจะปกป้องรักษาสถาบันแห่งนี้เอาไว้หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับมหาชนเป็นส่วนรวม ไม่ใช่โดยคำวินิจฉัยของบุคคลบางคน ซึ่งมีอคติส่วนตนประกอบอยู่ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่ว่าพระมหากษัตริย์กคซีคนยากจนนั้น หากผู้กล่าวหาจะได้ไปตามคนยากจนทั้งหลายดู คำตอบที่เขาจะได้รับ อาจเป็นการประณามว่าผู้ที่คิดหรือกล่าวเช่นนั้นเป็นผู้เนรคุณ ไร้ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ที่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน โดยไม่มีการแบ่งชนชั้นฐานะเลยก็เป็นได้.

ในส่วนที่กล่าวหาว่า องค์พระมหากษัตริย์ไม่ทรงใช้อำนาจทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญเลยนั้น หากผู้กล่าวหาจะได้ศึกษาหลักวิชาให้แน่ชัดแล้ว จะเห็นได้ว่าในประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เช่น อังกฤษ ญี่ปุ่น เดนมาร์ก ฯลฯ พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงยุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง เว้นแต่ในกรณีบ้านเมืองเข้าสู่วิกฤตกาลด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น และถึงแม้จะต้องทรงเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็ต้องมีผู้รับผิดชอบ ซึ่งได้แก่ผู้รับสนองพระบรมราชโองการนั่นเอง.

ส่วนเรื่องการยับยั้งร่างกฎหมายนั้น พระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจยับยั้ง ก็แต่เฉพาะในกรณีจำเป็นจริง ๆ อันไม่อาจจะก้าวล่วงเสียได้เท่านั้น แต่โดยปกติจะไม่ทรงใช้อำนาจนี้ เพราะถือว่าประชาชนได้เลือกตัวแทนของตนเข้ามาทำการแทนแล้ว แต่แม้จะไม่ทรงใช้อำนาจนี้ ก็ยังทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ประการอื่น ๆ ครบถ้วน ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ นอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไว้อีกเป็นอเนกประการ.

ที่กล่าวว่าการมีพระมหากษัตริย์เป็นการสิ้นเปลืองนั้น เป็นการกล่าวอย่างที่ไม่ได้ดูสภาพความจริงว่า ไม่ว่าจะการปกครองรูปใด ลัทธิใด ก็ต้องมีประมุขของรัฐ และต้องมีการเทิดทูนประมุขของรัฐไว้ตามควรคงกล่าวมาแล้ว ในการถวายงบประมาณสำหรับพระมหากษัตริย์ไทยนั้น จะเห็นได้ว่า งบประมาณที่รัฐบาลทูลเกล้าฯ ถวาย กล่าวได้ว่าน้อยเหลือเกิน เมื่อเทียบกับกำลังพระกาย พระสติปัญญา และพระมหากษัตริย์คุณ ตลอดจนพระราชทรัพย์ที่ทรงทุ่มเทให้กับประชาชน.

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีผู้พยายามวิพากษ์วิจารณ์เสถาบันแห่งนี้ไปในทางเสียหาย การวิจารณ์นั้นก็ไม่ใช่ประสบความสำเร็จเลย เพราะข้อกล่าวอ้างไม่มีมูล และขัดต่อสัจธรรมและสามัญสำนึก ซ้ำกลับทำให้ประชาชนมีความเห็นพระราชหฤทัยพระมหากษัตริย์มากขึ้นและเพิ่มความจงรักภักดีต่อพระองค์ยิ่งขึ้น แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า มีการปกป้องพระบารมีพระมหากษัตริย์น้อยกว่าที่ควร เพราะแม้ต่างคนต่างจงรักภักดีในพระองค์ แต่ต่างก็คิดกันเสียว่าธุระไม่ใช่และคิดว่าพระองค์ก็ได้ทรงเสียหายแต่ประการใด.

ด้วยเหตุนี้ การวิพากษ์วิจารณ์เสถาบันพระมหากษัตริย์ไปในทางสร้างสรรค์ ให้เสถาบันแห่งนี้เป็นเสถาบันหลัก คู่กับระบอบประชาธิปไตย และ ประเทศไทยต่อไป เป็นสิ่งที่กระทำได้และพึงกระทำ แต่ถ้าวิจารณ์เพื่อมุ่งทำลายโดยใช้อคติเป็นที่ตั้ง พึงสังวรไว้ว่าการวิจารณ์นั้น ตรงกับความเป็นจริงและมติมหาชน และ วิจารณ์ด้วยความเป็นธรรมหรือไม่ การวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์นั้น นอกจากจะพิจารณาจากถ้อยคำที่ปรากฏภายนอกแล้ว จึงต้องพิจารณาถึงเจตนาอันแท้จริงที่แฝงอยู่ภายในด้วยว่า ต้องการติเพื่อก่อหรือมุ่งทำลาย.

พึงพิเคราะห์การกล่าวโจมตีพระมหากษัตริย์โดยคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังนี้ :

‘ราษฎรทั้งหลาย

เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชสมบัติสืบต่อจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ นั้น ในชั้นต้นราษฎรบางคนได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้ คงจะปกครองให้ราษฎรได้ร่มเย็น แต่การก็ทำได้เป็นไปตามที่คิดหวังกันไม่ กษัตริย์ก็ทรงอำนาจเหนือกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอดพล ไร้คุณความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างและการซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการแลกเปลี่ยนเงิน ผลิตเงินของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร กดขี่ข่มเหงราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม ดังที่จะเห็นได้จาก

ความตกต่ำในทางเศรษฐกิจ และความฝืดเคืองในการทำมาหากิน ซึ่งพวกราษฎรได้รู้กันอยู่โดยทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้เพิ่มขึ้นได้.

การที่แก้ไขไม่ได้ ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์นี้มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎร ตามที่รัฐบาลอื่น ๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดรัจฉานไม่ถือว่าเป็นมนุษย์ เหตุฉะนั้น แทนที่จะช่วยราษฎร กลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่าภาษีอากรที่บีบคั้นเอามาจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ใช้ปีละหลายล้านบาท ส่วนราษฎรสิกว่าจะหาได้แม้แต่เล็กน้อยเลือกตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียเงินราชการหรือภาษีใด ๆ ถ้าไม่มีเงิน รัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือโรงงานโยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นก็ได้อันราชบัลลังก์ลงเสียแล้ว.

รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวง ไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่า หลอกว่าจะบำรุงการทำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นบ่อยๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจังไม่ มิหนำซ้ำกลับกล่าวคำหมิ่นประมาทราษฎร ผู้มีบุญคุณเสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้กิน ว่าราษฎรยังมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรยังโง่ คำพูดของรัฐบาลเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็โง่ เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน ที่ราษฎรรู้ไม่ถึงเจ้านั้น ไม่ใช่เพราะโง่ เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าเมื่อราษฎรได้มีการศึกษา ก็จักรู้ความชั่วร้ายที่ทำได้ และคงจะไม่ยอมให้ทำนาบนหลังคน.

ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่เป็นของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันกู้ให้ประเทศมีอิสระภาพพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่จะซุบมือเปิบ และกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน ก็เอามาจากราษฎร เพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั้นเอง บ้านเมืองกำลังอัตกตฝืดเคือง ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทั้งนาเพราะทำไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนงานออกอย่างเกลื่อนกลาด นักเรียนเรียนเสร็จแล้ว และทหารปลดกองหนุนแล้ว ก็ไม่มีงานทำ จะต้องออกอวยงไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของกษัตริย์เหนือกฎหมายบีบคั้นข้าราชการผู้น้อย นายสิบและเสมียนเมื่อให้ออกจากงานแล้ว ก็ไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่กวาดรวบรวมไว้มาจัดบำรุงบ้านเมือง ให้คนมีงานทำ จึงจะสมควรที่จะสนองคุณราษฎร ซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยๆ ไป เงินเหลือเท่าใดก็เอาไปฝากต่างประเทศ คอยเตรียมหนึ่เมื่อบ้านเมืองทรุดโทรมปล่อยให้ราษฎรออกอวยง การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย.

เหตุฉะนั้น ราษฎร ข้าราชการ ทหาร และพลเมืองที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังกันตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้น และได้ยึดอำนาจของกษัตริย์ไว้ได้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายนี้ได้ ก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยสภาจะได้อาศัยกันปรึกษาหารือหลาย ๆ ความคิด ดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่ประสงค์จะทำการคิดแย่งราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้ขออนุญาตให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานั้นอยู่ในความรีบร้อน ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนด โดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมากก็ได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็โดยการจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญ ซึ่งสภาผู้แทนได้เลือกขึ้น อยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ ราษฎรพึงหวังเถิดว่าราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุก ๆ คนจะต้องมีงานทำเพราะประเทศเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้าได้รวบรวมจากการทำนาบนหลังคน ตั้งหลายร้อยล้านมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้นเป็นแน่มัน การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือ จะต้องจัดวางโครงการอาศัยหลักวิชา ไม่ทำไปเสมือนคนตาบอด เช่น รัฐบาลที่มีกษัตริย์เหนือกฎหมายมาแล้ว หลักรใหญ่ ๆ ที่คณะราษฎรวางไว้ มีอยู่ว่า :

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้โดยมาก
๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุก ๆ คนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอคอย
๔. จะต้องให้ราษฎรได้สิทธิเสมอกัน (ไม่ใช่ให้พวกเจ้ามีสิทธิมากกว่าราษฎรดังเช่นที่เป็นอยู่)
๕. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราษฎรทั้งหลาย จงพร้อมใจกันช่วยคณะราษฎร ให้ทำกิจอันจะคงอยู่ชั่วคินพันให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มีได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากกษัตริย์เหนือกฎหมาย พึงตั้งอยู่ในความสงบ และตั้งหน้าท่ามาหากิน อย่าได้กระทำการใดๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎร การที่ราษฎรช่วยคณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน เหลน ของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชพร้อมบริบูรณ์ ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะมีงานทำ ไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่เป็นข้า เป็นทาส ของพวกเจ้า หมกสมัยที่พวกเจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่ง que ทุกคนพึงปรารถนาคือความสุข ความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า 'ศรีอารย' นั้น ก็ จะพึงบังเกิดแก่ราษฎรถ้วนหน้า.

การกล่าวโจมตีนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่อาจจะทรงชี้แจงหรือป้องกันพระองค์ได้แต่ประการใด แต่ภายหลังเมื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จแล้ว คณะราษฎรโดยการนำของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ขอพระราชทานอภัยโทษว่า :

'ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้า ปกกระหม่อม

การที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เริ่มทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ ก็ด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่ชาติ โดยเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า ทุกๆ ประเทศที่เป็นเอกราช ก็มีรัฐธรรมนูญ การปกครองกันทั่วไปแล้ว หากประเทศสยามได้มีกับเขาบ้าง ก็จะได้เป็นโอกาสให้ราษฎรเป็นจำนวนมาก ได้มีส่วนช่วยเหลือ ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในราชการแผ่นดินเต็มความสามารถ จริงๆ การก็ได้เป็นไปโดยเรียบร้อยด้วยประการทั้งปวง ก็เนื่องด้วยได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ ทรงตั้งพระราชหฤทัยดีต่อประชาชนชาวสยาม และทรงพระกรุณาช่วยเหลือส่งเสริมทุกประการตลอดจนพระราชทานอภัยโทษแก่พวกข้าพระพุทธเจ้า โดยพระราชกำหนดนิรโทษนั้น ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทั้งนี้ยอมตระหนกอยู่แก่ใจพวกข้าพระพุทธเจ้าแล้ว.

หากที่พวกข้าพระพุทธเจ้า ได้ประกาศกล่าวข้อความในวันเปลี่ยนแปลง ด้วยถ้อยคำอันรุนแรง กระทบกระเทือนถึงได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และพระบรมวงศานุวงศ์ก็ด้วยมุ่งถึงผลสำเร็จในทันทีทันใดเป็นใหญ่ สมเด็จพระมหากษัตริราชในพระบรมวงศ์จักรี ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ในหลายพระองค์ ได้ทรงมีส่วนทำความเจริญมาสู่ประเทศสยามมาตามกาลสมัย บัดนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พวกข้าพระพุทธเจ้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จึงขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสนี้ กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษอีกครั้งหนึ่ง เป็นคำรบสองในด้อยคำที่ได้ประกาศไป.

การจะควรประการใด แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ?

สิ่งเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า เราพึงพิจารณาถ้อยคำที่กล่าวโจมตีวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ โดยพุ่งเล็งถึงวัตถุประสงค์และเจตนาที่แท้จริงเป็นสำคัญ ในทางตรงกันข้าม การกล่าวอ้างยกยอเทิดทูน องค์พระมหากษัตริย์ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ก็จำต้องพุ่งเล็งเจตนาและวัตถุประสงค์เช่นกัน ดังเช่น เมื่อเร็ว ๆ นี้ สถานีวิทยุเสียงซานฮวย ออกโฆษณาว่า เขาทราบที่ว่าราษฎรในชนบทของประเทศไทยถูกกดขี่โดยข้าราชการ จึงมีความเกลียดชังและประสงค์จะทำลายข้าราชการเลว ๆ อย่างนั้น แต่เดชะพระบารมีพระมหากษัตริย์ประเทศไทย ทำให้ประชาชนเหล่านั้นไม่กล้าตอบโต้ต่อเจ้าพนักงาน หากฟังเพียงเท่านั้น ก็จะทำให้เห็นว่า เขายกย่องพระมหากษัตริย์ไทย แต่หากคิดให้ลึก ก็จะได้เห็นเจตนาที่แท้จริงว่า เขาต้องการกล่าวหาว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้ชักชวน มิให้ราษฎรขึ้นตอบโต้ข้าราชการเลว ๆ และต้องการยุบให้ราษฎรต่อสู้โดยไม่ต้องเกรงบารมีพระมหากษัตริย์ แต่เขาทำเป็นอำพรางยกย่องพระองค์ท่าน เพื่อจะแสดงให้เห็นเป็นการกลบเกลื่อนว่า คอมมิวนิสต์ไม่เป็นอันตรายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์.

สิ่งเหล่านี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าในการพิจารณา คำวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้พิจารณาจะต้องยึดศีลธรรม สามัญสำนึก และหลักวิชาอยู่ตลอดเวลา ทั้งพึงยังเจตนาและวัตถุประสงค์แท้จริงของผู้วิจารณ์นั้นประกอบการพิจารณาด้วย.

อนึ่ง สถาบันพระมหากษัตริย์ ก็ตกอยู่ภายใต้หลักความจริงที่ว่า สิ่งใดก็ตามจะไม่ดีเสียทั้งหมดโดยไม่มีส่วนดี หรือจะดีเสียทั้งหมดโดยไม่มีส่วนไม่ดีเลยนั้น ย่อมเป็นไปได้ดังปรากฏจาก พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า :

'... ในคำประกาศวันที่ ๒๔ มิถุนายน นั้น ข้อความที่ทำให้ข้าพเจ้าเอง และสมาชิกของพระราชวงศ์จักรีรู้สึกโสมนัสอย่างยิ่ง ก็ในข้อที่ทำให้เข้าใจว่าพระราชวงศ์จักรีไม่ได้ทำ ความเจริญ ให้แก่ ประเทศ สยาม อย่าง หนึ่ง อย่างใด เลย ... อันที่จริงเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีย่อมทรงถือว่า เป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง จึงได้รับราชการในกระทรวงต่าง ๆ ทุกพระองค์ตามแต่จะทำได้ แต่ตามวิสัยของคนและตระกูลอันใหญ่ก็ย่อมมีสมาชิก มีความสามารถยิ่งหย่อนกว่ากันเป็นธรรมดา และ

ย่อมมีการทำการพลาดพลั้งบ้าง ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าเจ้านายจะได้ทรงทำการพลาดพลั้งไปบ้าง ก็มีไชโยออกดี.^๑

อย่างไรก็ดี สถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมมีส่วนดีมากกว่าส่วนเสียหลายเท่าพันทวีคูณ และต่อมาข้อเท็จจริงก็ปรากฏว่า คณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นเองได้ใช้อำนาจเกินขอบเขต เห็นแก่พวกพ้อง และไม่ยอมให้ประชาชนมีเสรีภาพในทางการเมืองอย่างแท้จริง อันเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขา ของพระองค์ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ ซึ่งมีข้อความบางตอนว่า :

‘...ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคล และหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร...’

๒. การล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์โดยกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศค่ายคอมมิวนิสต์ ดังที่ปรากฏในลาวและกัมพูชา ในขั้นแรกเริ่มที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ยังไม่มีกำลังพอ และยังทำสงครามจรยุทธ์ และสงครามกลางเมืองกับรัฐบาลประชาธิปไตยอยู่นั้น คอมมิวนิสต์ไม่กล้าไปกระทบกระทั่งสถาบันพระมหากษัตริย์เลยแม้แต่น้อย ยิ่งกว่านั้น กลับใช้สถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นประโยชน์แก่พรรคคอมมิวนิสต์ของตน ดังเช่นที่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้เชิดพระเจ้านโรดมสีหนุเป็นประมุขของฝ่ายเขมรแดง ทั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นในปีกึ่งในขณะเดียวกันก็ให้ความหวังว่า หากคนล้มล้างการปกครองระบอบเดิมสำเร็จ ก็จะกราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศต่อไปเหมือนเดิม.

อย่างไรก็ดี เมื่อได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสำเร็จ สมคั้งมุ่งหมายแล้วไม่ว่าจะโดยวิธีทางการเมือง ค่ายการจกตั้งรัฐบาลผสมฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ในลาว หรือโดย

^๑ประเสริฐ บัณฑิตกุล, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (กรุงเทพมหานคร : ช. ชุมชุมช่าง, ๒๕๑๑), หน้า ๒๔-๒๕,

การยึดอำนาจรัฐ ด้วยกำลังอาวุธ ในกัมพูชา เขาก็จะจัดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลักทางการทางการเมืองของประเทศ รวมทั้งระบบเศรษฐกิจสังคม และสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยในขั้นต้นจะยังไม่กล้าแตะต้ององค์พระมหากษัตริย์ แต่นำพระองค์มาใช้อ้างกับราษฎรว่า เขาจะไม่ทำลายล้างสถาบันแห่งนี้ และอ้างว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่เกิดขึ้น ได้รับการสนับสนุนจากองค์พระมหากษัตริย์ เพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและตายใจ.

เมื่อได้เปลี่ยนโครงสร้างหลักทางการเมืองเรียบร้อยแล้ว เช่นตั้งสภาประชาชน ตั้งศาลประชาชน และคณะกรรมการบริหารรัฐการแผ่นดิน ซึ่งมาจากพรรคคอมมิวนิสต์ครบถ้วน และเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยยึดทรัพย์สินส่วนตัวเอกชน โดยเฉพาะอสังหาริมทรัพย์ กับเปลี่ยนระบบเงินตราใหม่เรียบร้อยแล้ว ก็จะเริ่มลงมือจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น จนพรรคคอมมิวนิสต์แน่ใจว่า ประชาชนไม่กล้าขัดขึ้น และเขาเองมีกำลังทหารและอาวุธเพียงพอที่จะปราบปรามผู้ไม่ยอมอ่อนข้อได้ เมื่อนั้นเขาก็จะเริ่มบั่นทอนพระมหากษัตริย์ โดยบีบบังคับต่างๆ นานา ให้พระองค์ทรงอยู่ในฐานะของประมุขต่อไปไม่ได้ จนต้องสละราชสมบัติ เพื่อให้พรรคคอมมิวนิสต์บริหารงานต่อไปโดยสะดวก.

การบีบบังคับของฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่ให้พระมหากษัตริย์ทรงสละราชสมบัตินี้ หากทำไปโดยรุนแรง ก็อาจได้รับการตอบโต้จากประชาชน พรรคคอมมิวนิสต์จึงใช้วิธีบีบบังคับโดยทางอ้อม พร้อมกับแต่งตั้งให้พระมหากษัตริย์ที่ทรงสละราชสมบัติแล้วนั้นเป็นที่ปรึกษา หรือให้ตำแหน่งใดก็ตามที่ไม่มีอำนาจแม้แต่จะให้คำปรึกษา โดยทำที่ประหนึ่งว่า ทรงสละราชสมบัติด้วยความเต็มพระทัย เพื่อความเจริญก้าวหน้าที่พรรคคอมมิวนิสต์จะได้จัดให้มีขึ้น และยังทรงรับรองรัฐบาลใหม่ โดยทรงเข้าร่วมในคณะรัฐบาล ตามตำแหน่งที่พรรคคอมมิวนิสต์กำหนดให้อันเป็นการกำจัดเสถียรภาพของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ อีกโศกหนึ่งด้วย วิธีการเช่นนี้ เขาใช้มาแล้วในหลายประเทศ อาทิ ในจีน ในธิเบต และในรูเมเนีย.

เมื่อเราได้พิจารณาถึงวิธีการของคอมมิวนิสต์เช่นนี้ในประเทศอื่นแล้ว เราต้องย้อนถามตัวของเราเองว่า หากสถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในประเทศไทย เราจะยอมได้หรือไม่? และจะดำเนินการอย่างไรต่อไป? คำถามเหล่านี้ เป็นคำถามที่ผู้จงรักภักดี และศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จะพึงหาคำตอบด้วยตนเองเท่านั้น.

บทส่งท้าย

‘อันพระนกรทั้งหลาย
ก็เหมือนกับกายสังขาร
กระษัตริย์คือจิตวิญญาณ
เป็นประธานแก่ร่างอินทรีย์.’

บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์บทนี้ ช้ให้เห็นสังขารในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตสมัยมา
จนปัจจุบันได้ว่า เหตุที่ประเทศไทยมีเอกราชและเอกลักษณ์เป็นของตนเองมาช้านานนั้น ก็เนื่อง
จากเรามีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรและดินฟ้าอากาศเป็นพื้นฐาน และเรามี
วิญญาณแห่งความเป็นไทยกำกับอยู่อีก ๓ ประการ คือ ความเป็นอิสระแก่ใจและความเป็น
ไทแก่ตัว มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องน้อมนำจิตใจให้กระทำความดี และประการสุดท้าย คือ
มีจิตวิญญาณแห่งการมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของมหาชน โดยมหาชนและเพื่อบุคคล.

สถาบันพระมหากษัตริย์ เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการกำเนิดของชาติไทย และยั่งยืนยังคง
อยู่ได้โดยตลอด เป็นสถาบันที่พหุชาติไทยพันเผ่าอุปสรรค และวิกฤตการณ์นานัปการผ่านพ้นมา
ได้ ให้ความรุ่งเรืองแก่มหาชน ตลอดเวลาอันยาวนาน พระมหากษัตริย์ได้ทรงทำหน้าที่อัน
สำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือ ทรงเป็นสายสัมพันธ์เชื่อมวิญญาณไทยในอดีต ผ่านปัจจุบันสู่
อนาคต จากบรรพบุรุษมาสู่ผู้สืบสันดาน.

ตราบไคท์ผู้สืบเชื้อสายไทยยังไม่สิ้นไปจากโลก ตราบนั้นพระมหากษัตริย์ก็ไม่วัน
เสื่อมสูญไปเช่นกัน.

บรรณานุกรม

๑. วรรณกรรมภาคภาษาไทย

กระทรวงยุติธรรม, การปฏิรูประบบกฎหมาย และการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช, โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, พระนคร, ๒๕๑๑.

ขจัตถ์ บุษพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองไทย, สำนักพิมพ์โอเคียนสตรี, พระนคร, ๒๕๑๑.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., สถาบันพระมหากษัตริย์, สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๖.

เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ใจการปกครองแผ่นดิน, โรงพิมพ์สรรพสามิต, พระนคร, ๒๕๑๐.

ทศพิธราชธรรมและหลักพระพุทธศาสนา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพิมพ์ถวายสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ในการฉลองชุนมายุครบ ๖๐ ทศวันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖, โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๖.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร, การใช้กฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์, โรงพิมพ์การศาสนา, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๗.

ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๔๓๕-๒๕๑๓), ช. ชุมชุมช่าง, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๗.

พ. เทียนทองคี, สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักราชทรง, สำนักพิมพ์ธรรมบรรณาการ, พระนคร, ๒๕๑๖.

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถฯ, จัดพิมพ์เพื่อนำรายได้ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี ๒๕๑๓ เพื่อพระราชทานสมทบทุน 'สมเด็จพระ' ในมูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลน ในพระบรมราชินูปถัมภ์, โรงพิมพ์คุรุสภา, พระนคร, ๒๕๑๓.

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, โรงพิมพ์โสภณ-
พิพรรฒนากร, พระนคร, ๒๔๕๘.

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพล-
อดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน, สัทยาการพิมพ์, ธนบุรี, ๒๕๑๓.

พระราชปรารภในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยทาสและ
เกษียณอายุ, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.อ.ปรีชา ปาลีگانนท์.

ไพบูลย์ ช่างเขียน, ลักษณะสังคมและการปกครองไทย, สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
พระนคร, ๒๕๑๔.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ประวัติศาสตร์และการเมือง, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๖.

รวมบทความ บทพระนิพนธ์ และบทพระราชนิพนธ์ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ-
บรมราชินีนาถ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพิมพ์เนื่องในวันเฉลิมพระชนมายุครบ ๓ รอบ
๑๒ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๕๑๑, โรงพิมพ์พระจันทร์, พระนคร, ๒๕๑๑.

ว.ช.ประสังสิต, แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า, โรงพิมพ์อักษรสาส์น, พระนคร,
๒๕๐๕.

วิเทศกรณ์ย์, สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองตั้งแต่ ร.ศ. ๑๓๐ จนถึงยุคปัจจุบัน,
โรงพิมพ์รวมการพิมพ์, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๘.

สนธิ เตชานันท์ แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ 'ประชาธิปไตย' ตาม
แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, โรงพิมพ์ไทยเกษม, กรุงเทพ-
มหานคร, ๒๕๑๘.

สมพงศ์ เกษมสิน, การปกครองของไทย สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, นครหลวง-
กรุงเทพธนบุรี, ๒๕๑๕.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมคดี, โรงพิมพ์มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, พระนคร, ๒๕๑๔.

สมุดพระบรมฉายาลักษณ์ 'ภปร' ๕ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๕๑๑, สมเด็จพระ-
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสวันเฉลิมพระ
ชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, โรงพิมพ์คุรุสภา, พระนคร, ๒๕๑๑.

สโมสรการไฟฟ้าอันยี, สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ, วันเฉลิมพระ-
ชนมพรรษาครบ ๓ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๑๑, โรงพิมพ์การไฟฟ้าอันยี, นนทบุรี, ๒๕๑๑.

สุจินต์ ทั้งสุขุตร, จุดอ่อนระบบการเมืองไทย, โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, พระนคร, ๒๕๑๔.

สำนักนายกรัฐมนตรี, พระมหากษัตริย์คู่ต่อประชาชนและพระราชกรณียกิจใน ๒๕ ปี, โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, พระนคร, ๒๕๑๔.

สำนักนายกรัฐมนตรี, พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัส, โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๘.

สำนักราชเลขาธิการ, สมุดภาพประมวลดพระราชกรณียกิจตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๑๕ ถึงเดือนกันยายน ๒๕๑๖, ศิริมิตรการพิมพ์, พระนคร, ๒๕๑๖.

สำนักราชเลขาธิการ, ประมวลดพระราชดำรัสในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนนานาประเทศ พุทธศักราช ๒๕๐๒-๒๕๑๐, โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๗.

๒. ประเภทวารสารและหนังสือพิมพ์

ก. วารสาร

กองบรรณาธิการวารสารกฎหมาย, 'สนทนากับนักกฎหมาย: พระยามานวราชเสวี,' วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๑๙), หน้า ๑๘๒-๑๘๕.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่น, 'ประชาธิปไตยแบบไทย,' วารสารสมาคมกิจการวิเทศสัมพันธ์ และกฎหมายระหว่างประเทศในพระบรมราชูปถัมภ์, ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๑ (มกราคม ๒๕๐๙), หน้า ๑๙๐.

วัลย์วิภา จรุงโรจน์, ม.ล., 'แนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๕), วารสารประวัติศาสตร์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๑๙), หน้า ๒๐-๓๕.

อ.ก. รุ่งแสง, 'พ. ๒๗', วารสารฟ้าเมืองไทย, ๑๒ กันยายน ๒๕๑๓, หน้า ๗๗.

ข. หนังสือพิมพ์

‘พระเจ้าอยู่หัว’, สยามรัฐ, ๔ ธันวาคม ๒๕๑๖, หน้า ๕.

๓. ประเภทพจนานุกรม—สารานุกรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๐๐.

สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หัวข้อ ‘กษัตริย์’ โดยพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, หน้า ๗๔๕.

๔. วรรณกรรมภาคภาษาอังกฤษ

Encyclopedia Americana, Vol. 16, p. 434, คำว่า ‘King’.

Lippmann, Walter., *The Public Philosophy*, The New English Library Limited, London, 1955.

Office of His Majesty's Private Secretariat, *A Memoir of His Majesty King Bhumibol Adulyadej of Thailand*, Thai Watana Panich Press, Bangkok, B.E. 2514.

Tanin Kraivixien, *Thailand at the Cross Roads—Some Aspects of Its Cultural Development*, *Asian Culture*, Vol. 3, No.3, Autumn, 1975, p. 49–58.

ประวัติผู้เขียน
นายธานีินทร์ กรัยวิเชียร

ธรรมศาสตร์บัณฑิต, LL.B. (London),
of Gray's Inn, Barrister-at-Law

อดีต

ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา
ศาสตราจารย์พิเศษ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้บรรยายพิเศษ สำนัก
อบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ และมหาวิทยาลัยมหิดล

ปัจจุบัน

นายกรัฐมนตรี

งานนิพนธ์อื่น

ภาษากฎหมายไทย ซึ่งได้รับรางวัลในฐานะเป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมในภาค
สารคดีประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จากองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกัน
แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
การใช้กฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์
ลัทธิและวิธีการของคอมมิวนิสต์
ระบอบประชาธิปไตย
คำแนะนำนักศึกษากฎหมาย
คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
การปฏิรูปกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ
ครุกับทางอยู่รอดของสังคมไทย

